
KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

20. évfolyam 11. szám

2011. november

Tartalom

Könyvtárpolitika

- Balogh András:** Könyvtárak a globalizáció korában 2.0. Bevezetés a könyvtárügy nemzetközi politikai gazdaságtanába: könyvtári globalizáció alulnézetben. I. rész 3

Műhelykérdések

- Pegán Anita:** 450 éves az ELTE Egyetemi Könyvtár. Interjú Szögi László főigazgatóval 25
- Tóth Andrea:** Kisteleptülések és gyermekek könyvtári ellátása – fiatal könyvtárosok és díjnyertes pályamunkáik. Interjú Bedekovity Zórával és Tóth Renátával 31

Konferenciák

- Fülöp Attiláné:** Európaiság és nemzeti, helyi értékek. Az MKE Helyismereti Szekció XVIII. országos tanácskozásáról 39

Napló

- Hajnal Ward Judit:** Hivatásturizmus: könyvtárosok a tengerparton. Nyári konferenciabeszámoló angol–magyar közhelyszótárral 46

Köszöntő

- Havas Katalin:** A párhuzamosok találkozása 60

Könyv

- Pogány György:** A humanista alpműveltség olvasmányai a Kárpát-medencében 1526-ig 62

From the contents

- András Balogh*: Libraries in the era of globalisation. Introduction into the political economy of librarianship (Part 1) (3);
Anita Pegán: The Eötvös Loránd University Library is 450 years old. Interview with the Director-General, László Szögi (25);
Margit Fülöp: 18th national conference of local studies librarians (39);
Judit Hajnal Ward: "Profession tourism": librarians at the coast (46)

Cikkeink szerzői

Balogh András, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár (FSZEK) munkatársa; *Fülöp Attiláné*, a Gödöllői Városi Könyvtár és Információs Központ igazgatója; *Hajnal Ward Judit*, a New Jersey-i Rutgers Egyetem könyvtárának osztályvezetője; *Havas Katalin*, a FSZEK ny. munkatársa; *Pegán Anita*, az Országgyűlési Könyvtár munkatársa; *Pogány György*, a pilisi Kármán József Városi Könyvtár igazgatója; *Tóth Andrea*, a Könyvtári Intézet munkatársa

Szerkesztőbizottság:

Bánkeszi Lajosné (elnök)

**Bartos Éva, Biczák Péter, Borostyániné Rákóczi Mária,
Dancs Szabolcs, Dippold Péter, Sztatky Mária**

Szerkesztik:

Bartók Györgyi és Mezey László Miklós

A szerkesztőség címe: 1827 Budapest I., Budavári Palota F épület; Telefon: 224-3791; E-mail: 3k@oszk.hu;

Internet: www.ki.oszk.hu/3k

Közreadja: a Könyvtári Intézet

Felelős kiadó: **Bánkeszi Lajosné**, a Könyvtári Intézet igazgatója

Technikai szerkesztő: **Korpás István**

Borítóterv: **Gerő Éva**

Nyomta a NALORS Grafikai Nyomda, Vác

Felelős vezető: **Szabó Gábor**

Terjedelem: 6,0 A/5 kiadói ív.

Lapunk megjelenését támogatta a
Nemzeti Erőforrás Minisztérium
Nemzeti Kulturális Alap

NEMZETI ERŐFORRÁS
MINISZTERIUM

Nemzeti
Kulturális
Alap

Terjeszti a Könyvtári Intézet

Előfizetési díj 1 évre 4800 Ft. Egy szám ára 400 Ft.

HU-ISSN 1216-6804

Balogh András

Könyvtárak a globalizáció korában 2.0

Bevezetés

a könyvtárügy nemzetközi politikai gazdaságtanába:
könyvtári globalizáció alulnézetben

I. rész

„...the powers of financial capitalism had another far-reaching aim, nothing less than to create a world system of financial control in private hands able to dominate the political system of each country and the economy of the world as a whole. This system was to be controlled in a feudalist fashion by the central banks of the world acting in concert, by secret agreements arrived at in frequent private meetings and conferences.”¹

Carroll Quigley: Tragedy and hope

A globális információs uralmi rend tendenciái a „fokozódó” nemzetközi pénzügyi helyzetben

Engedje meg a Tisztelt Olvasó, hogy az informatikai technológia szemléletmódjainak verziószámai hasonlatosságára „frissítsem” a könyvtárak globalizációjával kapcsolatos tanulmányomat, illetve – az autóipar által kölcsönzött kifejezéssel élve – „ránccfelvarrást” hajtsak végre korábbi munkámon², amelyhez képest remélhetőleg újszerű, árnyaltabb, mégis az előző munkám gondolatmenetéhez kapcsolódó, egyben konkrétabb összefüggéseket is fel tudok mutatni a könyvtárügy globális világba ágyazódásának, komplex függési és működési struktúráinak kontextusában vizsgálva a kulturális elosztás könyvtár-politikai gazdaságtani dilemmáit. Politikai gazdaságtanról beszélünk tehát, ami azt a hitet (és persze feladatot) jelenti, hogy a pénzpiaci mechanizmusok nyomása ellenére hogyan képesek, képesek-e egyáltalán a nemzetállamok olyan politikára, amellyel „megvédhető” a közszolgáltatások. Írásom a gazdaságfilozófia és a gazdaságpolitika határmezsgyéjén a kívánatos és a lehetséges dialektikájának határhelyezeteit kívánja megmutatni, olykor ütköztetni a kulturális elosztás problémakörében.

Jelenkorunk a pénzpiacok és a közjavak, a spekulatív (fedezetlen) pénztőke, a működő tőke, és a munka (reálgazdaság) antagonisztikus konfrontálódásának

posztmodern korszaka, amikor is az állam és a reálszféra eladósítása, piaci refinanszírozása valójában indirekt és globális piacositást, magánosítást jelent a közszolgáltatások tekintetében is, amelyek pénzügyi mechanizmusai gyorsuló növekvésű kamatterhei révén hasonlóan gyorsuló forráskivonáshoz vezetnek a közszolgáltatások terén is. Ez a pénzügyi rendszer lett a mai magán- és közsféra működésének objektív, tudatunktól és akaratunktól független létfeltételévé. Mindez sajátos, szofisztikus, valójában ellentétes jelentésű nyelvi világgal, hívószavakkal kommunikálódik globális és helyi szinteken egyaránt. Régebben „reformnak”, „fenntarthatóságnak”, ma inkább válság utáni, elleni „kiigazításnak”, „adósság elleni harcnak” artikulálja a politika világa. E kifejezések valós jelentése mind egy helyről származik: a pénzügyi függés (hitel, kamat, tőkejáradék) kényszerítő tényezői következtében a reálgazdasági jövedelmek fokozódó elszívása, a közszolgáltatások működési forrásainak a piaci refinanszírozási irányba történő nemzetközi adminisztratív kikényszerítése felől. Ez nem feltétlenül csak forráselvonást, leépítést okoz, hanem egyre nagyobb saját kitermelésű bevételi kényszert is jelent a közösségi ellátórendszereknek, hiszen a közszolgáltatásoknak piaci viszonyok között is „működniük kell”. Jobban megvizsgálva a jelenlegi pénzügyi rendszer paradigmáit, láthatjuk, hogy a „fenntarthatóság” piaci-pénzügyi elvének legnagyobb paradoxona éppen az, hogy egy olyan pénzügyi rendszer kényszeríti ki a reálszférában, amely maga okozza a fönttarthatatlanságot e rendszer működtetésében, finanszírozásában. A „fönttartható fejlődést” finanszírozó pénzügyi rendszer fönttarthatatlan! „Hiábavaló” lenne tehát az a sok áldozat, amelyet a közszolgáltatói rendszer piaci átalakulásában „megspórol”, illetve saját bevétellel a lakosság reáljövedelmeiből közvetlenül pótol feladatainak ellátásához? Abban az értelemben és helyi hatásaiban mindenképpen, hogy egy fönttarthatatlan, élődsi globális pénzügyi rendszer hasznát kell ezzel kitermelnie, és nem a kívánatos, hanem a mesterségesen leszorított szükségletekhez kell szabnia takaróját és könyvespolcait!

„2010-ben Magyarország **2321 milliárd forint**, azaz 11,6 milliárd dollár adósságszolgálatot teljesített. 1990-ben, a rendszerváltás idején, 22 milliárd dollár volt a magyar nemzet adóssága, miután az 1973 óta felvett egymilliárd dollár tényleges forrásbevonásért 1989-ig kifizettünk 11 milliárd dollár kamatot. Több, mint 20 év óta adósságszolgálatra fordítottunk 30 ezer milliárd forintot, vagyis 162 milliárd dollárt. Mégis a magyar társadalmat sújtó adósság napjainkban 135 milliárd dollárra növekedett.”³ E pénzrendszer által finanszírozott reálszféra tehát azért „fönttarthatatlan”, mert az ehhez tartozó, ezt finanszírozó, „fönttartó” pénzügyi rend az, és éppen a finanszírozás pénzügyi hitelfeltételei olyanok, hogy a reálszféra számára eleve kitermelhetetlenek, finanszírozhatatlanok. E fönttarthatatlan, hitelpénz-rendszeren alapuló pénzügyi rend finanszírozási gyakorlata olyan eladósodási spirált indított be a reálgazdaság, a reálszféra minden területén, így a közszolgáltatások állami-önkormányzati finanszírozásánál is, amelyek pénzügyi logikája egy állandósult magas hiányban, vagyis a gyorsuló mértékben növekedő kamatterhek következtében indít be pénzügyi kontraszelekción, és szükségszerűen válságokhoz, destabilizált pénzügyi, finanszírozási állapotokhoz vezet. A kamatterheket kitermelni nem tudó, állandó növekedési és „elvonási” kényszerben lévő reálgazdaság mindig csak „kullog” a hitelek törlesztésének teljesítésében. A közjavakat előállító közszolgáltatások finanszírozását tekintve a folyamat, vagyis a jövedelemelszíváson alapuló „válság” hullámai mára már „begyűrűzni látszanak”

a különböző közszolgáltatói szektorokban, az egészségügyben, a felsőoktatásban, illetve a közoktatásban. A fenntarthatatlanság pénzügyi következményei egyes közjavak szolgáltatásánál rendkívüli állami beavatkozást tesznek szükségessé. A válságjelenségek begyűrűzését láthatjuk például az oktatásügybe, egészségügybe, ahol az eladósodott önkormányzatok helyett az állam közvetlenül, központi pénzügyi struktúrákon keresztül állja majd bizonyos típusú intézmények finanszírozását, kezelését, amelyet sajátos értelmezéssel, jobb híján, „államosításnak” nevezünk⁴. A bölcsődei-óvodai ellátásban a családi napközi intézményrendszerének állami támogatása csökkenti az intézményfejlesztési, építési költségeket és a szakmai nívót, a felsőoktatásban a költségtérítéses mellett teret nyer a jóval drágább, önköltséges képzés, s a „diplomásadó”, valamint a külföldre távozó diplomások tandíj-visszafizetési kötelezettségeinek lehetőségét is a globális pénzügyi folyamatok „kiüresítő”, a felsőoktatásban fenntarthatatlanságot okozó logikája kényszerítheti ki. A kultúra fenntartása egyelőre „helyiérdekű” marad. Ki tudja, meddig. Ezek mentén érdemes felfigyelnünk arra a folyamatra, hogy az uniós és nemzetállami centralizáló pénzügyi struktúrái hogyan hatnak a helyi közigazgatási-politikai szintjéig lebontva, azok autonómiáját, feladataik, kompetenciáik egy részét nemcsak pénzügyileg, de politikailag is központosítva (iskolaigazgatók központi, állami kinevezése, központi tanterv). Mindez tehát nemcsak „mikroszinteken” megfigyelhető, de a globális léptékű (pénzügyi-politikai) koncentrációt, kontrollt is láthatjuk a helyi folyamatok fölött. Az Európai Unió az Európai Központi Bankon keresztül, a svájci jegybank közvetítésével a tagállamok büdzséit központilag ellenőrzi, s a „válságok” elkerülésére hiánycélokot állapít meg, amelyek betartása kőbe vésett pénzügyi diktátum. (Az elszaladó hiányt mentőcsomagokkal próbálják megfogni, ennek következtében még nagyobb deficit jön létre.) A „rendszer” tehát csak nem akar helyreállni, (az egyre növekvő megszorítások, profitelszívás és hitelek ellenére sem), hiszen destabilizáló pénzügyi rendszerrel csak destabilizáló gazdaság működtethető.

A „válság” kifejezés tehát csupán eufemisztikus körülírása annak a destabilizáló pénzügyi valóságnak, amelyet épp ez a pénzügyi rendszer okoz, s amely valójában fojtogatja, kizsákmányolja a nemzetgazdaságokat, ellehetetlenítven a társadalom biológiai és kulturális reprodukálódását. Arra a hamis érvelésre alapozva vonja el a nemzetállamok jövedelmét, hogy az állam és az állampolgárok túlköltekeznek, és morális imperatívuszban utasítja az egyre központosítottabb pénzügyi ellenőrzés struktúráin keresztül, hogy „reformot” kell végrehajtani az államháztartáson, hogy az adósságmechanizmusokon és az adórendszeren keresztül mesterségesen elszívott jövedelmek minél hatékonyabban áramolhassanak el a globális pénzügyi struktúrákon. Feltehetjük magunknak a kérdést, vajon milyen globális pénzügyi logika áll a közszolgáltatásban (és a reálszféra minden területén) folytonosan zajló elvonások, leépítések, privatizációs változások mögött? Nem más, mint a kamatmechanizmuson alapuló hitelpénz-rendszer fenntarthatatlansága, amely gyorsuló mértékben vonja el a nemzetállamok erőforrásait, így csak egyre növekvő elvonásokkal, (megtakarításokkal) képesek a nemzeti költségvetések kitermelni a kőbevésett hiánycélokot. Hova vezethet ez a pénzügyi önpusztítás, túl azon, hogy némely helyeken szükségszerűen államcsödhöz, vagy a helyi önkormányzati hatalom pénzügyi csődjéhez. A közszolgáltatásokra, pontosabban a kulturális javak közszolgáltatására szűkítve a kérdést egyértelmű a válasz: fokozatos elszegé-

nyedéshez, fönntarthatatlansághoz. A helyzet abszurditása tehát, hogy miközben hatalmas erőkkel küzdünk a fönntarthatóságért, és ezért pénzügyi–piaci nyomásra óriási elvonásokat eszközöl az állam, az eredmény mégis az egyre fönntarthatatlabb rendszer. Ezen még az sem segít, hogy az Európai Unió központosított pénzügypolitikája „visszatámogat” bizonyos projekteket, amelyek egyetemes politikai–pénzügyi szűrőjévé az eltorzult pályázati rendszer lett. A projektek támogatása „szép dolog”, de a fejlesztések, beruházások szinten tartására, fönntarthatóságára már nem képes a rendszer, mivel azt helyi forrásokból kell ellátni, amelyek viszont adósságcsapdától véreznek. A hitelpénzrendszer pénzügyi törvényszerűségeinek megértése alapvetően fontos ahhoz, hogy megérthessük a kulturális közellátás legfőbb tendenciáit, és azt a technológiai–társadalmi közeget, amely médiumként szolgál a pénzügyi folyamatokhoz.

Mindezt egy „egyetemes” információs uralmi struktúra kontextusában kívánom kifejteni, amelyben természetesen magyarázni szándékozom az információnak a modern „társadalmiasultságát”, az információ uralmi attribútumát az információs társadalom anyagi viszonyrendszerének specifikus kifejeződéséént.

Platón úgy fogalmazott, hogy „*az, aki a valóságot egy fogalom alá tudja rendelni, az filozófus, s aki erre képtelen, nem az*”. Én elsősorban pénzügyi vonatkozásokban rendelem egy fogalom alá a világot, a kamat, vagyis a kamatos kamat fogalmát a pénzügyi rendszerből a könyvtár–finanszírozás, -működtetés területére vetítve. A *technika és uralom, racionalitás és elnyomás sajátos, modern egybeolvadását* (Habermas–Marcuse) egyre inkább felváltja az információnak és az uralomnak, vagyis anyagi módosulások virtuális jelben kiterjesztett viszonyának egyfajta „posztmodern” egybeolvadása. Ma már nem elsősorban a technika, a technológia az egyetemes „elnyomó” közeg és médium, hanem az információ: mint az anyag mozgásából adódó változások különbségeit kifejező „numerikus jelrendszer”, amely egyébként szintén technológiai, számítógépes közvetítettségű. Az információ tehát – Ropolyi László definícióját kiterjesztve – az anyagi valóság természeti és társadalmi „eseményeiben” történő változások relációit rögzítő jel. Az anyag (természeti) önmozgásának és ennek magasabb szerveződésének, a társadalmi anyagcsere komplex folyamatait is leírhatjuk egyfajta „információáramló”, vagyis anyagi kölcsönhatásokat közvetítő jelrendszereként. Az anyagi elv természeti–társadalmi törvényszerűségeinek, az anyag mennyiségi különbségeiből eredő önmozgásának „információval” történő leírása az a premissza, amely az információs társadalom olyanfajta megközelítését adja, amelyből tisztábban látható az információ „valós”, „anyagi” meghatározottsága, vagyis a viszonyt kifejező reláció.

Nem tűzhettem ki céloomul e munka keretein belül, hogy az *információs társadalom* terminológiájának sokféleségét összevevsem. Céloom szempontjából ez nem is szükséges, elegendőnek látszik, hogy a dialektikus anyagelvűség történeti hagyományához való visszatéréseével az információs társadalom elméletének posztmodern diskurzusát gazdagíthatjuk, s olyan egyetemes keretbe helyezhetjük, amely az elvont anyagi viszonyok rendszerét a történelem konkrét anyagi viszonyai szintjére helyezi. Ennek kifejeződése az információ, amely kettős, természeti–társadalmi meghatározottságánál fogva igényli a dialektikus megközelítést. Az uralom társadalmi természete ugyanis mindig „anyagi természetű, alapú”, ez az információs uralom korszakában is így van, hiszen ha az információ viszonyt jelölő, kifejező reláció, akkor az nem utalhat másra, mint különböző minőségű (termé-

szeti és társadalmi) anyagi viszonyok egyetemesen leírható rendszerére. Az információ tehát olyan numerikus jelölő, amellyel adekvát formában írhatók le az információk kor társadalmának komplex folyamatai.

E komplex folyamatok közül most kétszeresen is csak specifikus, történetileg meghatározott viszonyrendszert vizsgálok: az információs uralmi viszonyt, hiszen mind az uralom, mind az információ történeti – és természetesen filozófiai értelemben vett – különösségek. Kertész Imre irodalmi megfogalmazásban az '50-es éveket katasztrófa-kornak, katasztrófa-parafrázisnak érzékeltette *Az angol lobogó* című elbeszélésében. Bár az író a mű konklúziójaként arról tesz tanúságot, hogy a totalitarizmusok utáni világot sem megélnie, sem megértenie nem kell, egyfajta új, „fenyegető” entitás vélemezésével tekintett a jövőbe az 1989-es átalakuláskor. Megkockáztathatjuk tehát azt az esztétikai föltevést, hogy a kertészi világkép eszkatológiája a jelenkorra is kivetíti a világtörténelem két modern totalitarizmusának „megszüntette-megőrzött” transzformációit, a totalitarizmust mint a történelmi létezés par excellence örökké-jelenvalóságát egy más társadalmi–politikai közegben újjáéledve. Kertésznek a politikai totalitarizmust irodalmi nyelven megjelenítő üzenetét mai szemmel visszanezve egy „pénzügyi katasztrófa-korban” tölthetjük meg jelentéssel, amikor is a hatalom elnyomó formája, vagyis az uralom pénzügyi totalitásban ölt testet. Más, filozófiai szemszögből elfogadhatjuk Heller Ágnes történelemfilozófiai értelmezését, amely nem tekint külön történelmi korszakként a „posztmodernre”, hanem a modernitás differentia specifikájaként a modernitás ingájának immanens mozgásában írja le a jelenkor világtörténelmi szituáltságát. Ez az elmélet sem tekint tehát befejezett minőségként a posztmodernre – nem úgy, mint korábban Fukuyama –, hanem a modern kor dinamikájának és „dialektikájának” törvényszerűségeibe „belekalkulálja” a totalitarizmus lehetőségét. És ugyanígy, ha szociológiailag gondoljuk tovább Max Weber uralomról szóló tanulmányát, akkor arra a megállapításra juthatunk, hogy korunk, az információs társadalom struktúrája, egyfajta információs uralmi viszonyként ragadható meg mind az elvont általánosság, mind a konkrét individualitás anyagi–ontológiai státusát tekintve. Az információ fogalmának sokféle megközelítéséből azonban nem feltétlenül adódik az a konzisztens, mindenki számára nyilvánvaló álláspont, hogy az információ végső soron az anyag önmozgásából adódó mennyiségi különbségek, viszonyok kifejezője, s mint numerikus jel, az anyagi természetű társadalmi viszonyok adekvát kifejezője, így a társadalom és gazdaság komplexumának is.

Weber a piac és a gazdaság folyamatait nem uralmi (különös), hanem hatalmi, (általános) formáknak tarja. Ez a mai korban különösen igaz megállapítás: az információ specifikus, a társadalmi viszonyt különösen bonyolult, komplex módon kifejező formája mint pénztőke, azaz pénzügyi viszony, mára, a monetáris felségjogok egyetemes kontrollú összefüggérendszerében a reálgazdaság derivatívájává lett. A pénz (a virtuális pénz különösen is) mint „saját fizikai kiterjedés nélküli numerikus” információ nemcsak konkrét meghatározásban értendő, hanem abban a komplex jelentésben is, amely a pénznek mint a reálgazdaság csereviszonyainak, anyagi (tőke)viszonyainak a közvetítő közege, jelölője, anyagi értékének virtuális kifejezője. Az információs társadalom érthetőbb és konkrétabb megközelítésben: az információ komplex, dialektikus természeti-társadalmi folyamatoknak, az anyag mozgásának a kifejeződését, tudatunkban történő visszatükrözését jelenti. Ezzel a posztulátummal erőteljesen utalok vissza a tőkeviszony marxista értel-

mezésére, amelyből elvonatkoztatva az információt a tőkeviszony különös, a jelenkor történetének időszakában való kifejeződésének is tételezem. Az információnak a dialektikus materializmus keretein belül történő „újrafelfedezése” nemcsak az információ természetének anyagi meghatározását jelenti, hanem a társadalmi anyagelvűség, az anyag mozgásából, mennyiségi különbségeiből adódó minőségi folyamatok leírását is. Ez az információs definíció magába foglalja az információ formai és tartalmi komplexitását. Az információ tehát nem egyszerűen „hermeneutikai termék” (Ropolyi László), hanem maga is az anyag legfőbb attribútuma, tudatunktól függetlenül létező. Az információ tehát az anyag tulajdonságának tudatunktól független immanens része, amelyet az emberi tudat értelmez, vagyis az információ ebben az értelemben már valóban „interpretált létező” (Ropolyi), pontosabban, a különböző anyagi szintű természeti–társadalmi folyamatok viszonyrendszerének jelölője.

Ebben a kontextusban vizsgálom az információs társadalom információs uralmi rendszerét, hiszen az uralom formái is anyagi viszonyok történetileg meghatározott, komplex mozgásának manifesztációi. A globális információs uralmi rend teljesebb ontológiai leírására itt nem szükséges. Elégségesnek szánom ezt a tömör bevezetőt ahhoz, hogy az információs kor (virtuális alapokon is kiterjesztett) uralmi struktúrájába behelyezzem a könyvtárügy és a kultúra rendszerét, amely szintén egyre fokozódó részt online, virtuális környezetben válik jelenvalóvá és elsajátíthatóvá a társadalom számára, ezáltal az információ egyetemes viszonyrendszerébe illeszthetővé. A virtuális világban tehát mindenfajta viszonyrendszer információkban írható le, s korunk uralmi formái manapság már nem egyszerűen csak a valós térben terjeszkedő gazdasági–pénzügyi tőkeviszonyra épülő struktúrák, hanem ennek a valóságos, globalizálódó viszonyrendszernek a virtuális (szimbolikus) térben történő visszatükröződése. Éppen ezért, amikor információs hatalmi struktúrákat vizsgálunk, akkor egyben információs, információkban testet öltött tőkeviszonyokat kell görcső alá vennünk, hiszen ez a valóságos, filozófiailag is kifejezhető alapja az információs társadalom uralmi rendjének, amely a reálgazdaság anyagi viszonyait kifejezi, s a gazdaság működtetésének, pénzügyi erőforrásainak áramoltatását, kontrollját végzi.

Az internetes információs hálózatok, platformok nélkül nem lehetne ilyen „hatékonyágú” pénzügyi áramlásban megvalósított hatalmi kontrollt, üzleti hasznot, intézményesített élősdiséget kiterjeszteni a Földön. A pénzügyi dominancia tehát nem egyszerűen és nem elsősorban gazdasági dominanciát, de egyszersmind tágabb értelemben informatikai hálózatokon megvalósított „információs, vagyis hatalmi dominanciát” jelent. A tétel megfordítva is igaz: az információs dominancia virtuális és valóságos tőkeviszonyokban is testet ölt. Első megközelítésben természetesen „túl távolinak” tűnhet az ilyesfajta (globális szintű) pénzügyi–gazdasági folyamatok kapcsolatba hozása a kulturális és információs szükségletek elosztását végző közszolgáltatások, így a könyvtárügy napi problémáival. Másfelől azonban könnyű belátnunk, amit a mindennapok, a magánszféra mikro pénzügyi univerzumában mindenki megtapasztalhat, hogy mára a globális pénzügyi eladósodási folyamatok, amelyek virtuális (vagyis korlátlanul előállítható, fedezetlen) forrásbevonással, „információátadással” történnek, olyan univerzális, a nemzetállamok, vállalkozások, önkormányzatok, magánszemélyek mozgásterét, anyagi és termé-

szeti javait távolról is befolyásoló uralmi tényezőkké lettek, amelyek az élet minden területén, így természetesen a kulturális-könyvtári közszolgáltatásokat finanszírozó állami (önkormányzati) támogatások pénzügyi hátterét is közvetve befolyásolják.

Így ha a régi, immár klasszikussá vált filmbeli kiszólást a mai világra alkalmazzuk, akkor azt mondhatnánk, hogy a nemzetközi pénzügyi helyzet „egyre fokozódik”, hiszen mára az állam működtetésében, gazdasági újratermelésében szerepet játszó legfőbb szférák, az állami-helyi közhatalom, a közszolgáltatások, a vállalkozások és a magánszemélyek egy óriásira duzzasztott belső és külső adósságállomány közvetlenül vagy közvetetten ható pénzügyi terheit, valamint a globálissá vált cégek „túlhatalmát” viselik. A virtuális pénzügyi folyamatok – elsősorban a kamatmechanizmussal működtetett hitelezés, amely nem más, mint indirekt, a virtuális pénzügyi folyamatokat a reálgazdasággal összekötő pénzügyi szivattyúk rendszere –, a teljes életszférát érintik, tehát működésük megértése kulcsfontosságú az állami finanszírozású közjóléti szolgáltatások átalakulásának vizsgálatakor is. Mindez igaz közszolgáltatásokra, azon belül a kulturális közszolgáltatásokra, így a könyvtárakra is, hiszen a könyvtárakat mára egy globális piaci környezet veszi körül, s a könyvtárak által nyújtott információs szolgáltatások piaci beárazása is a globális piac tágabb kereteiből fakadó külső tényezőkből következik. A kulturális közszolgáltatások privatizációjának nemzetközi pénzügyi folyamatok által kikényszerített szükségszerűsége a rendszer immanens iránya. Ha megnézzük a hazánknak nyújtott világbanki kölcsönök ágazati portfólióját, akkor ugyancsak meghökkenhetünk, hogy a közszolgáltatások rendszerébe milyen kiemelkedően nagy világbanki forrásbevonás áramlott⁵. Mindennek ára az, hogy a közszolgáltatói rendszernek – a piaci refinanszírozás áttételén keresztül – hasznot, méghozzá exponenciálisan növekvő kamatterhek ellenszolgáltatását kell kitermelnie. Már ma meg lehet jósolni, hogy a reálgazdaság növekedése mindig alatta fog maradni a hitelek növekedésének, így a „helyzet” a közszolgáltatásoknál is beindít egy spirális elvonást. A megszorítások, összevonások, leépítések, reformok valóságos pénzügyi jelentése és tartalma a hitelpénzként létrehozott finanszírozási forrásokat adósságszolgálati kötelezettségévé konvertáló (indirekt) pénzpolitika folytonosan növekvő adósságkövetelésében „nyer értelmet”, és elszívja a reálgazdaság anyagi termelékenységén alapuló hasznát. A kamatmechanizmussal működtetett pénzkibocsátás (pontosabban hitelpénzkibocsátás) dinamizmusa tehát nemcsak a közszolgáltatások időleges, megelőlegzett pénzügyi szükségleteinek kielégítését „eredményezi”, hanem a működés logikájából következően egy folytonosan szegényedő és újabb külső forrásokra szoruló, egyre fönntarthatatlanabb rendszert állít a pályájára azzal, hogy a pénzkölcsönzés díját kitermelteti, miközben perverz módon, épp a fönntarthatóság ideológiájának leple alatt egy-egy szakágazat, közszolgáltatás infrastruktúrájának leépítése, átalakítása (privatizációja) zajlik. Hogy mit jelenthet ez a könyvtárügyben, azt röviden abban lehet summázni – a közszolgáltatások eddigi privatizációs gyakorlatából kiindulva –, hogy piaci elveknek alárendelve működik a kulturális közellátást a piacon keresztül refinanszírozó büdzsé, s ez a piaci dominancia megjelenéséhez vezet a kulturális köztulajdon tulajdoni viszonyaiban, a szolgáltatás-kultúra kialakításában. Ennek lehet egyik legfontosabb eszköze és példája a digitalizáció, hiszen manapság már „egyetemes (piaci) internetes szolgáltatók” digitalizálják sok közgyűjtemény dokumentumait. Hogy a digitalizáció közszolgáltatási és

piaci kapcsolódásainak ilyenén átfedéseként mi történhet a kulturális közjavak tulajdonlási, megosztási gyakorlatában, azt ma még csak kevesen sejthetjük, de cik-kem ezen összefüggések rendszerében „reális” általánosító prognózissal szolgál.

Aki a könyvtárak, a könyvtári ellátás jövőjéről – vagyis a múltban felhalmozott ismeretek sorsáról, a kulturális szükségletek allokációjáról –, a könyvtár gyűjtőköréről határoz, az kijelöli egy társadalom kulturális szükségleteit, kulturális tőkét, tágabb értelemben a történelmi tudatát, önmeghatározásának kulturális szegmenseit. Egy-egy „világideológia” éppen ezért is nyúlt domináns módon a kulturális javak szelekciójához. Manapság, a globalizáció korában, természetesen nem hivatalos ideológiákkal és fegyverekkel kikényszerített könyvtári „status quoról” beszélhetünk, hanem a globális hatalmi–uralmi tényezők sokkal erősebb fegyveréről, a pénzkibocsátás mindent meghatározó, nemzetközileg ellenőrzött hatalmi trendjeiről. Ezért is elsőrendűen fontos, hogy a könyvtárak globalizációjában ne csak a dokumentumok és szolgáltatások online elérhetőségének technológiai–kényelmi szolgáltatásait lássuk, hanem annak a globális hatalmi konglomerátumnak a kontextusában vizsgáljuk a tágabb és konkrétabb pénzügyi–technológiai folyamatokat, amelyek a könyvtárakat mint közszolgáltatásokat globális pénzügyi függési rendszerbe tagozzák be.

A globalizációs folyamatok által közvetetten kényszerített változások a jóléti állam lebontásában, a közszolgáltatások finanszírozási forrásai irányának a megváltozásában tehát olyannyira messze nyúló és univerzális problémakomplexumot projektálnak a konkrét könyvtári közszolgáltatások napi feladatainak belátható horizontjához képest, mint minden más társadalmi „alrendszer” globális függésrendszerének egymáshoz való, egymást kiegészítő funkcionális viszonyaik, áttétek általi bonyolultságából, intézményesültségéből adódó összefüggései, rendszere. E terület kutatásakor tehát az ember óhatatlanul is beleütközik abba a perspektívába, hogy egyes pénzügyi folyamatok még követhető kauzális láncolatában és láncolatán túl, olyan globális viszonylatokat tételezzen fel, amelyek az adott szakmai–ágazati problémából közvetlenül nem következnének. Így írásom módszere tulajdonképpen a globalizálódó könyvtárügy problémáinak a globalizáció egyes, különös és általános folyamataival való összetetésben, kontextusba helyezésével valósul meg. Mindez azonban a globalizáció immanens rendjéből következik, és nem valamilyen öncélú, idealista, a tudat „a priori” előfeltevéseit megfelelő elméleten alapul. A folyamatoknak ebbe a pénzügyi kauzális láncolatába történő helyezése azért is fontos, mert ha még nem is látjuk konkrétan, bonyolult összefüggéseiből kibogozva azokat a globális pénzügyi folyamatokat, amelyek az intézmények finanszírozását, mindennapi működtetését meghatározzák, és folytonosan újabb hitelek felvételére, költségelvonásra kényszerítik a főntartókat, azt tudhatjuk, hogy legáltalánosabban a magánmonopóliumokon alapuló hitelpénzrendszer áll e kérdés mögött. Ez az a pénzügyi „univerzálé”, amelynek előfeltételezése nélkül az adott szakágazat konkrét szakmai közbeszéde egy idő után ön-maga körül forog, és csak elfogadjuk, hogy forráshiányosak az intézmények, a gazdaság, a kultúra, de nem értjük meg a hiány globális tényezőit, természetét, globális pénzügyi erővonalait. A jelenkor kulturális közellátásának, könyvtárügyének legáltalánosabb fenntarthatósági problémái is ebben a pénzügyi paradigmában érthetők meg. Innen lehet csak értelmezni, és más szakmai ágazatokkal párhuzamba ál-

lítani azokat a „megszorító reformfolyamatokat”, amelyek az állami finanszírozás adósságtörlesztés miatti csökkenése mellett a közszolgáltatások fenntartható finanszírozásában is a (részleges) magántőke bevonást kényszerítik ki. Ebből a pénzügyi mechanizmusból fakad mindazonáltal az a tévképzet és filozófia is, hogy például az állam, a könyvtárügy „pazarló”, túl nagy az infrastruktúra, összevonások, automatizálások, leépítések szükségesek azért, hogy költséghatékonyabban működhessen a rendszer. A költséghatékonyság, vagyis a forráselvonás oka, hogy az állam működésének költségeit is a hitelpénzrendszer finanszírozza, adósságspirált teremtve az intézményfenntartó önkormányzati és államhatalom számára. Így fordul meg a közszolgáltatások pénzügyi finanszírozásának az áramlási iránya, s a közjóléti infrastruktúra (a büdzsé) finanszírozása is fokozatosan a magántőke-befektetés felé mozdul. Az intézményfenntartó közhatalom finanszírozásának adósságmechanizmussal történő közben tartása a hitelpénzrendszer immanens törvényszerűségeinek köszönhetően ugyanahhoz a folyamathoz vezet nagyban, mint a magánadósoknál kicsiben. Az adósság tőke és kamattartozása a legtöbb esetben kitermelhetetlen, mivel a reálgazdaság lassabban növekszik, így előbb-utóbb „természetes” út nyílhat egyes önkormányzati intézmények, közszolgáltatások leépítéséhez, „reformjához”, privatizációjához, piaci átalakításához, az állami-önkormányzati vagyonok magánkézbe adásához. A rendszerváltozással a régióknak a globális tőkés pénzügyi világba történő illeszkedése megtörtént, ennek „eredményeként” a nemzeti termelő vagyonnak, valamint a monetáris felségjogoknak a globális pénzügyi-gazdasági aktorok számára történő átadását, „privatizálását” emelném ki. „Hátramaradt” a termelő vagyon 10-20 százaléka, amely még mindig állami tulajdon, a természeti erőforrások, és végül, de egyáltalán nem utolsó sorban, a „kulturális tőke” (már amelyik nem vándorolt ki az országból az agyelszívás révén) és annak újratermelését elősegítő intézményi infrastruktúra. Ebben a körben található a könyvtárügy, amely tulajdonképpen egyfajta, mindenki számára hozzáférhető kulturális-információs „termelőtulajdonnak” tekinthető. Így ennek a társadalmi tulajdonlású kulturális-információs közterületnek, épületeinek, tárgyi és szellemi értékeinek a fenntarthatósága, pénzügyi háttere alapvetően kihat e struktúra működési, szolgáltatási lehetőségeire. Nem nehéz kikövetkeztetni premisszámból, hogy a könyvtárügy lehetőségeinek problémáit is éppen ebből a pénzügyi-finanszírozási kérdésből kell indítani, tágabb kritikai kontextusba helyezni, és majd ebből levezetni a szakmaspecifikus problémák sorát.

Ez a globalizációs immanencia mindazonáltal dialektikus megközelítést igényel, hiszen ebben a folyamatban egyszerre mutathatók fel e rendszer vívmányai, (melyek leginkább a technológiai fejlesztésben, a korszerű tudásmenedzsmentben keresendő), azonban kimutathatók a fejlődésben való visszaesés dialektikus mozzanatai, a „rendszer szinten” megjelenő imperialista tendenciák. Amikor azt mondjuk például, hogy a világháló „korlátlan” elérhetőséget, kapcsolódási struktúrákat, nyílt architektúrát jelent, akkor ezzel együtt azt is kijelentjük, hogy e struktúra „rendszergazdája” a működtetés, de a kontroll együttes funkcióit is ellátja, elláthatja ugyanazzal a mozzanattal. Amikor részesülünk a virtuális világból azáltal, hogy kapcsolódunk rá, szerződünk magánszolgáltatókkal, akkor ezzel együtt egyrészt megéljük szabadságunk „kiteljesedését”, az ember karjának virtuális meghosszabbítását, másrésztől egyfajta hatalmi-pénzügyi kontroll lehetőségét is aláírjuk, ami-

kor egy-egy piaci szolgáltató felé elköteleződünk. Mindez manapság még talán nem jelenti a személyes (és kulturális) jogok internetes korlátozását, de azt látnunk kell, hogy a világhálón keresztül, az egyre jobban összekapcsolódó informatikai rendszerek, adatbázisok révén, elvben képes az ember egy olyan hálózati-informatikai kontrollt megvalósítani, amely a legadekvátabb társadalmi kontrollt tudja megvalósítani az élet minden területén. Az ebből fakadó kérdések nagyon messze vezetnek, mind képletesen, mind gyakorlatilag, de intézményesen is. Az intézményes tartalomszolgáltatás digitális–pénzügyi kontrollja már nem elsősorban magánszemélyekre, hanem intézmények, vállalkozások működésére vonatkozik. Nevezetesen, egy könyvtár adatbázisának esetében a digitális tartalomszolgáltatás technológiai feltételei magukban hordozzák nemcsak a dokumentumok ingyenes és legteljesebb körű megosztását, de a hozzáférés jogosultságainak pénzügyi kontrollját is! Egy könyvtári infrastruktúrát érintő globális pénzügyi megszorítás hullámai könnyen átértékelhetik a digitalizációs politika pénzügyi aspektusait, szakmai preferenciáit, és a munka megtérülését, az adatbázis hasznát, a voltaképpeni digitalizáció finanszírozását, fenntartható fejlesztését a felhasználókra terhelhetik. Mindez természetesen nemcsak az online szolgáltatások esetében igaz, de a teljes kulturális közjóléti infrastruktúra fönntartásának pénzügyi paradigmaváltása is eljutott a jóléti államtól a neoklasszikus, (neoliberális) piaci finanszírozási dogmáig. A globális pénzügyi áramlások terében tehát egy teljesen új hatalmi–pénzügyi konglomerátum jött létre, egy új világmodell, „világrend”, amely a kultúrát és a kulturális javakat, a kulturális szükségleteket is e pénzügyi rendszer „fönntartható” (helyesen szólva, kizsákmányoló) működésének szempontjai szerint allokáltatja. Ma ez a legfőbb, nemezetek fölötti imperialista hatalmi konglomerátum az, amely a nemzetállamok pénzügyi mozgásterét intézményes és „virtuális” hatalmi struktúrákkal kívánja globális szinten megszabni. Ez az a legtágabb kör, amivé el lehet vonatkoztatni akkor, amikor egy állam közkiadásainak finanszírozási kérdéseiről beszélünk.

Mindezek tudatában abból indulok ki, hogy messzire és messziről ható, de összefüggő globális folyamatok dinamikus és kölcsönös áramlási terében (Manuel Castells) létezik a mai posztmodern könyvtári intézményi struktúra is, mind virtuális térben globalizálódva, mind kulturálisan és intézményesen. A közszolgáltatásokat meghatározó és a mögöttük álló gazdasági, pénzügyi, hatalmi, kulturális erővonalak éppen ezért a legkevésbé sem a végtelenben futnak össze, hanem egy globális informatikai infrastruktúra virtuális terében, virtuális szuperhálózatban fonódik össze egy valóságos globális pénzügyi–gazdasági szuperstruktúrával és a többi társadalmi alrendszerrel, folyamattal együtt. E globális (virtuális) struktúra „közepe”, centruma nehezen meghatározható, éppen a virtuális világ szimbolikus terének sajátosságai miatt. Ez a premissza azonban azt sugallja a valóságra nézve, hogy a kulturális globalizáció és intézményeinek strukturális viszonyrendszere, a globalizáció más kulturális alrendszereivel való horizontális (és bizonyos tekintetben funkcionális) kapcsolatai mára olyan „totális” információs és nem utolsó sorban pénzügyi szuperstruktúrába illeszkedve szerveződtek, amely rendszer eddig nem látott „szerves” összefüggésrendszerben, komplexitásban és egymásra utaltságban kumulálja a globalizáció fönntartásához szükséges (gazdasági, pénzügyi, kulturális, politikai) intézményeit és folyamatait. Itt, egyben cikkem prekonceptiójaként, utalhatunk Pokol Béla megállapításaira is, amely szerint a „*pénz feletti rendelkezés benyomulást tesz lehetővé majd minden funkcionális alrendszerbe*”, valamint arra,

hogy „mindezek a változások oda vezettek, hogy a pénz és piac mechanizmusai felett uralmat szerzett embercsoport az ösztársadalom minden részét egyre szorosabban uralma alá tudja hajtani.”⁶ Ennek megértéséhez azonban nemcsak a globális pénzügyi függésrendszer „objektív” (intézményesült) viszonyait kell a kultúrára vetítenünk, megvizsgálunk, de fel kell tételeznünk a „*pénzhatalom globális magánbirodalmát*” (Drábik János). Ez a „rejtőzködő”, informális uralmi struktúra, a legitim és látható globális hatalmi struktúrák mögött, fölött egyfajta virtuális valóságként működve képes egészen másnak mutatni a hatalmi szerkezet fő elemeit, mint amilyenek a valóságban⁷, azt az intézményesült, legitim, illetve az ezt működtető informális és antropomorf közeget, hálózatot, amelyben objektiválódnak és „megszemélyesülnek” a globalizáció pénzügyi imperializmusának folyamatai. A problémafelvetés ezzel a premisszával „leegyszerűsödik”, hiszen arra kell a választ megtalálni, hogy a globális világ washingtoni konszenzus által kijelölt új világrendjében, a könyvtárügy euroatlanti integrációjában milyen szerep jut a kultúrának, az információnak, s ezen javak allokálására a közhatalom által fenntartott intézményi struktúráknak, társadalmi tulajdonú intézményeknek. A pénz hatalom, a hatalom pénz, az információ ebben az értelmezésben tehát pénzügyi hatalom – fogalmazhatjuk meg tömören az új világrend pénzügyi folyamatainak, hatalmi összefonódásainak, uralmi szerkezetének lényegét. Mindehhez még annyit tehetünk hozzá, hogy korunkban az információ, mint tőkeviszony jelenti mindenfajta pénzügyi hatalom (virtuálisan kiterjesztett) fenntartásának, növelésének legfontosabb eszközt. A „virtuális” információs uralom – amely valójában a tőke és pénzuralom „meghosszabbított karja” – megteremtésének ma is a valóságos világban végzett munkának az értéktöbblet-teremtő tevékenysége az alapja. Erről az „alapról” kell az információs társadalommal kapcsolatos diskurzust kezdeményeznünk. Ez az axiómarendszer a globalizálódó társadalmat „különféle képpen strukturált intézményi szférák dinamikus kölcsönviszonyában, a struktúrában különböző helyet elfoglaló társadalmi szubjektumok állandó konfliktusában”⁸ látatja. A globális világ társadalmának „intézményesült” konfliktusai korántsem egy statikus végállapot felé mutatnak. E mechanizmust a javaknak a globális pénzügyi transzferek által az immár nemzetközi szintre emelt elosztása tartja a konfliktusok erőterében.

Az információs társadalom valójában tehát egy információs uralmi rendszer is – egyáltalán nem egy valóságosan egyenrangú társadalmi közeg, legfeljebb formálisan demokratikus –, amelyben az információ értékét elsősorban az információ használati értéke, gazdasági-pénzügyi átválthatósága jelenti. Az információs világ társadalmi struktúrái egy osztály nélküli osztálytársadalmat, „*a kockázat egy olyan új formáit kitermelő totalitást jelenthetnek, amely magát a totalitást is lerombolhatja*”⁹. A pénzügyi információ nem más tehát, mint a pénz csereértékével is kifejezhető társadalmi viszonyrendszer, azaz a valóságos tőkeviszonyt az információs tőkeviszony fejezi ki. Ebben a kontextusban vizsgálva az információs társadalmat és azon belül az információs javakat allokáló intézményeket, rögtön nyilvánvalóvá válik, hogy a könyvtárügy egyáltalán nem egyfajta „vakfolt”¹⁰ a fenntartó magán- és közhatalom számára, hanem kőkemény „információs” üzlet, amelynek ki kell termelnie a piaci refinanszírozású működés költségeit. Részben a tudásipar által az információcserére, vagyis egyre inkább információs árura, tőkeviszonyra szűkülő könyvtári ellátás – véleményem szerint – megállíthatatlanul és szükségszerűen halad egy olyan tudásipari információ-allokációs „ellenforrada-

lom” felé, amely szétvetheti a jóléti kulturális ellátás még meglévő hagyományait, elvont egyenlőségi eszményét. Mindezt „segíti” természetesen az a globális pénzügypolitika, amely a kamatkapitalizmus világrendjével, a nemzetközi pénzügyi intézmények által presszionált neoliberális pénzügyi–piaci dogmák alkalmazásával, a nemzetállamok pénzügyi politikájába történő beavatkozással kontrollálja a monetáris felségjogokat, így a teljes piaci–gazdasági és állami működés és eredményesség lehetőségeit is. A közszolgáltatások fejlesztéséhez szükséges állami, önkormányzati erőforrások finanszírozását részben föderatív nemzetközi hatalmi–pénzügyi struktúrákban (Európai Unió) kumulálva, pályázati rendszerben alakítják. A pályázati rendszer tehát az elosztás hatalmi szempontú univerzális kontrolljává, csatornájává vált. Ne legyenek tehát kétségeink! Ebben az új típusú nemzetközi hatalmi struktúrában a globális világ imperialista pénzügyi csúcshintézményeinek, „központi szerveinek pénzügyileg kiközvetített” szándékai, erőterei elérnek a kulturális közjólét, a könyvtárügy területére is. Az Európai Központi Bank, vagy az IMF, a Világbank igenis „beleszólhat” a sokáttételő és összefonódó pénzügyi (intézményi) struktúrán, csatornákon, egy nemzetállam büdzséjén keresztül egy régió kulturális piaci folyamataiba, kulturális közszolgáltatásaiba és könyvtárpolitikájába, az (újra)elosztás pénzügyi transzfereinek kontrollja, pénzügyi (de)regulációja által. A helyi és nemzetközi pénzügyi hatalom – az államtól „független”, de a nemzetközi pénzügyvilágtól egyáltalán nem független jegybank, valamint a nemzetközi pénzügyi intézmények – például „együttműködéssel” teszik a dolgukat a nemzetállami kultúra „testreszabásában” is, például a kulturális közszolgáltatások erőforrásainak, pénzügyi transzfereinek piaci irányú átstrukturálása által, a már megszerzett gazdasági termelővagyon és a monetáris felségjogok kiszolgáltatása mellett. Amikor egy ország termelővagyonának és természeti kincseinek fizikai kisajátításáról beszélünk, akkor hasonló analógiával a kulturális-szellemi tőke anyagi és szellemi értékeit is fenyegetheti a nemzetközi pénzügyi imperializmus „gyarmatosítása”. Mindez, éppúgy, mint a gazdaság területén történő tőkebevonások, privatizációk természetesen egy „segítő”, innovatív, befektetőbarát gazdaság- és kultúrpolitika álcája alatt zajlik, miközben „világkontroll” és „eltulajdonlás” alakul ki nemcsak a termelő gazdaság, de a kulturális javak területén is. A szervezett imperialista magánhatalom birtokolja tehát a nemzeti vagyoni túlnyomó részét, felügyeli a pénzrendszert, és ennek a hatalomnak a hegemoniája érvényesül a magyar kulturális életben, és mindazokéban, ahol a nemzetközi tőke a domináns tulajdonos. A kulturális élet, a szükségletek és az ízlés „uralása”, amely minden modern hatalmi képződmény „kultúrpolitikájának” alapja, s minden erre hajazó esztétikai elméletek, kulturális–üzleti folyamatok csak egy kiterjedt nemzetközi imperialista hatalmi hálózat függési kontextusában érthetők meg.

**A digitális édentől a digitális totalitarizmusig:
dialektikus kísérlet, avagy „átverik-e” a terroristák az imperialistákat
és a könyvtárosokat az internet szabadságának szűkülő köreibben?**

Tudjuk, hogy két számítógép (de számító ember) közötti kommunikációban is a legrövidebb út egy virtuális mosoly (szmájli). Ez a mosoly azonban gyorsan a gépünkre fagyhat, ha számolunk az internetes jelenlét lekövethetőségének infor-

matikai törvényszerűségeivel, hatalmi motivációival. Az informatikában, a virtuális világban, a számítógépes hálózati kommunikáció sajátosságainak megfelelően a hálózati kontroll lehetősége immanens a működés technológiai feltételeivel. A hálózati jelenlét hálózati kontrollt is jelent. Aki bármilyen hálózati tevékenységet bonyolít, az egyben kontroll alatt is van. Oszama Bin Laden éppen ezért offline számítógépen olvasta lementett e-mailjait, de az ezt nyilvánosságra hozó, állítólagos likvidálási akció információ, a véleményhatalom által „szűrt” tálalása is megérne egy misét, az információ verifikálhatóságát illetően. Vajon az USA-nak sikerült-e igazolnia a nemzetközi közvélemény előtt, a maga megnyugtatóra azt, amit senki sem láthatott, vagy a keresett terrorista, ahogy az iráni titkosszolgálat állítja, már korábban elhalálozott, és ez esetben a nemzetközi terrorizmus „röhög a markába”? Egy biztos: a nemzetközi terrorizmus sem „füstjelekkel kommunikál”, de az internetes rejtőzködés legalább olyan informatikai felkészültséget igényel, mint a nyomkövetés vagy éppen a hackerkedés. A „közösségek rejtett hálózata” tehát az informatikai jelenlét virtuális terében is tetten érhető.

Az internetes hálózati tevékenységek, a számítógépek kommunikációjának nyomon követhetősége egyszerre segíti a minél hatékonyabb és gyorsabb információkeresést, az információ testreszabását, és ugyanez a lehetőség teremti meg, adott esetben a hálózati kontroll lehetőségeit. A közösségi portálokon magunkról feltett információk egyszerre tekinthetők magánközléseknek, de önkéntes, hatalmi kontrollnak, lekövetésnek való alávetésnek is, amennyiben ezek a honlapok automatikusan naplózhatnak mindenfajta hálózati adatcserét¹¹. Hasonló elv figyelhető meg az adatbázisok keresési elveiben. Az internetes, számítógépes keresőprofilok akkor használhatók hatékonyan, ha minél egzaktabb keresési szempontokat osztva meg magáról, a felhasználó „kiadja céljait”. Ezzel egyidejűleg fel is fedi személyiségét, információs profilját, adott esetben szándékát is. A keresőprofilokról lehet bizonyos személyiségprofilra is következtetni. Mindez paradox helyzetet teremt: a felhasználói informálódási szempontok, keresőprofilok „testreszabása” az információ szűrésén túl abszolút kontrollt is jelenthet a másik oldalról, mivel felfedheti a kereső személy társadalmi tevékenységét. De rámutathat egy másik típusú problémára is, az információkeresés verifikációs paradoxonára: csak az találja meg a keresett információt, aki „tudja” is, hogy mit keres, amiről akkor bizonyodik meg, amikor megtalálta. A szükségletek és információk találkozási pontjai jelentik az „elvárható” valóságot. Az adatbázisok keresőfelületei tehát manipulálhatók, és a könyvtáros feladata többek között az is, hogy az információs szükségletek felkelthetőségének maximumán mozogva segítsen. Nemcsak könyveket, digitalizált információkat is el lehet rejteni. „Néma gyerekek és olvasónak az anyja sem érti a szavát” mondás igaz a virtuális valóság szemantikai terére is. (Éppen ezért fontos, hogy a könyvtáros visszakérdezzen a tájékoztatási folyamatnál, hiszen nem mindegy, hogy valaki elméletben kívánja tanulmányozni a terrorizmust, vagy éppen alkalmat és gyakorlati szempontokat keres hozzá... Itt nem állhatom meg, hogy „némi derűs nosztalgiával” idézzem fel azt a könyvtártörténeti mozzanatot, amikor némely polgári szerzők műveinek elolvasásáról le kellett beszélni az olvasót, és valami mást kellett ajánlani. Változó korunk szükségleteit kielégítő könyvtári intézményrendszerben ma inkább arra kell figyelmeztetni az olvasót, hogy most már nem az állambiztonsági, hanem a nemzetbiztonsági hatóságok látókörébe kerülhet, ha valaki attól lesz gyanússá, hogy nem gyanús...) De

a tréfát félretéve, a terrorizmus éppen az a kényes területe az internetes információkeresésnek, a „valóság teljesebb megismerésének”, amelynél súlyos konfrontáció lehet az információszabadság és hatalmi kontroll (könyvtári) szempontjai között. A virtuális térben felfedett keresési és informálódási szempontok egyik oldalról valóban a felhasználó minél pontosabb igényét elégítik ki, másrésztől azonban egy digitális személyiségprofil hálózati kontrollját is megcélozhatja. Hasonló helyzet áll fenn a digitalizált szellemi vagyon internetes elérhetőségénél.

A világ dokumentumállományának virtuális térre történő digitalizációja egyszerre jelentheti a tartalomnak a mindenki általi, adott helyhez és helyi időhöz nem kötött (egyidejű), folyamatos hozzáférést, megosztást, de az „elsikkasztását” is, amennyiben a könyvtári tartalmakhoz való hozzáférés költségeit, a szolgáltatás hasznát a közszolgáltatásoknak a globálizációban átalakult intézményi finanszírozási mechanizmusa révén az olvasóval fizeteti meg a rendszer, s annyiban is, amennyiben a virtuális világ nem az elérést, hanem adminisztratív, technikai akadályok kiépítését jelenti a digitalizált javak fölött. A „virtuális infúzió” lévő társadalmi alrendszerek hálózatfüggősége, a könyvtári infrastruktúra szakma-specifikus problémáitól függetlenül is nagyon sok, ma még meg nem válaszolt kérdést fesseget. Egy esetleges hatalmi vagy pénzügyi presszióból kezdeményezett, véghezvitt lekapcsolódás vagy lekapcsolás egy ilyen infúzióról, végzetes lehet az olyan kultúrában, amikor egyre kevesebb offline „fizikai ellensúlya”, alternatívája lesz a virtuális tartalomnak, a virtuális hatalomnak. Manapság elsősorban (könyvtári szempontból is) többnyire a világháló, (digitalizáció) előnyeit, „korlátlan lehetőségeit” emelik ki, úgymint az informálódás időbeli, térbeli és esetleg szociális korlátainak globális ledöntési folyamatában, az információ testreszabásában. E „függési probléma” akkor lehet „éles”, akkor léphet ki a digitalizáció a (normális?) gyermekkorából, ha elvben már egy fizikai dokumentum sem lesz. Először csak egyes, kifejezetten digitális terjesztésre szánt új megjelenésű műveknél, majd fokozatosan, retrospektíve is csak digitalizált formátumú tartalmakhoz lehet majd hozzáférni, amely, adott esetben, paradox módon komplex akadémizációt is jelenthet a hagyományoshoz képest. Jelent egyrészt egy többszintű energiafüggést (szerverek, hálózatok, személyi számítógépek, egyéb digitális eszközök), másrészt egy technológiai kényszert és függést (olvasási kompatibilitás), harmadrészt pedig egy internetes hálózatfüggést is, amellyel a digitális szolgáltatók „hirtelen” virtuális és pénzügyi akadályokat támaszthatnak, kényszeríthetnek ki a világháló elérésének, használatának egyre növekvőbb területein, így a könyvtári-intézményes tartalommegosztás piacnyitásának pressziójában is. Ebben a „perspektívában” növekvő számú (virtuális) pénzügyi tranzakciót előfeltételező védett honlapokon lehet majd csak egyre több könyvtári online szolgáltatást igénybe venni, egyszerűen a használat személyes, pénzügyi, tartalmi mozzanatait kontrollálni. Így egyrészt személyre szabottak lehetnek az információszolgáltatások, hiszen ennek is egyfajta kontroll az előfeltétele, másrészt gazdaságilag–pénzügyileg is különböző „szintű” hozzáférés válhat lehetővé. A társadalom valós anyagi tőkeviszonyainak, vagyis hatalmi viszonyainak virtuális tükröződése, az internetes elérés összes technológiai előnyét tekintve is jelentős „potenciális kockázati tényezőnek” mondhatók. Egyfajta digitális imperializmus lopakodó terjeszkedése már manapság is megfigyelhető. Egyelőre még „csak” ott tartunk, hogy ha valaki részese szeretne lenni egy egyetemes közösségi portálnak, akkor rendelkeznie kell egy másik egye-

temes felhasználói fiókkal, hogy aktiválhassa a közösségi fiókját is.¹² Sőt, az egymással egyre inkább „összefonódó” közösségi felületek, portálok, levelezőrendszerek felkínálják, hogy egy jelszóval és felhasználónévvel léphetünk be ezekre a védett honlapokra, és még számos, (azonos érdekeltségű, vagy egymással szerződő) honlap, portál regisztrációjával összefonódva, azonos felhasználónevekkel, jelszavakkal blogoláshoz, kommenteléshez, kommunikációhoz is. Kis túlzással szólva, nemsokára a közösségi felhasználónevünkkel és jelszavunkkal léphetünk be minden személyes és közösségi tevékenységünk védett honlapjaira. Vajon ki szeretné, ha „egy jelszóval” elérhető, lekövethető lehetnének a személyes egészségügyi, társadalombiztosítási, nyugdíjpénztári, banki stb. adatai, hogy az élet többi területről ne is beszéljünk, például a könyvtári kölcsönzéseinek a történetéről, mint a témánkba vágó kulturális érdeklődés nyomkövetéséről, amely másik oldalról azonban igen fontos ahhoz, hogy az olvasó érdeklődési körét és az ajánlható művek körét meghatározzuk. A hálózati technológia tehát „ravasz kettősségű”: éppen akkor tud a könyvtáros az olvasónak segíteni érdeklődése, illetve tudása elmélyítésében, az információ testreszabásában, amint egy orvos is akkor képes minél hatékonyabban gyógyítani, ha kontrollálja, leköveti „páciense” informálódási, olvasási szokásait, betegségeinek, kezeléseinek történetét. Az internetes világban nincs tabula rasa! Ez azonban óriási „kockázatú” kétarcúság: az egy kattintásra lévő világ „kényelmi szolgáltatásai” nemcsak felhasználói oldalról működnek, de az „információszerzés” hatalmi (és persze civil, üzleti) oldaláról is! A világháló tehát olyan „korlátlan” információs potenciált tartalmazó technológiai keret, amelynek áramlási terében komplex, kétoldalú hatalmi-közösségi, pénzügyi viszonyrendszerek keletkeznek, állnak és tarthatók fenn. Ez a virtuális világ „belső élete” és dinamizmus, amely a digitális éden, de a digitális totalitarizmus felé is vezethet. Az internet kontrollálhatóságának jelentőségét (és egyáltalán tényét) az internet nyílt architektúrájára hivatkozva sokan tagadják, ignorálják, márpedig a rendszer kontrollja nem kívülről bevitt, hanem immanens, az információs és adatforgalmi folyamatokkal egyidejűleg történő¹³. De hogyan hozható a virtuális könyvtár, a digitalizáció kapcsolatba a reálgazdaság (virtuális) pénzügyi folyamataival, és a hatalmi, vagy éppen kulturális kontroll kiteljesedésével? (A pénzügyi-politikai hatalom összefonódására jó példa az Egyesült Királyság némely, állami pénzen feltőkésített bankjainak a gyakorlata: a „közpénzek” védelmében a hitelt felvett ügyfelek elektronikus számláin történő mozgásokat elemzi a bank, s ha úgy találják, hogy túl sokat költ feleslegesen, akkor figyelmeztetik, hogy inkább a hiteleit fizesse. A véleményhatalom és a politikai hatalom összefonódására egy, már megszűnt brit bulvárlap titkosszolgálati kapcsolatait és üzelmeit emelném ki.)

A hatalom és kultúra bonyolult (pénzügyi-politikai) összefonódású, ma már elsősorban pénzügyi csatornák által ellenőrzött rendszere tömegmanipulációs eszköz maradt a status quo fönntartásához a globalizáció korában is, amelyben a globális hatalom felismerte és alkalmazza, elsősorban a kultúriparon és a tömegmédiu-mokon keresztül a kultúra (át)alakító, nevelő és manipuláló funkcióját az immár sokkal komplexebb és koncentráltabb globális uralmi struktúrák fönntartásához, elfogadtatásához. Ez, a mára pénzügyi függésben létező „kultúra” jelenti a művészet, a kultúra globális „totalitását”, tömegmanipulációját. A folyamat „beteljesülését és továbbfejlesztési lehetőségeit” láthatjuk kibontakozni a globalizáció hatalmi-gazdasági szerkezeti hierarchiájába illeszkedő kulturális „uralom” rejtett és

nyílt struktúráit is, a hatalmi, pénzügyi rendszerek mellett. A világhálózatok uralma (Bogár László) a társadalom alrendszerének a számítógépes világhálózatok általi virtuális uralmát is jelenti mint a valós, jelen idejű tőkefolyamatok virtuális kiterjesztését. Így beszélhetünk egyfajta „hálózati totalitásról”, vagy uralmi faktorról és aspirációkkal kiegészítve, hálózati totalitarizmusról. A mindenkit „behálózó” világháló totalitása az első lépés, mondhatnánk, *conditio sine qua non*-ja az információs totalitarizmus alkalmazásának. Már a mobiltelefon tömeges birtoklása is kontrolláló funkciókat szolgál a kommunikációs célokon túl. A technológiai párhuzamosok korántsem a végtelenben találkoznak, hanem sokkal inkább „egy kézbe” összpontosulnak. Az eddig zömében (vezetékes hálózati kapcsolódású) számítógéphez kötött internethasználatot először legyőzi a vezetékek nélküli technológia, majd a hagyományos számítógépeknek bizonyos funkcióit (legalábbis a PC-k esetében) részben átveszik az okostelefonok, táblagépek. Láthatjuk tehát, hogy nagyon felgyorsultak az események, és pedíg abba az irányba, hogy a technológia „egy kézbe adja” azoknak a „létfenntartásunkhoz nélkülözhetetlen erőforrások” hálózati informatikai eléréseit, amelyek nemcsak hogy vezetékek nélküliek, de komplex infokommunikációra képes „okos” eszközök. Így egy kézben lesz, lehet a világ, de nem feltétlenül pozitív értelemben és nem feltétlenül csak technológiailag. Ha már minden kommunikáció, szellemi és pénzügyi tranzakció egy tenyérnyi okostelefonnal, táblagéppel történik, akkor az nemcsak a mi kezünkben egyesülhet, hanem a virtuálisan összekapcsolt szuperstruktúrák „másik” oldalán is. Ha még e technikai kerethez hozzávesszük a fentebb fejtegetett, a virtuális teret kontrolláló „hálózati árnyékhatalom” tartalmi strukturáltságát, akkor döbbenhetünk csak meg igazán. Egy világ lesz a kezünkben digitálisan (vagy amennyit digitalizáltak belőle!), de mi is „részei” leszünk egy olyan világnak, ahol minden hálózaton keresztül folytatott tevékenység, adatforgalom egyre jobban összekapcsolódva kontrollálható. Az internetes hálózatok világhatalmában minden szabadon hozzáférhető információ és hálózati tevékenység, esemény olyan mértékig összefügg, hogy egy totálisan – és a felhasználó számára anonim módon – kontrollálható információs szuperstruktúrában, („hálózati csapdában”) kapcsolja össze az internetet használó emberi közösségeket, tevékenységeket, adatbázisokat. A globalizáció tehát a számítógépes hálózatok szuperstruktúrái által lesznek informatikailag is világméretűvé. Mindezzel kétarcú folyamatok indulnak be, hiszen a tér-idő korlátokat szétszakító információs–hálózati szuperstruktúrákkal végrehajtott vertikális koncentráció és áramoltatás tökéletesen alkalmas az „egyközpontú” világrend utópiájának megvalósítására, de a „digitális éden” információgazdagságának kiterjesztésére is. Mindez a szabadság dialektikáján múlik, mivel az internetes szuperstruktúrák által „elrejtett” tőkeviszonyok, gazdasági–pénzügyi hatalmi összefonódások törekvéseinek folyamata, az információk „szociális forradalma” e struktúrák összetettségénél, „anonimitásánál” fogva nagyon nehezen befolyásolhatók.

Mindezek szoros korrelációban vannak az emberi és információs szabadságjogok könyvtári vetületeivel is, amelyet posztmodern korunkban több tényező is „totalitás” távlatokba helyezett. A modern informatikai technológia kettőssége, a gyors (mobil) távelérés az egyik oldalról, valamint a lekövethetőség a másik oldalról, különösen erőteljes problémaként merülhet fel a könyvtári adatvédelem és információáramlás kérdéseiben is. A 2001-es terrormerényletek tizedik évfordulója kapcsán alapos elemző munka látott napvilágot Elek Judit tollából a terrorizmus egye-

stült államokbeli „könyvtári kérdéseinek törvényi szabályozásaival” kapcsolatban.¹⁴ A terrorizmus és a terrorellenes harc a könyvtárügy szempontjából annyiban érdekes, hogy az információszabadság és az információtotalitarizmus kérdéseihöz kapcsolhatók. Az információs technológia alkalmazása tudniillik a könyvtári világban is éppen úgy alkalmas az információk minél hatékonyabb testreszabására (szűrésére), de ugyanezzel a technológiai folyamattal a kontrollálásra is, egy másik irányú szűrésre. Az információk és a felhasználók internetes összekapcsolódása végtelen lehetőséget nyit a szabad információáramlásra, de a lekövethetőségre is. A terrorizmus vádja manapság a legkomolyabb ürügy az információ és a személyek szűrésére, miközben magának a 2001-es eseményeknek az információ és értelmezési tere is a véleményhatalom monopóliumában szűródik, minimális lehetőséget adva az információk és az események másfajta értelmezésének, elemzésének. Az éberség immár nem az imperialisták, hanem a terroristák ellen irányul. Mindez nemcsak könyvtártechnikai és szakmai kérdés, de nagymértékben „morális” is, hiszen a terrorizmus vádja mára olyan univerzálisan használt büntetőjogi tétel lett, amelynek használata éppúgy ideologikus tényezők és szempontok mentén történhet, mint annak idején, mondjuk, a „nép ellensége” vád. Nem mennék mélyebben bele ebbe a kényes témába egy könyvtári szakfolyóirat hasábjain, de annyit még hozzátennék a 9/11-es események kommentárjához, hogy az események egy új típusú fegyverkezési konjunktúrát indítottak el az USA-ban, ahol mára, tíz évvel a merényletsorozat után, már a GDP 4,5 százalékát költik fegyverkezésre. (Miközben, talán nem meglepő módon, az adósságlafon fölemelése is megtörtént.) A terrorizmus elleni harc mögött tehát hatalmas háborús, fegyverkezési konjunktúra húzódik meg, amely, mint tudjuk, jellegzetesen imperialista tendencia.

Mínthogy a nemzeti termelővagyon eladósítással történő privatizálása után a kulturális javak (virtuális másvilágra történő) „elsikkasztása”¹⁵, privatizálása is az. Mindez soron következhet, hiszen a nemzeti kultúra infrastruktúrájának piaci refinanszírozása a tőkebevonás fejlesztő hatása mellett egyben kontrollt, áttételes (szellemi) haszonelvételt, tulajdonelvételt is jelenthetnek e javak felett, s nemcsak demokratikus alapokon működtetett hozzáférést biztosíthat. Mert mit is jelent a refinanszírozás „konyhanyelvre” lefordítva? Nem mást, mint a bankok, pénzüzetek alaptőkéjén és betétein feletti „levegőpénzeivel” történő hitelezést, (a finanszírozás finanszírozását), amelyért cserébe a kamatokkal, vagyis a „pénzkölcsönzés” költségeivel terhelt valós gazdasági javak használatát vissza (szívódik el). A bankrendszer a refinanszírozási mechanizmus, a semmiből előállított pénzek finanszírozásának élősdi folyamataival szívja el a gazdaság teljesítményét, osztja el a javakat. Mindez a közszolgáltatások áttétes refinanszírozásánál is működik.

A könyvtári állományok digitalizációjának szükségyszerűsége együtt jár az elszegényített közszolgáltatásoknak és fenntartóiknak a tőkebevonás számára történő kiszolgáltatásával, hiszen ezt a hatalmas munkát sok könyvtár nem képes megfinanszírozni. Ebben a történelmi helyzetben az elszegényített közszolgáltatások versenyképessége csak külső forrásokból és az ezt követő függési rendszerben valószínűsíthető meg. Nézzük csak meg a globalizáció feljebb leírt folyamataiból kiindulva, hogy például egy könyvtár állományának egy külső cég, vagy személy általi digitalizálása milyen problémákat vethet fel. A kérdés elsősorban nem a használó felől érdekes, aki tartalmat akar, bár egyáltalán nem mindegy, hogy milyen „áron”, hiszen ha hozzá is fér egy adatbázison a nemzeti információs javakhoz, lehet,

hogy annak tulajdonjoga már nem hazai intézményé, s ebből számára is adódhatnak következmények. Egy digitalizált könyveket tartalmazó adatbázis tulajdonjogának és esetleges szellemi hasznának kérdéseit csak a tőkeviszony filozófiai problémáinak könyvtári vonatkozásain belül érthetjük meg. Az információs tőke termelésének könyvtári folyamatát Marx leírásából ide alkalmazva láthatjuk, hogy minden tőkeviszonynak, így az információs tőkeviszonynak is a munka, a reálfolyamat az alapja, amely értéktöbbletet termel¹⁶. Könyvtári viszonyok között a digitalizációba fektetett munka keveset a legnagyobb haszonnal, mind társadalmi értelemben, de mint gazdasági profit is, amennyiben az adatbázis hozzáféréseit csak pénz ellenében engedélyezzük. *„A hálózatokon belül digitális formában terjesztett információ az első példány problémájának legszélsőségesebb példája: ha az információ első példánya elkészült, a további másolatok szinte ingyen vannak. Mint az első fejezetben említettük, az információ előállítása költséges, de az újraelőállítása olcsó. A közgazdaságtan szaknyelvén fogalmazva az állandó termelési költségek magasak, de a sokszorosítás változó költségei alacsonyak.”*¹⁷

A digitalizáció óriási lehetősége, egyben óriási kiszolgáltatottságot teremtő (kontrolláló) hatása is megmutatkozik ebben a tézisben, ti. a virtuális szakadék, illetve a virtuális esélyegyenlőség kialakításának is ugyanazok a technológiai előfeltételei, csakúgy, mint az információ testreszabásának, de a használó „lekövetésének” is. De melyek a pénzügyi feltételei? Nagyon gyorsan kialakulhat egyfajta kétebességes társadalom a digitális-könyvtári szolgáltatások mentén is, nem csak az esélyegyenlőség! Hiába az internetes hozzáférés, az ma már sokszor kevés, hiszen az adatbázisokat fizetősé, „fönntarthatóvá” is tehetjük, melyeket már nem mindenki tud finanszírozni. A megosztott tudás hatalom. Kissé transzformálva ezt a tézist, úgy pontosíthatnánk, hogy pénzügyi hatalom, vagyis tőkeviszony. A digitalizációs politika és gyakorlat tehát egyben a pénzügyi haszontermelés egyik specifikus területe is. A köztulajdonlású adatbázisok fönntartása, működtetése, egyáltalán létrehozatala, fejlesztése a közszolgáltatások globális pénzügyi fönntarthatóságának kontextusában lehet különösen érzékeny terület. A könyvtári tőketermelés folyamatában a legnagyobb értéktöbbletet, hozzáadott értéket a helyben (vagy távmunkában) épített adatbázisok jelentik a társadalom számára, de az esetleges tőkebefektetések felé is! A könyvtári közvagyon kezelése, amelyet elsődlegesen a könyvtár (önkormányzat-állam) tulajdonában lévő dokumentumok, eszközpark, valamint maga a könyvtáráépület jelent, nagyon nagy kihívásnak néz elébe! Nemcsak az online elérhetőség összes előnye, de egyidejűleg e szolgáltatások fenntarthatóságának valamennyi problémája is a könyvtárak nyakába szakad, miközben az erőforrásokat pénzügyi csatornákon elszívó nemzetközi pénzügyi rendszer eleve fönntarthatatlanná teszi a működtetést, fejlesztést, finanszírozást. Marad a hitel (mint a javak elszívásának legfőbb mesterséges és legalizált formája), amelynek fedezete csakis a valós munkán alapuló érték lehet, például adatbázisok, de akár maga a teljes könyvtári állomány, sőt az épület is! Innentől kezdve a könyvtári közszolgáltatások „szabad prédáivá” válhatnak bizonyos privatizációs vagy „költségterítéses” eljárásoknak, amelyek akkor jöhetnek a képbe, ha az intézményfönntartás pénzügyi háttere bizonytalan, elégtelen. Márpedig, mint láttuk, a globális pénzügyi folyamatok éppen errefelé mutatnak: a közszolgáltatói szektor működésének nyújtott hitelek, pályázatok a közösségi javak termelésének indirekt piacosítását, tulajdonjogának fedezetül való felkínálását jelentik. Innen egy lépés a fizetős (on-

line) könyvtári közszolgáltatások megszervezése, amely szintén eladható pozitív fejlesztésnek, hiszen a digitalizáció társadalmi érdek. De vajon ki fogja mindezt finanszírozni? Végeredményben nyilván a használó „valós” pénze.

A globális és helyi érdekek, komplex folyamatok tehát könnyen „összeegyeztethetőek”: az elszegényített, adósságcspadában vergődő és kényszerűen megszorító intézkedéseket meghozó főntartók „készségesen” karcsúsítják a piaci refinanszírozással főntartott közszolgáltatásaiknak az infrastruktúráját. Világos a helyzet a kulturális közszolgáltatásoknál is. Az állam eladósítása, eladósodottsága kész helyzetet (végül is forráshiányt) teremt, amelyet a külföldi vagy hazai magántőke-befektetések, végső soron a piac képes csak finanszírozni. A piacról (re)finanszírozott adósságpolitika és állami közszolgáltatások, az adósságszpirál és a kamatmechanizmus logikáját tekintve tehát szükségszerűen vezetnek az egyre szűkülő forrásbevonási lehetőségekhez, a „hatékonyság” (mint a még nagyobb profit kitermelésének előfeltételéhez), az automatizálás, a leépítések, összevonások növeléséhez, az állományokra, humán erőforrásra és az intézményfőntartásra fordítható keretek csökkenéséhez. Mindez kisebb állományú, kevesebb szakemberrel, de magasabb technológiai háttérrel működtetett könyvtári infrastruktúrához vezet a globális pénzügyi érvonalak távvezérelt rendszerében. Az elméleti végpontban a kamatmechanizmussal működő adósságszolgáltatás miatti elvont források először a könyvtáros nélküli, majd a csökkenő dokumentumú, végül a (valóságos) olvasó és dokumentum nélküli könyvtárügyet vizionálják, hiszen mindig lehet csavarni egyet a megszorítások és racionalizálások srófján. E megszorításokat támogathatják azok a technológiai fejlesztések is, amelyek a könyvtári munka automatizálásában is jelentős eredményeket mutatnak föl.

Milyen kép, milyen kényszerpálya, milyen törésvonalak rajzolhatók meg tehát a globális politikai gazdaságtan tendenciái mentén a könyvtárügyre nézve? A nemzetállami és globális folyamatok antagonisztikus ellentéte mára olyannyira nyilvánvalóvá lett, hogy magának a globalizációnak a létjogosultságát kérdőjelezi meg sokakban. Véleményem szerint azonban nem a globalizáció jutott válságba, hanem a globalizáció most jutott abba a visszaesésben fejlődő és érlelődő dialektikus regressziós szakaszba, amikor részben a rossz pénzügyi renden alapuló válság, részben a globalizáció lényegéhez tartozó információáramlás és nyilvánosság ki fogja kényszeríteni új utak keresését. (Írástomat szintén kritikai útkeresésnek számom a könyvtárügyre vonatkoztatva.) A könyvtár főntartás és üzemeltetés gazdasági-politikai elveinek magukba kell foglalniuk azokat a technológiai, humán erőforrás gazdálkodási, intézményfinanszírozási koncepciókat és innovációkat, amelyek egy könyvtár társadalmi nyilvánosságában ki tudják elégíteni és össze tudják egyeztetni azokat az igényeket, amelyeket a könyvtárhasználat (helyi) hagyományai, új szükségletei és nemzetközi trendjei involváltnak. A könyvtárak a tőkebefektetések nagy és potenciális célpontjai lehetnek, mind a magántőke, mind a közhatalom számára. A helyi és regionális közhatalom és a globális magánhatalom pénzügyi és hatalmi függésrendszere predesztinálja azt a viszonyrendszert, amely a könyvtári innovációt, a könyvtári intézményfőntartást piaci finanszírozású alapra helyezi. Mindez természetesen azzal a következménnyel jár, hogy a nemzetközi pénzügyi és finanszírozási függésbe vont nemzetállamok közkiadásai vagy a hitelpénzkibocsátás magánmonopóliumának logikája mentén valósulnak meg, és/vagy piaci finanszírozásúvá alakulnak részben. E kettő nyilvánvalóan össze-

függ, hiszen éppen azért kell piaci szemléletűvé alakítani a közszolgáltatásokat, mert a hitelek és kamatainak visszafizetése részben „önfenntartóvá” (valójában kitermelhetetlenül veszteségesé) kényszerítik e területeket. Mindez azt kell, hogy jelentse, hogy „vissza nem térülő” szolgáltatásokat és innovációkat egyre kevésbé lehet megengedni a restriktív pénzügypolitika miatt. Mindennek a kútfeje az a folyamat, amellyel egy nemzetállam intézményes eladósítása történik. A kamatokkal megterhelt hiteltörlesztések, a belső és külső eladósodottság olyan „kész helyzetet” teremtenek a közszféra finanszírozásában, amelyek vagy a szükségletek, szolgáltatások és intézmények elsorvasztását, vagy piaci finanszírozását és piaci szemléletű (újra)elosztását kényszerítik ki. Mindez, mondhatnánk, egyfajta (imperialista) összeesküvés-gyakorlat, hiszen nemcsak a gazdasági hatalmat birtokolja, aki a pénzkibocsátás feletti kontrollt a kezében tartja, de a társadalmi alrendszerek bármilyen területén, így a kulturális ellátás finanszírozása által, a (tömeg)kultúra manipulálásával arra is érvényt szerezhet, hogy egy állam polgárai hogyan gondolkodjanak a világ dolgairól. Mi is ennek a pénzügyi függő helyzetnek a belső könyvtári-intézményi logikája? Hasonló, mint az egészségügy esetében, csak emitt „túl sok” könyv, amott, az egészségügyben, túl sok az ágy, vagyis a „túl nagy” infrastruktúra „fönntarthatatlan”. Az ellátórendszer infrastruktúráját tehát „racionálizálni” és privatizálni kell, hogy csökkenjenek a kiadások, növekedjenek a finanszírozás piaci tényezői, javuljanak a kölcsönzési és ágyszám-kihasználtsági mutatók, mondja az immár „klasszikussá” és bevetté vált neoliberális gazdaságpolitika megoldóképlete az adósságspirál lektüzdésére. (Az persze sokszor mellékes kérdésként vetődik fel, hogy valójában és összességében mennyi jelentkező személyt, azaz szükségletet kellene kielégítenie, mennyi közszolgáltatási javat kell termelnie, elosztania rendszernek. Ez a gazdaságpolitikai dogma tökéletesen elrejtja a megszorítások valódi gazdasági–pénzügyi háttérfolyamatait, és a „túlfogyasztásban”, a „pazarlásban”, újabban a hitelek visszafizetésének imperatívuszában láttatja morálisan is megindokoltnak a megszorítást, intézménybezárást és funkció-összszívontást.)

A könyvtárügyet, kulturális közellátást az egészségüggyel (egészségügyi ellátással) tehát ebben az analógiában kívánom párhuzamba állítani azért, hogy felmutassam a globalizáció egyetemes „intézménymimikiai” hatásait, pénzügyi folyamatait a közszolgáltatásokban. A közellátás jóléti hagyományainak leépítése tehát közvetett (globális) pénzügyi folyamatoknak az államháztartásra gyakorolt nyomásán keresztül zajlik e terület szinte minden ágazatában. Ezt jelenti tartalmilag nemkülönben a közszolgáltatásban foganatosított, restriktív folyamatok összessége: a hatalmi–pénzügyi elit (részben kényszerből, részben együttműködve, összefonódva, kiszolgálva) fokozatosan megszünteti az ellátórendszerek szociális vívmányait. Ennek lényege, hogy az állam, hitel-visszafizetési kötelezettsége miatt egyre gyorsuló ütemben képtelen „elégészes szintű közszolgáltatásait” fönntartani saját forrásaiból. A hitelspirál hatása mélyül, további hitelfelvételek nélkül is („a nemzetközi pénzügyi helyzet fokozódik”), a közintézmények pénzügyi, finanszírozási viszonyai romlanak az adósság elleni harc következtében. Pedig egy fejlődő szolgáltatáskultúrához nemhogy a csökkenő, de még a szinten tartott költségek sem elegendők. Az innovációkhoz többletforrások szükségesek, ezek újfent csak hitelekkel finanszírozhatók, így visszakerültünk a kiindulópontához. Ha nem akarunk lemaradni a globalizáció információs és kulturális versenyében, akkor a

könyvtárakba is előbb-utóbb komoly (piaci vagy állami alapú) investálást kell végrehajtani. Csak ez oldhatja föl az intézményfinanszírozás, az innováció és a megszorítások patthelyzetét! A könyvtárpolitika gazdasági, pénzügyi kényszerfolyamatai (a magánpénzrendszer paradigmáin belül) egyedül a piaci (hitelalapú finanszírozási) könyvtári beruházásokat képes meghitelezni, merthogy ebben a rendszerben maga az állam és a független (legalábbis az államtól, de nem a nemzetközi pénzügyektől független) jegybank is alávetett a pénzügyi–piaci folyamatoknak. Ez a rendszer mindazonáltal egyszerre fojtogatja és elszívja az egész gazdaságot is, hiszen egyrészt forráshiányt okoz a monetáris bázis alacsony szinten tartásával, másrészt minden beruházásra szánt forint után kamatterheket is kell fizetni, amelyet az investált intézménynek kell kitermelnie. Egy „közpénzrendszerben” gondolkodó közgazdaságtani paradigma hitelpénz nélkül, hazai reálfedezettel is megteremthetné azokat a forrásokat, amelyek a közszolgáltatások fenntartható és rentábilis működéséhez szükségesek lennének. A közszolgáltatások finanszírozási tendenciái tehát a pénzügyi–piaci függés egyetemes mintáinak sémáival szünteti meg a közellátások jóléti rendszerét. A piaci fenntarthatóság elvétől vezérelve a tőke és a hitelpénz logikájának alávetve, e globális kulturális politika részt kér a könyvtárak állománygyarapítási, állományapasztási, digitalizálási politikájából¹⁸, egy szóval a nemzetek kulturális javai fölötti rendelkezésből. Piacorientált ellátást követel, amely a ritkábban olvasott dokumentumoknak „nem kegyelmez”, és (ahogy az egészségügyben az ágyszám-kihasználatlanságra) a könyvtárügyben empirikus könyvtárhasználati adatokra hivatkozva csökkentené az infrastruktúra eszközeit, a tulajdonképpeni kulturális közvagyonot. A globális kulturális szükségletallokáció, szorosán együttműködve a médiával, a tömegkultúra intézményeivel, a szükségletek és a javak olyan újraelosztását valósítja meg, amely a globális status quót támogatják. A kultúra egyes szegmensei és intézményei „veszélyesek is lehetnek”, hiszen a könyvtárak szellemi–információs ellensúlyt képezhetnek a globalizációval szemben. Éppen azért van szükség könyvtár-politikai gazdaságtanra, hogy a kulturális piac folyamataiba beavatkozhasanak, hogy az erőforrásokat és javakat olyan allokációs politikával oszthassák szét, amely megfelel a társadalom szélesebb rétegeinek, s ne csak egy szűk elit kulturális tőkefelhalmozását támogatják a kulturális–pénzügyi transzferek. De nézzük ennek a globális kulturális töresvonalnak a történelmi beágyazódását, gyakorlati aspektusait, imperialista tendenciáit tovább – *a következő számunkban (a szerk.).*

JEGYZETEK

- 1 „...ez nem kevesebb, mint létrehozni a pénzügyi ellenőrzés olyan magánkézben lévő világrendszerét, amely képes uralni valamennyi ország politikai rendszerét és a világgazdaság egészét. Ezt a rendszert a világ központi bankjai feudális módon kontrollálnák, összhangban azokkal a titkos megállapodásokkal, amelyeket a rendszeresen tartott magántalálkozásokon és konferenciákon elfogadnak...” (Caroll Quigly: Tragédia és remény).
- 2 Balogh András: Könyvtárak a globalizáció korában. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2010. 12. sz.

- 3 Drábik János beszéde: <http://www.youtube.com/watch?v=iqlgSg5OOZU>
- 4 Még kacifántosabb fogalmi csavar az, hogy az önkormányzati iskolák egyházi kezelésbe adását is az államosítás fogalmával írják le, hiszen tudjuk, hogy Magyarországon éppen az egyházi iskolák 1948–49-es államosítása volt egy jelentős történelmi fordulat.
- 5 Báger Gusztáv: Magyarország integrációja a nemzetközi pénzügyi intézményekbe. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2011.
- 6 Pokol Béla: Globális uralmi rend. Budapest, Kairosz, 2005.
- 7 Bogár László: Lefelé a létezés lejtőin. Budapest, Kairosz, 2011.
- 8 Márkus György: Kultúra és modernitás. Budapest, T-Twins–MTAK Lukács Archívum, 1992.
- 9 Benjamin Lee–Edward LiPuma: A körforgás kultúrái: a modernitás imaginációi In.: Sokféle modernitás. (Szerk. Niedermüller Péter) Budapest, L'Harmattan, 2008.
- 10 Horváth Sándor Domonkos: Az infokommunikációs konvergencia és a könyvtár-politikai vakfolt közelítési kísérlete. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros 2011. 2. sz.
- 11 http://www.hirado.hu/Hirek/2011/09/23/15/Talan_most_kell_otthagyni_a_Facebook_ot.aspx
- 12 A YouTube-ra már csak saját Goggle felhasználó fiókkal lehet regisztrálni.
- 13 Ennek szélsőséges esete, egyben tökéletes hatalmi összefonódású példája a Norvégiában nemrég elkövetett merényletsorozat. A média úgy közvetítette ezt az eseménysort, hogy a hatóságok nem voltak elég éberek az internetes megelőzésben, s annak ellenére megtörténhettek az események, hogy az elkövető kapcsolatai felderíthetők lettek volna. A „véres” és egyben az információtotalitarizmus által elhallgatott valóság azonban a következő: igencsak meglepő módon a norvég terrorelhárítás éppen a terrorcselekmény előtt végzett egy olyan gyakorlatot, amelynek során egy magányos merénylő lehetséges műveleteit szimulálták.
- 14 Elek Judit: Terrorizmus a könyvtárban, terroristák a könyvtárban, avagy a PATRIOT Act (kettős) hatása az Amerikai Egyesült Államokban. = Könyvtári Figyelő, 2011. 1. sz.
- 15 A virtuális másvilágra sikkasztás fogalmi kategóriáját Feuerbach valláskritikai alaplumból, *A kereszténység lényege*-ből (Budapest, Akadémiai Kiadó, 1961.) emeltem át az információs társadalom ontológiai (reális-virtuális) megkettőződésének filozófiai analógiájaként. A későbbiekben ezt a terminológiát az információs társadalom (vallás)kritikájának, létmódjának univerzális leírásává fejleszttem.
- 16 Izlondon ebben a tekintetben „forradalmi” változások történtek. Izlondon népszavazás döntött arról, hogy a brit és holland nyugdíjalapoknak fizetett adósság csak akkor folyósítható, ha a gazdaság is fejlődik, s ennek mértékét a mindenkori növekedés 6 százalékában rögzítették.
- 17 Shapiro Carl–Varian Hal R.: Az információ uralma. Budapest, Geomédia Szakkv., 2000.
- 18 A British Council részt vett az Orosz Állami Könyvtár digitalizációs projektjében. Mi sem könnyebb, mint úgy együttműködni egy kulturális projekt konzorciumaként egy ilyen vállalkozásban, hogy közben tökéletes áttekintést kapunk egy nemzet kulturális javairól.

450 éves az ELTE Egyetemi Könyvtár

Interjú Szögi László főigazgatóval

Az Egyetemi Könyvtárat, a nagyszombati jezsuita kollégium bibliotékájaként 1561-ben Oláh Miklós, esztergomi érsek alapította. Első ismert könyvtárosa Florentius Morus volt. Egyetemi gyűjteménnyé 1635-ben vált, amikor Pázmány Péter esztergomi érsek megalapította a nagyszombati egyetemet. A jezsuita korszak könyvtárosainak a feladata elsősorban az őrzés, a használat, illetve a tartós könyvhasználat figyelemmel kísérése, a tiltott könyvek kezelése, a könyvek beszerzése, az új könyvek tulajdonosi bejegyzéssel való ellátása, a jelzet adása, a megfelelő elhelyezése és a könyvek rendben tartása volt. 1773-ban a jezsuita rend feloszlata után, a több mint tízezer kötetet birtokló könyvtár állami intézménnyé vált.

A könyvtár az ország első nyilvános bibliotékájaként 1777 óta működik, előbb a budai várban, majd 1784-től mai helyén, a belvárosi Ferenciek terén. Kezdetben a ferences klostromban kapott helyet, mai, Skalnitzky Antal tervezte eklektikus palotaépületét 1876-ban adták át.

A könyvtár állapotáról Pulszky Ferenc így írt 1874-ben: „...az Egyetemi Könyvtár nincs rendezve, cédula katalógusa csak egyharmadában kész, s minthogy ez is különböző rendszer szerint készült, nem is megbízható. Marmont tábornagy raguzai herczeg magyarországi utazása például nem Marmont, sem nem Raguzá alatt jegyeztetett be, hanem Marechal lap alatt. Aligha kevesebb munkába nem kerül egy új katalógus készítése, mint a létezőnek kiigazítása, erre azonban a mostani személyzet: egy főkönyvtárnok, két segéd, két szolgál, két rendszeres és harmadfél rendkívüli díjnok, éppen nem elegendő. ... Ennyi megbírta a munkát a század elején, midőn a könyvtár alig bírt 30-40 ezer kötetet, holott most 150.000-et meghaladja. Akkor alig tévedett nyolc-tíz tudós és egyetemi hallgató naponként az olvasó szobába, most folyvást megtelik minden szék, sőt állva is olvasnak délelőtt, délután, úgyhogy az olvasóknak könyvekkel való kiszolgáltatása s a könyvek helyreállítása, a kikölcsönzött könyvek nyilvántartása, a kauciók beszedése és visszaadása, a bekötés ellenőrzése s az accessiók bejegyzése a személyzetnek csaknem összes idejét foglalja el.”¹

Az olvasói szokások azóta jócskán megváltoztak. Ma már elképzelhetetlen lenne, hogy az emberek állva olvassanak az olvasóteremben. Sőt, kevesebb időt töltenek a könyvtár falain belül. A diákok bejönnek, fénymásolnak, kölcsönöznek, aztán sietnek tovább. Viszont az épület még mindig csodálatos. A Lotz Károly-freskókkal és Than Mór Ferenc József-portréjával ékesített díszterme nemcsak konferenciák megtartására alkalmas, hanem sokszor filmforgatás helyszínéül is szolgál.

A főigazgatói irodában beszélgettem az éppen 450 esztendeje alapított bibliotéka főigazgatójával, Szögi Lászlóval.

– *Utoljára 2006-ban beszélgettek Önnel a 3K munkatársai². Mi történt azóta?*

– A legfontosabb feladat az volt – és a mai napi is – az egységesítés. Az ELTE-n nagy hagyományai vannak a széttagoltságnak. Ma nyolc kari és több mint ötven intézeti, tanszéki könyvtár létezik. Az ELTE teljes könyvtárhálózatában napjainkban több mint 3,6 millió könyvtári egységet, többek között 183 kódexet – köztük 14 Corvinát – és 1150 ősnymtatványt őriznek.

Az amúgy is egyedülállóan széttagolt rendszer az egyetemi integráció után még széttagoltabbá vált. Az ELTE az elmúlt két évtizedben a folyamatos költözés állapotában volt, és ez azt is jelentette, hogy könyvtári állománya is állandóan helyet változtatott, ami lehetetlenné tette vagy évtizedig késleltette a könyvtári rendszer korszerűsítését.

2009-ben nagy áttörés történt. Határozat született az Egyetemi Könyvtár hálózati reformkoncepciójának elfogadásáról, amely csaknem másfél évig tartó egyeztetés eredménye volt. A munka során szándékunkban állt az ELTE könyvtári rendszerének jobb működtetésére vonatkozó általános érdekeket összehangba hozni a karok és intézetek könyvtárainak sajátos érdekeivel. Célunk volt az egységes alapelvek szerint működő összehangolt Egyetemi Könyvtári Szolgálat (EKSZ) megszervezése, amely szolgáltatásokat nyújt az egész intézmény számára. A kapcsolat a könyvtárak között megerősödött. Szoros, bizonyos mértékben szervezeti, de leginkább szakmai kapcsolat jött létre a könyvtárak között.

Életre hívtuk az Egyetemi Könyvtári Bizottságot (EKB), amely az Egyetemi Szenátus tanácsadó testülete, s amelynek tagjai rálátnak az egész egyetem könyvtári hálózatára – az Egyetemi Könyvtári Szolgálatra. Feladata a Könyvtári Tanács által elkészített fejlesztési tervek megvitatása és véleményének a Szenátus elé terjesztése, illetve az egyetemi könyvtári hálózat meghatározott szabályzatainak megvitatása és ugyancsak a Szenátus elé terjesztése.

A Könyvtári Tanács az egyetemi könyvtári hálózat operatív testülete, amely a könyvtári rendszer egészét érintő ügyekben javaslattevő, véleményező és ellenőrző jogokkal bír. Elnöke az Egyetemi Könyvtár főigazgatója. A Könyvtári Tanács dönt az összes szakmai kérdésben. Azt azonban nem sikerült elérni, hogy egy központ legyen a munkáltatója az összes könyvtárosnak, ettől ugyanis a dékánok idegenkedtek. Ezt az állapotot nem tartom a legjobbnak, de óriási előrelépés történt ahhoz képest, ami korábban volt. Fontos, hogy teljesen elfogadottá vált, hogy szakmai kérdésekben a Tanács dönt.

A Könyvtári Tanács kidolgozta a saját szmsz-ét, aminek az elkészítése meglehetősen nehéz tárgyalási folyamat volt. Különböző érdekeket, számos szempontot kellett figyelembe venni, egyeztetni. Ez mostanában fog az EKB és a Szenátus elé kerülni.

A minőségbiztosítási munkacsoport és az ott folyó munka is sokat segített abban, hogy a bizalom kialakuljon az ELTE könyvtárainak munkatársai között. Minden könyvtár vezetője ott van a minőségbiztosítási munkacsoportban. A közös munka által megértették a kisebb könyvtárak munkatársai is, hogy az Egyetemi Könyvtár nem kíván rátelepedni a kari könyvtárakra.

A jobb együttműködést és a szorosabb kapcsolatot mutatja az is, hogy a minden év szeptemberében az ELTE könyvtárosai számára megrendezett összejevetelen

régebben talán hatvan kolléga jött el, idén viszont már nem fértünk el a díszteremben. Most már látszik, hogy kialakult egyfajta igény a részvételre, és a hangulat is nagyon barátságos volt.

A modern informatikai rendszerek struktúrája és használata is az egységesítést követeli meg. A Horizon rendszert használtuk régebben, de 2010-ben megvettük az ALEPH integrált könyvtári rendszert. Elértük, hogy az ELTE minden könyvtára ezt a rendszert használja. Nagy lépés volt ez a közös munka feltételeinek megteremtésében. Lehet, hogy máshol ez nem olyan nagy dolog, de nálunk – a nagyon különböző igények és szempontok miatt is – annak számít. És fontos volt, hogy a könyvtárak vezetői is belátták, hogy ez szükséges, jó lépés, minőségi áttörés. Mielőtt az ALEPH bevezetése megtörtént, a dokumentumállomány 30 százaléka volt az integrált rendszerben. (A teljestől még sokáig messze leszünk, hiszen annak létrejötte több évtizedes munkát igényel.) Azonban közben történt még valami. Van egy nagy katalógusunk, amit ősidők óta építünk. 2011 elejére sikerült a teljes nagy katalógusunkat digitalizálni. Ma már a teljes régi, klasszikus nagy katalógusunk digitalizálva olvasható. Igaz, hogy csak szerzőre és címre lehet keresni benne, de ezek elérhetőek. Az 1995 utáni anyagok teljes egészében megtalálhatóak az integrált rendszerben. Azt mondhatom, nagyjából a teljes ELTE könyvtári állomány hatvan százaléka érhető el vagy a digitalizált katalógusban vagy az ALEPH rendszerben.

– *Milyen volt a fogadtatása a kollégák körében az új integrált rendszernek?*

– Mint minden új dolog bevezetésekor, itt is merültek fel problémák, de el kell, hogy mondjam, sokkal nagyobb lelkesedéssel fogadták a kollégák, mint annak idején a Horizon bevezetését. Év eleje óta folyamatosan folyik a kollégák betanítása, és a különböző modulok bevezetése. Még van néhány kisebb könyvtár, amelyek nincsenek benne a rendszerben, de a közeli jövőben mindegyik be fog kapcsolódni, és egyre több modult fog használni. Most már az új rendszer bevezetésének a folyamata átlépte azt a határt, amikor vonzóvá vált a használata, már lehetőséget látnak benne.

Egyik problémánk viszont az, hogy az ELTE-n mintegy negyven nyelvet oktatnak. A kínaitól az örményig, az albántól a koreaiig elvileg mindent tudni kell(ene) rögzíteni a rendszerben. Ez valóban nagy nehézség. Azt sem lehet elvárni, hogy olyan könyvtárosok legyenek, akik a legkülönbözőbb nyelveken írott dokumentumokat tökéletesen viszik gépre. Ebben az esetben a tudományos munkatársak és a könyvtárosok együttműködésére van szükség.

– *Milyen további változásokat említene még?*

– Az egyik a modern könyvtári szolgáltatások biztosítása a hallgatók, oktatók, kutatók számára. Az utóbbi két csoport leginkább a távoli elérést igényli, bár egyre inkább a hallgatókra is ez a jellemző. Ezért az online adatbázisok, elektronikus folyóiratok vásárlásának jelentős szerepe van, amire az ELTE nagyon sok pénzt fordít, különösen a természettudományok területén.

Emellett önálló digitalizáló műhelyt alakítottunk ki modern felszereléssel. Elkezdtük az állomány különböző szempontok szerinti digitalizálását. Egyrészt a nagyon gyakran használt könyveket digitalizáljuk. Másrészt azokat, amelyeknél a dokumentum állapota ezt igényli, harmadrészt pedig a különleges dokumentumain-

kat, olyan állományrészeket, amik csak itt, nálunk találhatóak meg. A digitalizáló műhely szolgálja ki a megrendeléseket is. Jó lenne három műszakban működtetni, de most örülünk, ha a nyitva tartási időben működhetünk. Különösen úgy, hogy az elmúlt öt év nagy eredményeként két órával növeltük a nyitva tartási időnket. Dél-előtt 10 és este 20 óra között vagyunk nyitva. Hozzáteszem, hogy ez a könyvtár soha nem lesz versenyképes az olyan modern könyvtárakkal, ahol hatalmas szabadpolcos terek, kávézók állnak az olvasók rendelkezésére. De mi nem is erre törekszünk, mert ezt a szerepet ellátják a kari könyvtárak, ahol az oktatás folyik.

Amiről még feltétlenül beszélnem kell, és amire nagyon büszke vagyok, az az 1800 előtti állomány rendezése. Annak idején a jezsuita rend tipikusan nemzetközi szervezet volt, a különböző országokban található kollégiumok egymás közt cserélgették a könyveket, valamint jelentős gyarapodást jelentett, amikor később idekerültek a II. József által felosztatott szerzetesrendek könyvei. Többek között ezeknek köszönhetően a könyvtár rendkívül gazdag XVI–XVIII. századi gyűjteménnyel rendelkezik. Már az előző interjúban is elmondtam, hogy a nagyolvasót átalakítottuk a XVIII. századi gyűjtemény tárává. Négy évbe telt, hogy a magyar kulturális örökség szempontjából legértékesebb relikviáinkat elkülönítsük, és lehetőségeinkhez mérten minden szempontból biztosított környezetbe helyezzük. Azóta is folyamatosan fertőtleníjtük, tisztítjuk a könyveket. Sajnos, a restaurálás rengeteg pénzbe kerül, kerülne. A XVI. századból 10 ezer tételünk van, a XVII. századból – a Barokk gyűjtemény – 15 ezer dokumentum, a XVIII. századból pedig körülbelül 60 ezer. A XVI–XVII. századi anyagokat tűzjelzővel ellátott, őrzött raktárban tartjuk.

Az Antikva és Barokk gyűjtemény teljes egészében feldolgozott. Van egy elektronikus leltárkönyv, a dokumentumra vonatkozó öt-nyolc legfontosabb adattal, ahogyan a XVI. századi dokumentumállományra is. A régi könyvek feldolgozására előírt szigorú szabvány szerint viszont a könyveinknek csak kisebb része került feldolgozásra. Ez a „tökéletes” feldolgozási mód nagyon sok időt venne igénybe. Egyelőre a fő cél az, hogy tudjuk, mink van – mivel eddig erről sem volt átfogó képünk. Ezért döntöttünk a rövidített feldolgozás mellett.

Egyébiránt egy átfogó vagyonzó és biztonsági rendszer kiépítése is megtörtént. Évtizedes hiányt pótolunk ezzel. Így sokkal pontosabb statisztikákat tudunk vezetni, és a legfontosabb szempontnak, az állományvédelemnek is eleget teszünk.

Tény, hogy sokkal több gondot kellene a kommunikációra és a marketingre fordítani. Régebben is tisztességgel dolgoztunk, csak erről kevesen tudtak, kizárólag azok, akik bejártak az Egyetemi Könyvtárba. Ma már más idők járnak, alkalmazunk önálló kommunikációs referenst. Rendszeresen körleveleket készítünk az Egyetemi Könyvtár munkatársai számára, az ELTE könyvtárosai számára. Írásban és elektronikusan híreket küldünk a dékánoknak, az egyetem vezetésének, hogy tudják, mi történik nálunk. És persze a szakmának is.

– *A könyvtár különleges gyűjteményének egy-egy darabját kiállításokon is megtekinthetik az érdeklődők. Milyen kiállításokon vettek részt az elmúlt időszakban?*

– Már régebben is kölcsönöztünk kiállításra egy-egy értékes darabot. Így volt ez 2010-ben is, amikor Isztambulban a *Legendás Isztambul – Byzantiontól Istanbulig: Egy főváros 8000 éve* címmel volt nagyszabású kiállítás a Sakip Sabanci

Múzeumban. Törökország mellett 14 európai ország gyűjteményeiből, több mint 500 válogatott műtárgy mutatja be a város történetét a kezdetektől napjainkig. A könyvtárunk az egyik ritka kódexét (Cod. Ital. 3) kölcsönözte a kiállításra. A XIV. századi pergamenkódex igazi különlegessége az utolsó oldalon található tollrajz, amelyet Nimphirius készített nem sokkal Konstantinápoly 1453. évi eleste előtt, és amely egyedülként őrizte meg az egykor a Hagia Sophia mellett álló konstantinápolyi Augustaionon egy oszlop tetejére 543-ban emelt Justinianus-bronzszobor pontos mását. A szobrot röviddel e rajz elkészülte után eltávolították, majd anyagából ágyút öntettek. További érdekesség, hogy a kötet egyike annak a 35 kódexnek, amelyeket 1877-ben II. Abdülhamid török szultán az 1526-ban Budáról zsákmányoltnak feltételezett kötetek közül az Egyetemi Könyvtárnak adományozott, a pesti egyetemi ifjúság iránti tisztelete és hálája jeléül. A könyv egyébként tavaly ősszel Párizsban is szerepelt egy hasonló tárgyú kiállításon.

Áttérésnek érzem, hogy 2010-ben önálló kiállítást is rendeztünk külföldön. Ebben az évben az UNESCO Ljubljanát választotta a világ könyv-fővárosává. Ebből az alkalomból május 4. és június 14. között mutatkoztunk be a szlovén Nemzeti és Egyetemi Könyvtárban *A 450 éves budapesti Egyetemi Könyvtár kincsei* címmel. Kiállításra kölcsönöztük többek között a római császárok történetét bemutató XV. századi *Historia Augusta* corvinát, Hartmann Schedel 1493-ban kiadott, a maga korában igen népszerű *Világkrónikáját* számos európai város – köztük Buda – realisztikus ábrázolásával; a szász Heltai Gáspár magyar nyelven nyomtatott *Krónikáját* 1575-ből vagy éppen Benyovszky Móric gróf 1797-es megjelenésű, angolból németre fordított útinaplóját.

2011. április 18-án az Egyetemi Könyvtár és a Portugál Nyelv- és Irodalmi Tanácsék együttműködésével időszaki kiállítást készítettünk az alapításának századik évfordulóját ünneplő Lisszaboni Egyetem Könyvtárában. A kiállításon 18 nagyméretű poszteren és 8 vitrinben mutattuk be az Egyetemi Könyvtár XVI. és XX. század közötti portugál vonatkozású ritka nyomtatványait, amelyek között néhány világritkaság is található. Ezen kívül bemutattuk a portugál–magyar történeti kapcsolatok irodalmát, valamint a két ország szépirodalmának kölcsönös fordításait, egymás nyelvén tolmácsoltt főbb műveit. A kiállítás létrehozásában jelentős segítséget nyújtott a Magyar Köztársaság lisszaboni nagykövetsége. Egy ilyen távoli országban gyakran meglepődnek, hogy az őket érintő dokumentumokból ilyen sok megtalálható nálunk.

Tudatosan törekszem arra, hogy a külföldi egyetemekkel, könyvtárakkal erősítsük a kapcsolatainkat.

– Ön nemcsak az Egyetemi Könyvtár főigazgatója, hanem az Egyetemi Levéltár igazgatója is. Mondana valamit munkája e területéről?

– Igen. Az Egyetemi Levéltár a Maglódi úti telepen van. A két intézményt személyemben egy vezető köti össze, de két különálló szervezetről van szó. Az utóbbi öt évben fejlesztések történtek a Levéltárban is. Növekedett a raktári férőhely, és korszerű berendezést kapott. Mintegy 1600 iratfolyó méter anyagot őrzünk ott. Sajnos, az iratanyag egy része 1956-ban elpusztult. Kialakítottunk egy muzeális gyűjteményt. Elkészültek a muzeális anyagok leltárkönyvei. Nagyon nehéz múzeumot alapítani, pedig felettébb indokolt lenne egy 375 éves egyetem esetében. Egyébként javasoltam már, hogy legyen egy magyar felsőoktatási múzeum, de természetesen

tesen ez már túl van az én kompetenciámon. Meggyőződésem, hogy Budapesten egy átfogó intézményt kell létrehozni, mert a több, egymástól szeparált, kis gyűjtemény semmire sem megoldás. Természetesen minden intézmény igyekszik a maga múltját bemutatni, de egyenként az túl kicsi, széttagolt, emberi erőforrás sincs hozzá. A nemzeti identitás szempontjából is igen fontos lenne ez a felsőoktatás-történeti gyűjtemény megalapítása. Az emberek nem tudják, hogy a magyar felsőoktatásnak nyolcszáz éves múltja és európai léptékben is tekintélyes eredményei vannak.

Én mindig a három intézmény – könyvtár, levéltár, múzeum – együttműködésében gondolkodom. Nem vagyok híve a levéltár könyvtárba való beolvasztásának, mert két egészen más típusú feladatról van szó, de a történelmi dokumentumok őrzésében vannak kooperatív elemek. A múzeum alapítása nagy vágyam, de egyelőre nem sikerült.

– *És mik a közeli jövőre vonatkozó tervei a könyvtárban?*

– Az egyedi aprónyomtatványok feldolgozása. Azokból az időkből, amikor még a köteles példányt az Egyetemi Könyvtár kapta, vannak olyan aprónyomtatványok, amelyek az Országos Széchényi Könyvtárban sincsenek meg. Nem tudom megmondani, hogy pontosan hány darab aprónyomtatványunk van, de körülbelül hatvanezer között lehet a számuk. Egy részük össze van fűzve „vegyes kötetekben” – eddig feldolgozatlanul. Azután vannak olyan doktori disszertációk, a XVIII–XIX. századból, amelyek szintén nem ismertek. Ebből a gyűjteményből sok olyan dokumentum fog kikerülni, amelyekről ma még nem tud a magyar közvélemény.

Természetesen itt is felmerül a kérdés, hogy mi a fontos. Az, hogy tökéletes feldolgozást végezzünk, ami majd csak ötven év múlva készül el, vagy az, hogy az alapinformációkat megadjuk, rábízva az utódokra a tökéletes feldolgozás elvégzését. Én az utóbbit választom.

A kódexek, kódextöredékek elektronikus feldolgozása jelenleg is folyik. Most készül az ősnymtatványok elektronikus leltára. Ezeknek van katalógusa, csak nem elektronikus. A kódexek feldolgozása nagy mértékben függ attól, hogy mikor és milyen szakembert találunk. Ha például van egy kopt kódex, akkor olyan kolléga kell, aki a koptot is el tudja olvasni, miközben a könyvtári ügyekhez is ért.

Ebben az évben kezdődött meg az MTMT³ feltöltése, amit a hazai tudományos kutatás eredményeinek hiteles nyilvántartására és bemutatására hozták létre. A sok célra hasznosítható nemzeti bibliográfiai adatbázisba ellenőrzött módon tölthetők fel a résztvevő intézmények kutatóinak tudományos munkásságát és teljesítményét jellemző adatok. És nem csak a publikációkat, hanem a hivatkozásokat is fel kéne tölteni, ami természettudományos területen jóval könnyebb, mint a humán területen.

– *Hogyan ünnepelték a könyvtár fennállásának 450 éves jubileumát?*

– Most adtuk ki a könyvtár jubileumi évkönyvét⁴, és készülünk egy értékes népszerűsítő kiadvány megjelentetésével is ebben az évben. Magyar és angol nyelven adjuk ki. A könyvtár történetéről, a gyűjteményről fog szólni sok-sok képpel illusztrálva. Az évforduló alkalmából lelepleztünk egy márványtablát az elmúlt 450 év könyvtárosainak tiszteletére.

– *Ebből a rövid interjúból is kiderülhetett, nagyon sokrétű munkát végez. Mit szeret közülük a legjobban?*

– Még mindig nagyon szeretek tanítani. Ma már döntően doktoranduszokat oktatok. Jó a fiatalokkal együtt gondolkodni, mert fiatalon tartja az agyamat. Nagyon szeretek kutatni is. A külföldi egyetemjárás és a tudományos kapcsolatok törtériját, a peregrináció történetét kutatom. Ebben kiváló eredményeket értünk el. Az itteni munkámat illetően pedig – mivel történészként a múlt iránt elfogult vagyok – a régi dokumentumok megőrzésével, feldolgozásával szeretek a legjobban foglalkozni. De azért annyira nem vagyok öreg, hogy ne lássam, hogy az informatika milyen fontos. Bevallom nem értek annyira a modern technikához, de azt tudom, fontos, hogy jó szakemberekkel vegyem körül magam.

– *Köszönöm a beszélgetést! További eredményes munkát kívánok, és sokakkal együtt drukkolunk a múzeumalapítási terv megvalósulásának!*

JEGYZETEK

- 1 Az egyetemi könyvtár évkönyvei XIV–XV. Kiadja az Eötvös Loránd Tudományegyetem Egyetemi Könyvtára, Budapest, 2011. 150. p.
- 2 Mezey László Miklós–Vajda Kornél: „Totális átalakulásban vagyunk immáron csaknem egy évtizede”. Beszélgetés Szögi Lászlóval, az ELTE Egyetemi Könyvtár főigazgatójával. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2006. 4. sz. 3–10. p.
- 3 Magyar Tudományos Művek Tára – www.mtmt.hu
- 4 Ld.: 1. sz. jegyzet!

Pegán Anita

Kistelepülések és gyermekek könyvtári ellátása – fiatal könyvtárosok és díjnyertes pályamunkáik

Interjú Bedekovity Zórával és Tóth Renátával

2011 nyarán, a Pécssett megrendezett könyvtáros vándorgyűlésen ismét kitüntettek egy fiatal kollégát „Az év fiatal könyvtárosa”-díjjal. A korábbi évekhez képest újdonság volt, hogy mellette ezúttal még egy pályázó különdíjat kapott, amelyet a Kovács Máté Alapítvány ajánlott fel. A Kovács Máté Alapítvány szintén céljának tekinti a fiatal, pályakezdő könyvtárosok továbbképzé-

sének, előmenetelének támogatását. Kuratóriuma ezért alapított különdíjat, amelyet – „Az év fiatal könyvtárosa”-díj alapítói, azaz a Magyar Könyvtárosok Egyesülete és az Informatikai és Könyvtári Szövetség, valamint a Kovács Máté Alapítvány kuratóriuma között született együttműködési megállapodás értelmében – „Az év fiatal könyvtárosa”-díj átadásával azonos helyen és időben, annak átadási rendje szerint osztanak ki.

Bedekovity Zóra, a szekszárdi Illyés Gyula Megyei Könyvtár munkatársa nyerte el ebben az esztendőben „Az év fiatal könyvtárosa”-díjat. Tóth Renáta, a zalaegerszegi Deák Ferenc Megyei Könyvtár munkatársa pedig az első különdíjjal jutalmazott pályamunka szerzője. Mindketten igencsak aktuális témával pályáztak. Zóra a kistérségi ellátásban dolgozik, a szekszárdi kistérség mozgókönyvtári gyakorlatát ismertette pályázatában*, Renáta pedig gyermekkönyvtárosként az új, önálló – uniós pályázati forrásból létrehozott – gyermekkönyvtári honlapot mutatta be, s avatott be megteremtésének részleteibe.**

Külön érdekesség, hogy mindkét díjazott Szombathelyen végezte el a könyvtárszakot, és látásból ismerték is egymást a főiskoláról.

– *Hogyan nyerték el a díjat, illetve a különdíjat? Az olvasók kedvéért röviden összefoglalnátok a pályázatokat tartalmát?*

B. Z.: A díjra a szekszárdi Illyés Gyula Megyei Könyvtár jelölt. A pályamunkám címe *Esélyegyenlőségi törekvések a kistelepüléseken. A mozgókönyvtári ellátás gyakorlata a szekszárdi kistérségben*. A dolgozatban a jogi háttér és a Könyvtárellátási Szolgáltató Rendszer ismertetése után bemutatom azt, hogy nálunk hogyan működik a kistelepülések könyvtári ellátása, és az éves statisztikai jelentések alapján az utóbbi négy év eredményeit szemléltetem.

T. R.: A különdíj elnyerése teljes meglepetés volt számomra, nem gondoltam arra, hogy különdíjat is kiosztanak. Nagy öröm volt számomra, amikor Hangodi Ágnes kedves levelét olvastam, és szívélyesen invitált a vándorgyűlésre, a különdíj átadásának helyszínére. Benne és Kovács Ilonában nagyon kedves és szeretettel teli kollégákat ismerhettem meg; külön jólesett az a baráti fogadtatás, amivel mint ismeretlen „ismerőst” üdvözöltek. Ezúton is szeretnék nekik köszönetet mondani.

Pályázatom szöveges tanulmány, és az egy projekt bemutatása kategóriában neveztem vele. Gyermekkönyvtárunk honlapja a TÁMOP-pályázat keretében lehetőséget kapott a megújulásra. Ez nagy öröm és kihívás volt, ezt bátran mondhatom magam és a kollégák nevében is. Az új honlap kialakításához szükség volt jól összehangolt csapatmunkára. Szerencsés találkozás volt azzal a weblapkészítő teammal együtt dolgozni (webmark), amelynek tagjaival megtaláltuk a közös hangot, és a sikeres munka eredményeképpen megszületett az új honlapunk. *Utazz velünk, köss ki nálunk!* – ez a pályázatom címe. A mai világban az internet nélkülözhetetlen. Az élet minden területén használjuk. Újfajta kapcsolattartási eszköz az olvasóink felé, aktualitását ez is adta. Munkámban bemutatom a honlapot, kiemelve a fontosabb

* <http://mke.info.hu/tevekenysege/palyazatok/az-ev-fiatal-konyvtarosa/>

** <http://gyermekkonyvtar.dfmk.hu/tanulmanyok/toth-renata-utazz-velunkkoss-ki-nalunk>

szerkezeti egységeket, mentősorokat, almenüket, közösségi „színtereket”, kapcsolattartási módokat, pályázatokat. Nemcsak a gyermekolvasóknak, hanem a szülőknek és a kollégáknak is kínálunk hasznos ismereteket. Tanulást segítő tippjeink és könyveink, „kötelezők helyett ajánljuk” menüpontunk – mind olyan újdonság, ami miatt érdemes ránk kattintani és nálunk elidőzni. Aki elolvassa és a weboldalra is rákattint (<http://gyermekkonyvtar.dfmk.hu/>), egy képzeletbeli utazáson vehet részt könyvtárunk interaktív világában. Szeretném megmutatni, hogy mi mindent kínálunk az olvasóinknak, programokat, rendezvényeket, könyvajánlót, fő programcsomagjainkat, a Cimbora klubot, ami Zala megyében elsőként alakult meg, a Mesefa néven hagyománnyá vált olvasásnépszerűsítő pályázatunkat, és a 17 éve sikeresen működő irodalmi levelezős játékunkat, *Kalandozás a gyermekirodalomban* címmel. Szerettem volna a szakmai közönségnek megmutatni, hogy milyen jó lehetőség rejlik egy megújult honlapban, és ha az olvasókat ezzel közelebb csalogatjuk magunkhoz, akkor már nyert ügyünk van. A gyerekek megnyerése nem könnyű feladat az interneten sem, de bízom abban, hogy ha ránk kattintanak, és felfedezik a honlapot, jobban meg akarnak ismerkedni a könyvtárral. Hiszem azt, ha elültetjük a fejükben a gondolatot és a szívükben az érzést, hogy a könyv mennyire jó dolog, felkeltjük érdeklődésüket az olvasás iránt.

– *Mióta dolgoztok könyvtárosként? Hogyan választottátok ezt a hivatást? Melyik a legemlékezetesebb élményetek a könyvtárról?*

B. Z.: 2007 óta dolgozom a megyei könyvtárban. Hétévesen eldöntöttem, hogy némettanár szeretnék lenni, aztán ehhez kellett még egy szakot választanom. Először a magyar, majd a történelem tetszett, de egyik sem állt hozzám olyan közel. Édesanyám példája és a könyvek iránti szeretet terelt végül a könyvtár szakra. A főiskola után az élet aztán úgy hozta, hogy a gyerekkori álmom nem vált valóra, és nem iskolában helyezkedtem el, hanem a megyei könyvtárban. Nagyon szeretem ezt a szakmát, és ma már el sem tudom képzelni, hogy más munkakörben dolgozzak.

Nemrég volt egy számomra nagyon kedves eset. Svédországból hívott fel minket egy hölgy, és Sebestyén Ádám *A bukovinai székelység tegnap és ma* című, 1989-ben, a megyei könyvtár által kiadott könyvét szeretne volna megvásárolni. Találtam még pár féltve őrzött példányt, aminek az eladásához az igazgató úr hozzá is járult. A csomagba kisebb ajándékokat (kulcstartó, toll stb.) is tettünk. Nagyon jó érzés volt, amikor megkaptam a hölgy levelét, amiben arról értesített, hogy megkapta a csomagot, és mennyire örül a könyvnek, ami neki nagyon sokat jelent, illetve az ajándéktárgyaknak is.

T. R.: Hét éve dolgozom a gyermekkönyvtárban. A szakmaválasztáshoz hozzájárult az is, hogy mindig könyvek vettek körül. Már kiskoromban volt otthon könyvünk, anyukám mindig mesét olvasott fel nekem, rendszeresen jártam könyvtárba. Dolgoztam könyvesbolti eladóként is, valahogy minden a könyvvel volt kapcsolatban. Ezért döntöttem úgy, hogy a gimnázium elvégzését követően jelentkezem a szombathelyi Berzsényi Dániel Főiskolára, és itt szereztem könyvtár–földrajz szakos diplomát. A szakdolgozatomat is a jelenlegi munkahelyemről írtam, és jó érzés volt úgy idejőnni dolgozni, hogy már a gyakorlatot is itt töltöttem.

Sok kedves könyvtári élményem van, mert nálunk mindig történik valami. A legjobb talán a gyermekkönyvtáros kollégáktól kapott első kedves kis ajándék, egy

nevető plüss csillag. Azt mondták, ha szükségem van egy kis plusz jókedvre, csak nyomjam meg és egy nagy adag nevetés lesz a jutalmam. Ezt a módszert azóta is „szükség szerint” alkalmazom magam és munkatársaim örömére. Ha szakmai élményt kell mondanom, akkor egy egészen közelit említenék. Idén tavasszal volt lehetőségem ellátogatni a kollégákkal Paloznakra, a Meseterápiás Központba. Itt Boldizsár Ildikó fogadta a Cimborá klubot, és életre szóló tartalmas és felejthetetlen bemutatót tartott. Mesélt a madarak gyógyító erejéről, arról, hogy melyik ösvény hova vezet, és milyen próbatételt kell kiállni, hogy egyik helyszínről eljuthass a másikra. Mesét olvasott fel, és az ember azt érezte, hogy a lelke megnyugodott; elcsendesült a belsője, és rátalált a harmóniára. Fantasztikus élmény volt, és maximális feltöltődés, amit a gyerekekkel együtt átéltem.

– *Bemutatnátok néhány mondatban a könyvtárat, a munkahelyeteket? Melyik részlegben dolgoztok, melyik a szűkebb munkaterületek?*

B. Z.: Az Illyés Gyula Megyei Könyvtár Tolna megye legnagyobb nyilvános könyvtára. 1961-ben épült, az ország első szabadpolcos könyvtáráként, az akkori elvárásoknak megfelelően. Azóta elavulttá vált, két évtizede folyamatos a küzdelem egy modern, a jelenkor elvárásainak megfelelő könyvtárápületért. Az állomány elhelyezése évről évre egyre nagyobb probléma, és az akadálymentesítés sem megoldható. Az Illyés Gyula Megyei Könyvtár feladata a megye közkönyvtárainak, a szekszárdi kistérség könyvtári szolgáltató helyeinek szakmai irányítása, összefogása. Az ehhez kapcsolódó tevékenységek: kapcsolattartás az országos szakmai szervekkel, intézményekkel; szakmai képzések, továbbképzések szervezése, lebonyolítása; szakfelügyeletek ütemezése, lebonyolítása; statisztikai jelentések összegyűjtése, ellenőrzése, továbbítása a Könyvtári Intézetnek; pályázatfigyelés, szakmai segítségnyújtás; szolgáltató könyvtári tevékenység a szekszárdi kistérségben; az MKE Tolna Megyei Szervezete működésének szakmai támogatása; régiós szakmai együttműködés; nemzeti és etnikai kisebbségek könyvtári ellátása. Szolgáltató könyvtárként húsz település állománygyarapítását látja el, a dokumentumokat beszerzi, feldolgozza, és eljuttatja a településekre. A településeken rendszeresen teljes körű állományrendezést, tervszerű apasztást végez. Az állományok feldolgozásához internetes adatbázist és szakmai segítséget biztosít. Kapcsolatot tart a kistéleplési kollégákkal és a fenntartókkal. Továbbképzéseket, irodalmi és könyvszakmai rendezvényeket szervez. Mozgókönyvtári hálózatgondozói munkakörben a kistéleplések könyvtári ellátásában veszek részt, emellett olvasószolgálati feladataim is vannak.

T. R.: Zalaegerszeg legszebb terén, a régi vármegyeháza előtt áll Deák Ferenc szobra. Róla nevezték el a megye legnagyobb közkönyvtárát is. A gyermekkönyvtárban dolgozom mint gyermekkönyvtáros, immár hetedik éve. A gyermekkönyvtár 1995-ben került a tetőtéri szintre. Azóta várja kis és nagyközönségét. A bútorzat (polc, asztal, ülőszivacs) az idei évben újul meg, otthonosabbá, igazán gyermekbaráttá téve a rendelkezésre álló teret. A munkaterületem nagyon színes képet mutat, mindenben kipróbálhatom magam, mert a kollégáim abszolút partnerként fogadják az ötleteimet, és amiben tudnak, segítenek. Szerencsés vagyok, hogy a már jól összszeszkott csapat befogadott, és nem a munkájukat elvevő fiatalot látták bennem, hanem egy kis vérfrissítést, az új szelet a vitorlákba, amelyeket kicsit formálni, alakítani ugyan kell, de úgy, hogy saját stílusát se veszítse el. Nagyon sokat tanultam

tőlük, és máig tudnak olyan bölcs élet- és szakmai tapasztalattal segíteni, amit elfogadhatok, és hasznosítani tudok. Feladataim közé tartozik az első és második osztályosoknak szóló különböző foglalkozások (báb, dráma, internet stb.), könyvtár-bemutató órák megtartása. Részt veszek a már egy éve működő Cimborá klub programjaiban, amelynek 20-25 fős törzsgárdája van. Az ide járó gyerekek – általában a 12–15 éves korosztály – lelkesen gyűlnek össze minden hónap utolsó péntekén, és itt osztják meg egymással és velünk olvasási élményeiket. Minden hónapban megvan a téma, ami köré szervezzük a beszélgetéseket, ezek nagyon változatosak, a színésztől kezdve a versíráson át sokféle területet igyekszünk a gyerekeknek bemutatni. Könyvtári újságot szerkeszték *Olvasó Lurkó* néven, ami könyvtárunk kiadásában már öt évet ért meg. A havonta megjelenő lapban a hagyományok, népszokások, könyvajánlók, versek, mesék, viccek, fejtörők, színező rovatok is megtalálhatóak. A honlap meghatározott menüpontjait frissítem, újdonságokkal bővítem, részt veszek levelezős játékok feladatainak összeállításában.

– *Melyik a legkedvesebb könyvtári munkátok?*

B. Z.: Nagyon szeretem a települési ellátást, szeretek kijárni a településekre, ott a könyvtári munkafolyamatokban részt venni, szakmai segítséget nyújtani. Korábban végeztem a településeken egy kérdőíves felmérést, azt szerettem volna megtudni, mi a véleményük a rendszerről, illetve a könyvtári szolgáltató helyek működéséről. Az egyik olvasó ezt a választ adta: „*Sokáig legyen még itt helyben könyvtár.*” Úgy gondolom, ez az, amiért érdemes dolgoznunk, harcolnunk. A kistépülések lakóinak igenis szükségük van egy helyre, ahova bemehetnek, ahol találkozhatnak, időt tölthetnek el. Szükségük van egy olyan helyre, ami megfelel a modern kor elvárásainak: például itt internetezhetnek, és a könyvtáros ebben is segítséget tud nyújtani. A települési önkormányzatok önerőből nem tudják fenntartani ezeket a könyvtárakat, szerencsére a kistérségi normatíva ad ehhez nagy támogatást.

T. R.: Szeretem a gyermekkönyvtári munkát, azt szeretem benne a legjobban, amikor kreatívan lehet alkotni, ha szabadon valósíthatom meg az ötleteimet. Hiszen ha egy ötlet jól működik, az nekem is és a gyermek számára is öröm. Az *Olvasó Lurkó* című havonta megjelenő gyermekújságot lelkesen szerkesztem, mert abban sok újat és érdekeset lehet ajánlani az olvasóknak. Vannak kedvenc foglalkozásaim is, például a népmese napi vetélkedők vagy a drámajátékok. Szeretem a barkács–kézműves feladatokat is, ebben élem ki a már említett alkotási vágyamat.

– *Hogyan látjátok a gyerekek, az ifjúság és a könyvtár kapcsolatát?*

B. Z.: Nehéz és nem egyszerű kérdés. A kistépülési könyvtáraknál a statisztikák alapján kijelenthető, hogy az aktív használók többsége az iskolás korosztályból kerül ki. Ez azért is alakulhatott így, mert ezek a szolgáltató helyek több településen az iskola épületében találhatóak meg. Szerencsére a kollégák ezeken a kistépüléseken is már kisiskolás korban megkezdik a könyvtárhasználatra nevelést. A gyerekek még szívesen járnak a könyvtárba, de a mai fiatalokat már nem érdekli a klasszikus könyvtár és az olvasás. Számukra fontos a pörgés, az hogy mindig történjen valami. Sokkal jobb a számítógép előtt ülni, és mindenféle autós–lövöldözős játékot játszani, mint csöndben lenni és elmélyülten olvasni. De ezt közvetítik a filmek, a tévéprogramok is. Nehéz ezekkel felvenni a versenyt.

T. R.: A mai világban nem könnyű gyereknek, fiatalnak és felnőttnek sem lenni. Azok a kellemes és biztonságos védőhálók, amik még boldogult gyermekkoromban körülfogtak, mára eltűntek vagy átalakultak. Mire gondolok? A közösség összetartó erejére, a becsület, a barátság, a szeretet erkölcsi fontosságára. Az én gyermekkoromban voltak kötelességeim, szüleimmel szemben tisztelet és engedelmesség. Ma a nagy szabadság és a „mindent szabad, úgysem lesz komoly következménye” világában más az értékrendszer. Halad a technika, fejlődik a világ, ami nem baj, hiszen a változás viszi előre az embert és a társadalmat. Felgyorsult minden, túl sok a zaj és az információ. A mai gyerek elsősorban nem könyvet akar olvasni, mert az nyugalmat, türelmet kíván, visszavonulást egy külön világba. Most szívesebben időznek videojátékok közt, a közösségi oldalakon, vagy a mobiljukat nyomkodják. A mai kor ezt hozta, és ők az új generáció, akik nem első helyen választják az olvasást mint szabadidős tevékenységet.

De mindig vannak kivételek, mindig lesznek olyanok, akik a kötelezőket vagy a Harry Pottert nem a neten akarják elolvasni vagy DVD-n megnézni, hanem kíváncsiak az eredeti történetre. Könyvtárunkba szervezeten rendszeresen jönnek osztályok, és kölcsönöznek is szép számmal, rajtuk kívül pedig vannak törzsolvasóink is, illetve mindig jönnek új érdeklődők, akik most fedezik fel a könyvár világát. A kisebbeket, alsósokat könnyebben lehet olvasóvá nevelni, mert ők még nyitottabbak, szeretik a mesét, a képeskönyveket, az ismeretterjesztő könyveket. De a tinik kérdése már keményebb dió, mert nekik sok más lehetőség kínálkozik. Kamaszodnak; szerelem, kapcsolatok, csupa fontos dolog. Szerencsére a találékony írók hozzájuk is megtalálták az utat, mert a rendkívül népszerű vámpírkönyvek, misztikus ifjúsági regények remek „lépes méz” számukra. Ezek a könyvek utat nyitnak az olvasás felé az ő és a mi örömünkre is. Szerintem sok múlik azon, hogy egy gyerek, vagy egy kamasz megtalálja-e a neki való könyvet, ha belép a könyvtárba. Nagy a könyvtáros felelőssége, hogy van-e kedve és energiája „Pistikének” vagy „Julikának” a tizedik regényt is leemelni a polcra, és ugyanolyan lelkesedéssel ajánlani.

– *Hogyan próbáljátok felhívni a figyelmet a könyvtárra, miként próbáltok megnyerni még több felhasználót, olvasót? Hogyan követitek a változásokat, amelyek a könyvtárak számára olyan nagy kihívást jelentenek manapság?*

B. Z.: Követjük a könyvtári stratégiát. Egy TÁMOP-projekt keretében jelenleg olyan szoftveres környezet kialakítása történik, amiben a digitalizálás egyszerűbbé válik, illetve egy olyan webes felület készül, amely tudja kezelni a nagy tömegű digitális tartalmat és a jogosultságokat. Ezen kívül az új honlapon otthonról be tud iratkozni az olvasó (a beiratkozási díjat elektronikusan befizetheti), előjegyzést vehet fel a dokumentumokra, a kölcsönzött dokumentumok határidejét hosszabbíthatja. Továbbá készül egy új megyei katalógus, az egységes keresőfelületen keresztül könnyebb lesz a visszakereshetőség. Természetesen mi is élünk a web2-es világ lehetőségeivel: iwiwezünk, twitterezünk és facebookozunk, itt is népszerűsítjük magunkat.

T. R.: Az új honlapunk is azt a célt szolgálja, hogy megmutassuk magunkat a kis és nagyközönségnek. Állandó frissítéssel közöljük a következő programjainkat, író-olvasó találkozókat szervezünk, rendezvényeinkre olyan közéleti szereplőket, előadókat hívunk, akikre az emberek kíváncsiak. Egyik legsikeresebb programsorozatunk a könyves vásárnap, amikor sokan jönnek el, hogy beiratkozzanak, vagy megnézzék, milyen munka folyik nálunk. A média segítségét, hírközlő erejét

is igénybe vesszük, hogy egy-egy programunkat még jobban az emberek figyelmébe ajánlhassuk. A szakmában végbemenő változásokat, új híreket, eredményeket a különböző hagyományos és online médiából szerezzük. Ha lehetőség van rá, szívesen megyünk konferenciákra, továbbképzésekre, mert mindig tanul valamit az ember, amit hasznosítani tud.

– *Hogyan látjátok a könyvtárak jövőjét?*

B. Z.: Könyvtárakra mindenképp szükség van. A számítógép nem tudja maximálisan helyettesíteni az embert. A munkafolyamatot lehet ugyan gépesíteni, de a vizsgakereséshez kell a szakember, aki a tapasztalatai alapján végzi el ezt a feladatot, egyáltalán nem rutinszerűen. Azt sem tudom elképzelni, hogy ne legyenek könyvek, hiszen nekem mindenképpen a kezemben kell fognom, éreznem kell a „könyvszagot”, ami ha régi, azért jó, ha új, akkor meg azért jó.

T. R.: A könyvtárak jövője összetett kérdés. Nagyon sok múlik azokon, akik fontos helyeken hoznak felelősségteljes döntést. Mi, a könyvtárosok megteszünk mindent, amit eszköztárunk és kereteink engednek, ami hiányzik – rendszerint anyagiakban –, azt sokszor lelkesedéssel és a szakma iránti elkötelezettséggel próbáljuk pótolni. Szerencsére sok pályázat segíti a munkánkat, hogy „épüljünk, szépüljünk”, gazdag és színvonalas programokkal, rendezvényekkel várjuk és hívjuk kedves közönségünket. Félek-e attól, hogy a Gutenberg-galaxis elvész? Nem. Ezt azért állítom ilyen határozottan, mert meg vagyok győződve arról, hogy mindig lesz olyan anyuka, aki mesekönyvből olvas esti mesét a gyermekének, vagy olyan nagyszülő, aki könyvhöz nyúl nosztalgizni. A modern technikai eszközök lehetőséget kínálnak az olvasás új dimenzióba kerülésére. De ez nem azt jelenti, hogy nem akarunk papírszagú könyvet a kezünkbe fogni, hanem azt, hogy a rohanó világunkba ez az olvasási forma „jobban belefér”. A hagyományos és modern információhordozók ki kell egészítsék egymást. Nem egymás ellen, hanem egymással szövetségben közvetítik az olvasást. Mert a lényeg a betű szeretete, az olvasás.

– *Milyen terveitek vannak?*

B. Z.: A Goethe Intézetnél elnyertem egy ösztöndíjat, augusztus 29-én indulok Münchenbe négyhetes intenzív nyelvtanfolyamra. A német nyelvtudásom frissítése mellett az ott eltöltött időt szeretném arra is használni, hogy a német könyvtári ellátást megismerjem, és ötleteket gyűjtsek arra vonatkozóan, hogy ők milyen eszközökkel népszerűsítik a könyvtárakat és az olvasást.

A statisztikákból kiderült, hogy a kisteleptületeken a beiratkozott olvasóknak alig pár százaléka 65 év feletti. Meglepően alacsony ez a szám, ezért szeretnék egy könyvtár- és olvasásnépszerűsítő akciót szervezni számukra. Az ösztöndíj után, októberben megkeresem az érintett falvak nyugdíjasklubjait. A német Leserucksack mintájára szeretném ezt végezni, a Vándorputtony nevet adtam neki. (Korábban, szakdolgozatként készítettem már ilyen Vándorputtonyt két iskolának, náluk akkor nagy sikere volt.)

T. R.: Szeretném elvégezni a kiegészítő egyetemi képzést, illetve elmélyedni a biblioterápia tudományában, főleg a gyermekek esetében. Mert mióta többször is módomban volt Boldizsár Ildikó mesekutató és Bartos Éva biblioterapeuta előadásait meghallgatni, meg vagyok győződve arról, hogy egy megfelelő történettel sok jó dolgot lehet véghezvinni.

– *Álmaitok könyvtára milyen lenne?*

B. Z.: Álmaim könyvtára egy tágas, modern, barátságos épület. Valamennyi részleg egy épületben van, ami akadálymentesített. Minden korosztály szívesen betér, az egészen kicsiktől a szépkorúakig mindenki talál magának olvasnivalót, azután szívesen visszajön. Álmaim könyvtára mindig tele van olvasókkal, nagy az érdeklődés iránta, és jobbnál jobb programok szórakoztatják az érdeklődő közönséget. Álmaim könyvtárában nincs lopás, nincs rongálás, hiszen ott mindenki tudja, hogy másnak is szüksége van a könyvekre.

T. R.: Az én elképzelt könyvtáram, tágas, világos és funkcionális, figyelembe véve a mindenkori igényeket. Egyrészt egyszerre lenne családias, minden olvasóréteg számára elérhető, megközelíthető, ahova jó betérni, és ott hosszú órákat elidőzni, másrészt pedig praktikus, az ott dolgozó kollégák számára is élhető munkahely lenne. Nem gondolnék bele „maguktól mozgó polcokat, és automata kölcsönzőrobotokat”, amiket néha a gyerekek javasolnak, ha meghallják ezt a kérdést, mert a személyes kapcsolatnak jelentősége van. Egy korábbi könyves vasárnapi szlogen fogalmazta meg jól: „*Ne üljön otthon, ha könyvtárában otthon lehet!*”

– *Ha a mesebeli tündér teljesítené három kívánságotokat, mik lennének azok?*

B. Z.: Egyet már teljesített is. Nagy álmom volt eljutni a gyökereimhez, Horvátországba. Annak ellenére, hogy ilyen közel van, korábban még soha nem voltam. Szeretnék hosszú, sikeres pályafutást. És szeretnék hamarosan családot alapítani.

T. R.: Azt gondolom, hogy egészség nélkül semmihez sem lehet fogni, boldogság nélkül nem érdemes létezni, és mindig kell az az inspiráció, ami előbbre viszi az embert a szakmájában. Fekete István szívhez szóló soraival szeretném összefoglalni azokat a jó dolgokat, amik nélkül sokkal sivárabb lenne az életünk.

*„Nem kívánok ragyogást,
pénzt, dicsőséget.*

Csak egy tűzhelyet kívánok.

Hívó lámpafényt, meleget azoknak, akiket szeretek.

*Egy darab kenyeret, csendet, pár halk szót, jó könyvet,
és kevés embert.*

De az aztán Ember legyen!”

– *Ennél szebb zárszót keresve sem találhattunk volna. Mindkettőtöknek köszönöm a beszélgetést, további sok sikert kívánok, és természetesen álmaitok mielőbbi teljesülését!*

Tóth Andrea

Európaiság és nemzeti, helyi értékek

Az MKE Helyismereti Szekció XVIII. országos tanácskozásáról

„Európa Gödöllőre jön” – hirdette a büszke szlogen az elmúlt fél évben, amikor hazánk az Európai Unió soros elnöki tisztségét töltötte be, és Gödöllő mint kiemelt kormányzati helyszín nagy szerepet kapott. A helyismereti könyvtárosok is Gödöllőre jöttek, hiszen európaiságról, nemzeti, helyi értékekről és ebben a könyvtárak helyéről és szerepéről tanácskozni Gödöllő alkalmas helynek kínálkozott.¹

A téma is nagyon időszerű volt.

Az elmúlt pár év TIOP- és TÁMOP-pályázatai a magyar könyvtárügyben nagy fejlesztési lehetőségeket hoztak, és az Európában elfogadott könyvtári trendnek megfelelő minőségi elvárásokat támasztottak a pályázó könyvtárakkal szemben. Kihívás a magyar könyvtárak számára, hogy szolgáltatásban, technikai lehetőségekben, az információhoz való hozzáférésben biztosítsák az európai színvonalat. Ezzel együtt elengedhetetlen feladatuk, hogy őrizzék és felmutassák a nemzeti értékeket, a legkisebb települések kulturális kincseit is, gazdagítva ezzel az egységes európai kultúrát.

A helyismereti könyvtárosoknak ebben nagy szerepe van.

Ezt a témát járta körbe a helyismereti könyvtárosok gödöllői tanácskozása.

Kégli Ferenc, a konferencia egyik előadója hívta fel a figyelmet az 1961 őszen, Gödöllőn tartott Országos Bibliográfiai Munkaértekezletre és azokra az ajánlásokra, amelyek évtizedekre meghatározták a bibliográfusi és egyben a helyismereti munka irányvonalát, tennivalóit. Az ötven évvel ezelőtti értekezlet kulcsszavai, elvárásai – összefogás, a szakemberek mind szélesebb körének bevonása, hozzáférhetőség – az elért eredmények kapcsán, a mostani tanácskozáson is gyakran elhangzottak.

A könyvtárügyben jelenleg elsődleges cél – miként ezt a Portál program megfogalmazza – a nemzeti kultúrához való hozzáférés, a nyilvánosságra került adatok, információk közvetítése, függetlenül a könyvtár épületétől és a nyitvatartási időtől.² Ehhez az átfogó célhoz illeszkedik a könyvtárak azon törekvése, hogy a helyi kultúrát és hagyományokat feltárják, elérhetővé tegyék helyismereti gyűjteményük egyedi dokumentumait. Nem véletlen, hogy a helyismereti könyvtárosok gödöllői tanácskozásán is a digitalizálás volt a legtöbbször elhangzott szó.

A szervezők a tanácskozás tematikáját úgy állították össze, hogy a szélesebb tekintést nyújtó előadásokat a nagyobb könyvtárak gyakorlatának bemutatása, majd a városi könyvtárak újszerű projektjei követték. Nagyobb hangsúlyt kapott a Pest megyei könyvtárakban folyó helyismereti munka. Az utolsó napon a gödöllői

előadások hangzottak el, bemutatva, milyen fejlesztéseket, gyarapodást hoztak a városnak az európai uniós pályázatok, hol tart a gödöllői helytörténeti kutatás és publikálás.

Elsőként Gazda István tudománytörténész, a Magyar Tudománytörténeti Intézet igazgatója *Európaiság és nemzeti értékek. A helytörténeti kutatások digitalizált alpművei a világhálón* címmel tartott előadást. Az előadó a magyar helytörténeti irodalom egyik legjobb ismerője. A *Tudománytár* sorozat³ szerkesztőjeként olyan alpművek újbóli megjelenését segítette, amelyek akkoriban a könyvtárakban nem voltak hozzáférhetőek, kivéve egy-egy nagyobb gyűjteményt. Mostani előadásában arra törekedett, hogy bemutassa, milyen hazai és külföldi forrásokban találunk digitalizált helytörténeti munkákat.

Olyan gyűjteményekre hívta fel a figyelmet, amelyek kuriózumai nem annyira ismertek, de ott böngészve ritka, egyedi kiadványokhoz juthatnak a kutatók. Ilyen a Borsodi Digitális Könyvtár, amely a térség helyismereti kiadványait teszi elérhetővé a világhálón; különlegessége a bányászattörténeti kiadványok közreadása. A Debreceni Egyetem Digitális Könyvtárának helyismereti erőssége az utazással kapcsolatos alpművek gyűjteménye, valamint Kazinczy Ferenc levelezésének elérhetősége. A Pécsi Tudásközpont Digitális Könyvtára a Klimo Theca és a Pécsi Tudományegyetem digitalizált dokumentumaihoz ad hozzáférést. Az esztergomi Duna Múzeumban muzeális értékű ritkaságok találhatók a magyar vízgazdálkodás témakörében. Kiváló forrás a győri Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár adatbázisa természettudósok, orvosok, műszaki alkotók vonatkozásában. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjteménye is digitalizálta a *Budapest történetének bibliográfiáját*. A hétkötetes kutatási segédlet digitális változata csak a könyvtárban használható. Elérhetőek viszont a Magyar Társadalomtudományok Digitális Archívuma minőségi szinten digitalizált kiadványai.

Hosszú a sor a nagy gyűjtemények adatbázisaitól, az Erdélyi Magyar Adatbankig vagy a Délvidéki Tudományos Könyv- és Képtárig. Az Arcanum nagyszabású vállalkozása, hogy a magyar múzeumokban és a levéltárakban való kereséshez közös kereső felületet alakított ki, így a helytörténészek kereshetnek a Magyar Digitális Múzeumi Könyvtárban, illetve a Levéltárak Közös Keresőjén is.

Amint a közel sem teljes felsorolás is szemlélteti, rendkívül sokféle és értékes az a digitalizálási tevékenység, ami a magyar közgyűjteményekben zajlik.

Legalább ennyire figyelemre méltóak a külföldi gyűjteményekben digitalizált magyar vonatkozású – magyar vagy idegen nyelvű – helytörténeti munkák. A New York-i Városi Könyvtár, a Los Angeles-i és a Michigeni Egyetemi Könyvtárak, a francia, a bajor nemzeti könyvtárak adatbázisaiból letölthetők a magyar vonatkozású idegen nyelvű könyvek.

A Google digitalizálási projektje eredményeként már nagy számban érhetőek el magyar nyelvű helytörténeti művek, amelyet tengeren túli gyűjtemények digitalizáltak. Ezek száma a jövőben csak növekedni fog, továbbá a Cseh Nemzeti Könyvtár, az Osztrák Nemzeti Könyvtár magyar nyelvű gyűjteménye és a British Library is csatlakozott a projekthez.

A magyar Tudománytörténeti Intézetben módszeresen kutatják azokat az adatbázisokat, amelyek digitalizált formában magyar vonatkozású irodalmat tartalmaznak; eddig mintegy 5000 magyar vonatkozású művet dolgoztak fel.

Helyismereti fejlesztések a TÁMOP 3.2.4. keretében címmel Kégli Ferenc, az OSZK nyugalmazott osztályvezetője tekintette át előadásában azokat a mérhető eredményeket, és fejlődést, amelyeket a magyar könyvtárak könyvelhetnek el a pályázat eredményeként.⁴

Egészen kivételes helyzet volt, hogy az Európai Unió a könyvtárak fejlesztését támogatta, erre más országok esetében nem volt példa. Magyarországon viszont – az oktatáshoz kapcsolódva – sor kerülhetett a könyvtárak támogatására is.

Magukban a számok is imponálók, hiszen a TIOP-pályázatokon 89 könyvtári konzorcium vett részt és 2,7 milliárd forint értékben történt beruházás, informatikai (hardver és szoftver) és egyéb fejlesztés a magyar könyvtárakban, a lemaradt térségekben. A könyvtárak használói is korszerű, jól felszerelt könyvtárakra és jól strukturált, gyorsan elérhető szolgáltatásokra vágnak. Így megteremtődött az infrastrukturális alap arra, hogy ezek a könyvtárak technikailag felzárkózzanak, megfeleljenek az olvasói elvárásoknak, és jó eséllyel vegyenek részt a TÁMOP-pályázatokon.

A TÁMOP-pályázatban eddig 106 sikeres projekt kapott támogatást. A pályázati kiírás a választható tevékenységek között jelölte meg a helytörténeti, helyismereti információk hozzáférhetővé tételét. Ennek eredményként nagy mennyiségű helyi információ vált a könyvtárak honlapján elérhetővé. A helyismereti könyvtárosok 2008-ban, Győrött tartott tanácskozásán, amikor a használói elvárások és a szolgáltatások gondolkörét járták körbe, a könyvtáros paradigmaváltás szükségességéről beszéltek.⁵ Mára elmondhatjuk, hogy a paradigmaváltás megtörtént. Különböző típusú könyvtárak szerveződtek konzorciumba és dolgoztak a közös célért, eredményekért. Az együttműködés 286 település 576 könyvtárát érintette, és a városi, a kistérségi és községi könyvtárak is nagy számban vettek részt a pályázatban.

Nagyléptékű országos projektek valósultak meg, mint az EHM⁶, három nagy adatbázis (EPA, HUMANUS, MATARKA) közös kereső felülete, kiegészítve digitális tartalmakkal; az OSZK projektjében a MOKKA és az ODR összevonása és egységes kereső felület kialakítása. Az Országos Idegennyelvű Könyvtár interaktív portálján nemzetiségi és zenei szolgáltatásait fejlesztette és tette elérhetővé a 13 hazai nemzetiség és kisebbség nyelvén. A megyei és városi könyvtárakban megszületett eredmények listája is imponáló: adatbázisok, helyi wikik, a használók mind szélesebb körének bevonása, elterjedté vált az igényesség, hitelesség, sokféleség.

Kovácsné Koreny Ágnes, az Országgyűlési Könyvtár osztályvezetője arra kapott felkérést, hogy az *Európai uniós tájékoztatásról* adjon áttekintést. A témát kétféle megközelítésben tárgyalta, egyrészt abból a szempontból, amikor az Európai Unió a könyvtári tájékoztatás tárgya, másrészt, amikor Európát tájékoztatjuk nemzeti és helyi értekeinkről. Ezzel kapcsolatban részletesen beszélt az Európai Digitális Projektről, bemutatta az Europeana és az Országgyűlési Könyvtár közös pályázatát, a Digitalizált Törvényhozási Tudástár projektet, amely mintegy kétmillió oldal történelmi országgyűlési anyag, jogforrás, történettudományi és politikatudományi szakirodalom digitalizálását, adatbázisba rendezését és az Europeanában való elérhetőségét eredményezi.

Bemutatta az Europeana Libraries Projektet, amely megbízható adatforrásokból, közgyűjtemények (könyvtár, levéltár, múzeum) nemzeti szintű portáljairól biztosít hiteles digitális tartalmakat. Megoldja Európa 11 országából származó szak- és

egyetemi könyvtár digitalizált rekordjainak elérhetőségét az Europeanán keresztül. A nemzetközi konzorciumban 24 európai partner vesz részt, és mintegy hárommillió euró a költségvetése.

Sajó Andrea, az OSZK főigazgatója *Európai digitalizálási törekvések* című előadása során nagy érdeklődés kísérte a Google partnerprojektről szóló részt. A programban a világ több mint húsz nagy könyvtára vesz részt. Az Osztrák Nemzeti Könyvtár mintegy 400 ezer könyvet digitalizált, ebből 10 600 magyar nyelvű. A Google Books-ban hétmillió könyv kereshető és ebből 1,8 millió magyar vonatkozású.

Sorra vette mindazokat a problémákat, amelyek a magyar digitalizálási törekvéseket nehezítik: az e-kötelesszolgáltatás tisztázatlanságát, a tömeges digitalizálás buktatóit, a szabványok hiányát, a tárolókapacitás gondjait és a szolgáltatás problémáit (szerzői jog, dedikált hálózat vagy online szolgáltatás) – mindezek megoldásra várnak.

* * *

Az európai, majd országos kitekintést egy regionális helyismereti projekt bemutatása követte.

Valamennyi könyvtár számára kihívás, hogy eldöntse, mit digitalizáljon, hiszen minden dokumentummal ezt nem teheti meg. A döntés, az információ értéke és a használói igény egyeztetésével születik meg, és tartalmazza azokat a célokat, jövőképet is, ahogyan a könyvtár a saját feladatát elképzei és kommunikálja a világ felé. Ennek megfelelően a könyvtárak nagyon is különböző tartalmakat tettek közzé.

Menneyeiné Várszegi Judit, a Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár Helyismereti és Különgyűjteményi Osztály vezetője *Lokális információk a Kisalföldi Tudástár Portálon* címmel mutatta be a portál helyismereti szolgáltatásait. A győri megyei könyvtárnak lehetősége volt az infrastruktúra fejlesztésére (TIOP) és a TÁMOP 3.2.4. pályázaton való részvételre is. A Kisalföldi Tudástár egyéb szolgáltatásain túl markáns helyismereti információs szolgáltatásokkal rendelkezik: online vetélkedő, közös katalógus helyismereti nézete, helyi személyek adatbázisa, Győr-Moson-Sopron megyei wiki.

Nagy mennyiségű helyismereti dokumentumot dolgoztak fel, (cikkek, digitalizált képeslapok adatai, helyi személyi adatbázis feltöltése, helyismereti kiadványok mikrofilm rekordjai) – összesen több mint harminchatezer dokumentumot. ■

EU-s pályázatok helyismereti hozadékai a kalocsai Tomory Pál Városi és Főiskolai Könyvtárban címmel Asbóth Miklós, az intézmény nyugalmazott igazgatója mutatta be a kalocsai fejlesztéseket. Sikeresen indultak mind a TIOP-, mind a TÁMOP-pályázatokon. A TÁMOP-pályázat támogatásával közös, online katalógus szerkesztésére vállalkozott négy település nyolc intézménye. A munka eredményeként mintegy 150 ezer dokumentum bibliográfiai adatait rögzítették és teték elérhetővé a Duna-menti Közös Katalógusban.

A helytörténeti gyűjtemény adattárában a Kalocsa Gyűjtemény könyveinek monografikus feltárása is megtörtént, az elektronikus és audiovizuális dokumentumok analitikus leírásai is elérhetőek a katalógusban.

Sokszínű helyismereti feltáró munkáról számolt be Csonka Mária, a Kölcsey Ferenc Városi Könyvtár igazgatója, *Helyismereti fejlesztés – online elérés a dunakeszi könyvtárban* című előadásában. A projektet kistérségi összefogással valósították meg a TÁMOP-pályázat keretében. A „Látnivalók Dunakeszin” oldal jó példa arra, hogy a helyi igényekhez alkalmazkodva, mennyire színes, egyedi szolgáltatást tudnak nyújtani a könyvtárak. A város nevezetességeit fűzi sorba és jeleníti meg térképen az adatbázis-szerkesztő, különböző használói szempontok szerint. Többek között a kerékpáros turista vagy a kerekesszéssel érkező is talál olyan útvonalajánlatot, amely alapján végigjárhatja a város látnivalóit. A megújult honlapon további helyismereti adatbázisokat tettek elérhetővé. Így kereshető információ a „Kistérségi alkotók, köztéri szobrok, emléktáblák, kiállítóhelyek”, és a „Helyismereti fényképek” adatbázisokban is.

Százhalombatta újszerű kezdeményezéséről adott hírt Bajnok Tamara, a Hamvas Béla Városi Könyvtár munkatársa *Városi archívum könyvtáros szemmel* című prezentációjában. A város önkormányzata Városi Archívumot alapított, amelynek működtetését a Hamvas Béla Városi Könyvtárra bízta. A könyvtár, a múzeum és a városi televízió összefogásával született meg az archívum, azzal a céllal, hogy a gyűjteményekben levő helyismereti dokumentumokat összegyűjtsék, megőrizzék, digitalizálják és a nagyközönség számára elérhetővé tegyék. Ehhez technikai háttérrel, helyiséget és szakembert biztosított az önkormányzat. A gyűjteményt a városlakók és a helyi intézmények folyamatosan gyarapítják. A munkának még csak az elején tartanak, de bizonyos, hogy évek múlva egyedülálló gyűjteménnyé válik a Százhalombattai Városi Archívum.

Lukács Szabolcs, a Könyvtárellátó Nonprofit Kft. ügyvezető igazgatója tájékoztatta a könyvtárosokat a kft. nyújtotta szolgáltatásokról és az új társasági stratégiáról. Bemutatta azokat a kitörési pontokat, amelyekkel a Könyvtárellátó eléri stabilizálódását a könyvpiacra, és ennek eredményeként biztosítja majd a kedvezőbb árú könyvtárakat is.

* * *

Az utolsó nap szakmai előadásai Gödöllőre koncentráltak. Elsőként Gönczi Tibor, a Gödöllői Királyi Kastély Közhasznú Nonprofit Kft. ügyvezető igazgatója *Európa Gödöllőn. EU-s forrásból felújított királyi kastély szárnyak* címmel tartott látványos prezentációt.

Gaálné Merva Mária, a Gödöllői Városi Múzeum igazgatója *Gödöllői monográfia I–II.* című előadásában bemutatta a város történetét, majd azt a nagyléptékű monográfia-szerkesztő munkát, amelyben a város szakmailag hiteles, a korabeli dokumentumokra alapozott történetét írták meg.

2011. Gödöllőn az Európai Unió elnökségéből adódó programok mellett egyben a „Barokk éve” is, a programokhoz valamennyi kulturális intézmény, szervezet hozzájárult. Kerényi B. Eszter múzeumpedagógus gyerekeknek szóló helytörténeti foglalkoztató könyvet állított össze. *Angyali kalandozások a barokk Gödöllőn*

lön című előadásában, a kiadványt és a barokk évhez kötődő múzeumpedagógiai munkát mutatta be.

Utolsóként került sor a *Gödöllő Gyűjtemény, Cserkész Könyvtár és Levéltár a Gödöllői Városi Könyvtár és Információs Központban* című prezentációra, amelyben a helyismereti gyűjteményt és a Gödöllőre került Cserkész könyvtár és védett levéltár szolgáltatásairól beszélt Lakatos Györgyné helytörténész könyvtáros. A Cserkész Könyvtár olyan egyedülálló gyűjtemény, amely a magyar cserkészlet születésétől tartalmaz nyomtatott és levéltári dokumentumokat. Külön értéke, hogy a magyar cserkészlet megszűnésétől az újraindulásig (1948–1989) terjedő időszakból is rendelkezik olyan anyagokkal, amely a külföldön továbbműködő magyar cserkészcsapatok tevékenységéről szólnak. A gyűjtemény könyv jellegű dokumentumainak feldolgozása befejeződött, és a könyvtár online katalógusában kereshető.

Szép hagyomány a helyismereti tanácskozások történetében, hogy a nyitó konferencián átadták a *Kertész Gyula Emlékérmet*. A kitüntetést Kertész Gyuláné alapította a kiemelkedően magas szakmai teljesítményt nyújtó helytörténészek, bibliográfusok elismerésére. Az idén Gerber Györgynek, a Pest Megyei Könyvtár igazgatóhelyettesének adták át az emlékérmét, elismerve ezzel több évtizedes munkáját.

* * *

Minden helyismereti tanácskozás nagy gonddal előkészített része a szabadidős, jellegében mégis szakmai program, amikor a résztvevők megismerhetik a vendéglátó város és környéke helytörténeti nevezetességeit, és elmaradhatatlanok az olyan alkalmak is, amelyek az együttlétről, baráti beszélgetésről szólnak.

Ilyen volt a városnéző séta Gödöllő megújult belvárosában, a Gödöllői Királyi Kastélyban történt látogatás, a konferencia résztvevői részére adott fogadás, valamint a máriabesnyői helyismereti délután is. Városnéző kisvonat vitte a vendégeket Máriabesnyő és a gödöllői helyszínek között. Megtekintették a Máriabesnyői Bazilikát, a Grassalkovich-kriptát, az idén felújított Grassalkovich-filagóriát, és orgonakoncertet hallgattak a bazilikában.

A következő állomás a Pest Megyei Régészeti Látványtár volt, ezt követően a régi pompájában helyreállított Királyi Vároterem következett a vasútállomáson. Valamennyi helyszínen avatott idegenvezető kísérte a könyvtárosokat.

Este közös beszélgetésre, együttlétre gyűltek össze a vendégek a városi könyvtárban, Mándli Gyula, az MKE Helyismereti Szekció elnöke vetített képeket az elmúlt 17 év országos tanácskozásairól.

A helyismereti könyvtárosok gödöllői tanácskozásán voltaképpen egy fontos gondolatkört jártak körbe a résztvevők: miként jussunk új információkhoz a világ nagy digitalizált gyűjteményeiből, hogyan őrizzük meg nemzeti, helyi értékeinket, miként tegyük ezt láthatóvá Európa és a világ számára is. E tekintetben a magyar könyvtárak legjobb gyakorlatából sikerült bemutatni követésre méltó kezdeményezéseket.⁷

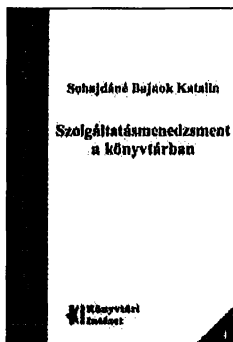
* * *

JEGYZETEK

- 1 A helyismereti könyvtárosok 2011. július 6–8 között a Gödöllői Városi Könyvtár és Információs Központban tartották XVIII. országos tanácskozásukat.
- 2 Portál program. A könyvtárügy stratégiája 2008–2013. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2008. 1. sz. 3–20. p.
<http://www.nefmi.gov.hu/kultura/konyvtar/konyvtari-terulet-100622-1>
- 3 A Tudománytár sorozatot kötetei 1984–1990 között Gazda István szerkesztésében jelentek meg, és benne a Könyvértékesítő Vállalat klasszikus kézikönyvek bővített kiadásait adta közre könyvtárak számára.
- 4 Kégli Ferenc előadásának szerkesztett szövegét lásd: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2011. 9. sz. 5–14. p.
- 5 László Gézáné: Paradigmaváltás a könyvtárak helyismereti munkájában. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2010. 7. sz. 52–58. p.
- 6 EPA – Elektronikus Periodika Archivum és Adatbázis, HUMANUS – Humántudományi Tanulmányok és Cikk, MATARKA – Magyar Folyóiratok Tartalomjegyzékeinek Adatbázisa. Erre nézve lásd Burmeister Erzsébet cikkét a Könyv, Könyvtár, Könyvtáros 2011. 10. számának 25–30. oldalán.
- 7 Az előadások prezentációi és a fotók elérhetőek a Gödöllői Városi Könyvtár honlapján a http://www.gvki.hu/europaisag_es_nemzeti_helyi_ertekek.html oldalon.

Fülöp Attiláné

A Könyvtári Intézet gondozásában megjelent
Sohajdné Bajnok Katalin Szolgáltatásmenedzsment a könyvtárban
című hiánypótló műve,
amely *A jó gyakorlat a könyvtári minőségirányítás bevezetéséhez* sorozat
negyedik kötete.

A szolgáltatásmenedzsment elméletének áttekintésén kívül számos megvalósult, működő jó gyakorlatot és példát mutat be a szerző, nemcsak a Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtár tapasztalataiból, hanem más, „Az Év Könyvtára” címet elnyert könyvtárak életéből is. A kötet nélkülözhetetlen segédeszköz azok számára, akik a Minősített Könyvtár címet szeretnék megpályázni, hiszen nagy segítséget nyújt a szolgáltatások minőségének megítéléséhez.

Figyelmébe ajánljuk mindazoknak a könyvtárosoknak, akik azt szeretnék, hogy a felhasználók elégedettebbek legyenek, ezért szolgáltatásaikat nemcsak megtervezik, de folyamatosan ellenőrzik, javítják és tovább is fejlesztik.

A kiadvány megrendelhető Baranya Zsófiánál,
az Országos Széchényi Könyvtár kiadványtárosánál,
az alábbi e-mail címen:
baranya.zsofia@oszk.hu, illetve kiadvanytar@oszk.hu.

Hivatásturizmus: könyvtárosok a tengerparton

Nyári konferenciabeszámoló
angol–magyar közhelyszótárral

Talán mégsem a világ vége, ha egy tudományos konferenciát a tengerparton rendeznek. Arra a következtetésre jutottam, még ha szezon előtt történik az esemény, úgy is kibírható. Eme nagyszabású agymunka mindössze néhány pillanatot vett igénybe közalkalmazotti munkaidőmből, amikor a New Jersey-i könyvtárosok levelezőlistáján észrevettem, hogy valaki megkérdőjelezte a helyszínt. Miért ugyanott már megint, és lehetne-e esetleg valami központi helyen? Egyből a Balaton jutott az eszembe, főidényen kívül az sem centrális, vajon a magyar könyvtárosok tömegesen tiltakoznának-e egy keszthelyi vagy siófoki rendezvény ellen?

A New Jersey Könyvtárosok Szövetsége éves állami konferenciáját hagyományosan az Atlanti-óceán partján található Long Branch nevű városkában tartja május első hetében. Az esemény hétfőtől szerdáig egy konferenciaturizmusra berendezkedett, Ocean Place nevű part menti szállodában zajlik. Az időpont ideálisnak mondható a tanév vége felé. Még nincs füllesztő, párás meleg, viszont szerencsés esetben már lehet napozni. A tengerpart elvileg csak Memorial Day után nyílik, ami május utolsó napján a veterán katonák emléknapja. Nincs tömeg, akár parkolóhelyet is talál az ember két percre a víztől. De semmi lányi strandolás! Nem futkosnak még lenge ruhájukban a *Baywatch*ből ismert kisportolt vízimentők a homokon, és nem kell még a született feleségeknek sem eltakarni ifjú csemetéjük szemét, ha erre tévedne egy kelet-európai turista az amerikaiak túlságosan szexis fecskében. Az Ocean Boulevard milliós villáinak lakói sem költöztek át még téli szállásukról. A hétvégi New Jersey maraton és félmaraton után szinte üresek a szállodák is, kihalt a tengerpart, a vendéglátó-ipari egységek konganak, ami azt jelenti, hogy a könyvtárosok minden bizonnyal kedvező áron kapják a konferenciával kapcsolatos szolgáltatásokat. „*A könyvtáros rendezvények elég csórók, nem úgy, mint a gyógyszergyárak vagy számítérek által szponzorált konferenciák*” – jegyezte meg valaki egy országos könyvtáros szervezet vezetőségéből, „*télen a hideg, északi államok jutnak, nyáron meg a meleg, déliek.*”

A helyszín

A könyvtárosok egész évben készülnek az éves konferenciára. Az ideinek a címe – *Egyenlőség, szabadság, lehetőség: fontos a könyvtár* – mintha kissé nevetségesen hangzana magyarul így elsőre, de biztos ígérhetem, nem ez lesz az egyetlen ki-

zárólag rosszul fordítható és fintort kiváltó közhely ebben a beszámolóban. Erről majd később, térjünk inkább vissza a helyszínhez.

Mint rendes tengerpart nélküli országból való magyart, a tenger és az óceán mindig is lenyűgözött. Talán a gyerekkori nyaralások emléke teszi? Ugyan ki ne tudná felidézni Constanztát: sirályok csemegéznek a fürdőzők által eldobált ételmaradékon, miközben tengerjáró hajók ontják a keményvalutával fizető turistákat. Várnában csak hideg víz jut a zuhanyzóban, de azt alaposan megfizettetik a baráti szocialista országból érkezővel. A Balti-tengernél a Hel-félszigeten az alkalmi árus hajnalban hangos *jagody-jagody* kiáltással ébreszti a vadkempingezőket. Vagy szebb emlékek későbbi időkből: kanyarog az út lefelé Triesztbe, már rendszerváltozás után szabadon, amint az ember először megpillantja az Adriát. Esetleg a Földközi-tenger, ha valaki szerencsés, sőt, Capri szigete a kristálytisza kék vízben. Ami eszembe juttat egy másik bájos tengerparti városkát: Ostia, egy kőhajításonyira található Rómától, pont ezzel egy szélességi fokon rendezik a konferenciát a New Jersey-i könyvtárosok.

Long Branch különösen kedves számomra. Lektor koromban egy diákunk meghívott a Fulbright-vendégprofesszorral egyetemben, hogy megismerkedjünk a szüleivel is. A tengerparti házukhoz érve nem hittünk a szemünknek. Hamisítatlan magyar, sőt, szabolcsi kiskert fogadott a ház előtt, rendes magyar virágokkal, tática, portulácska, kardvirág, petúnia, sőt, muskátli! A ház asszonya pedig izes tájszólással üdvözölt bennünket. Mint később kiderült, ugyanabban a kisvárosban születünk. Sőt, pár nappal később, amikor anyukámnak lelkesen beszámoltam a látogatásról és a falusi portáról, megemlítettem a család fő nevét, jött az igazi meglepetés: „*Na ne mondd már, a Lacika? Hát hozzám járt óvodába*”. Kicsi a világ.

A nem minden tejfel az Óperenciás tengeren túl és annak partján sem, valamint a kolbászból lévő kerítés kérdését már több írás tisztázta. Atlantic City, ahol Erdei Zsolt bokszolt a minap, például nem tartozik a kedvenceim közé. Las Vegashoz hasonlóan egyfunkciós város, és úgyszintén túl csicsás-aranyozott, miután Donald Trump ingatlanmogul jó sok pénz belepumpált. Kaszinó kaszinó hátán, szigorúan 21 éven felülieknek, mint a kocsmában (a 18 éves amerikai fiatal vezethet autót, bevonulhat a hadseregbe, kezét-lábát-életét adhatja a hazáért, de egy sört nem ihat meg előtte, hívta fel rá figyelmem valaki egyszer). Az mindenesetre sokatmondó, hogy a parkolásért előre kell fizetni. Az a néhány nagyszerű koncert sem változtat véleményemen, ami miatt lenyeltem ezt a békát. A Jethro Tull vagy Crosby, Stills, Nash and Young miatt csak erőt vesz magán az ember egyszer-egyszer, hogy átvágjon a félkarú rablók előtt pacemakerüket tesztelő nyugdíjasok tömegén. Tiszta szerencse, hogy nem itt rendezik a konferenciát!

Asbury Park kézenfekvőbb lenne a könyvtárosoknak, államunk híres szülöttje, Bruce Springsteen zenélt itt sokat. A középkorú amerikai könyvtárosnok tekintete elhomályosul, ha meghallják, amikor a Főnök a *Jersey girl*t éneklí – lojalitását hirdelve, miszerint mit érdeklí őt a sok csinos lány New York sugárútjain, inkább átkel a folyón szerelméhez a túlsó partra. Van ebben minden: tánc, tengerpart, gyűrű, sőt, még kisbaba is a nehéz gazdasági helyzetben! Ezek szerint nem lettem még tipikus könyvtáros, a ködös tekintet számomra legfeljebb a *Streets of Philadelphia* idézhetné elő a maga emlékeivel, de a vonatkozó film témája miatt inkább visszafogom magam. Marad a *Born to run* (Futásra születünk) kevésbé megható sora: *Tramps like us, baby, we were born to run* (az ilyen világcsavargók, mint mi, bébi, futásra születünk).

Esetleg Sandy Hook jöhetne még szóba konferencia-helyszíneként a tengerparton, ahonnan jó időben látni lehet a velem egykorú Verrazano-hidat is. Idény előtt jó időben iskolai tanulmányi kirándulásokat szerveznek a történelmi jelentőségű helyszínre. Csak tudnám feledni Fort Hamilton elhagyatott katonai barakkjait az egykori haditengerészeti bázis helyén! *Ha bevárod, egyhamar meglátod, más világ jön rátok* – dúdoltam magamban, amikor a biciklizés közben a múltkor az iskola-buszok nem győztek kerülgetni bennünket. A hidegháborút legfeljebb történelemkönyvből ismerő korosztály a helyszínen tanulhat az amerikai hadihajókról, fegyverekről, New York védelméről, megnézhetik a légelhárító rakétákat és az örökre bebetonozott lövegállásokat. Persze a kisebbeket legfeljebb a világítótorony érdekli, a nagyobbak pedig az állam egyetlen nudista strandja felé tekintgetnek. Vajon mit mond a tanító néni útban idefelé az *Earle* haditengerészeti fegyverállomásra vezető vasútról (a népnyelvben egyszerűen „halálvasút”), amivel a hadihajókra szánt a nukleáris tölteteket szállították az ország belsejéből? *Keep on rocking in the free world?* A csatatüzek halavány visszfényei helyett legfeljebb a *cruise shipek* világítanak, amint elindulnak többnapos hajókörrúra fedélzetükön vidáman unatkozó utasaikkal, akiknek minden szavát lesi egy José Pombio pincér. Repülőgéphordozók ma már legfeljebb mint látványosság láthatók errefelé, mint a *USS Intrepid* múzeumnak átalakított hadihajó, amiről nem száll már fel több *Hornet* vagy *Tomcat*. A parti őrség, a *Coast Guard* jelenléte nem hagyható figyelmen kívül, a félsziget végén elkerített részen zajló lögyakorlat néha odahallatszik strandolás közben. Hatalmuk nagyobb, mint a haditengerészeté a hazai vizeken. A *Posse Comitatus Act* szellemében a szövetségi katonai erők nem végezhetnek rendfenntartó tevékenységet országon belül, és a parti őrség nem tartozik ebbe a kategóriába. Könyvtárosként nem árt, ha az ember ismeri a törvényt, és tudja, mit tegyen, ha megjelenik két férfi feketében (*Men in Black*) a tájékoztató pultnál. A legjobb választás konferencia helyszínnek Long Branch: inkább üdülőhely, mindenféle politikai töltet nélkül, hiába ugyanaz az óceán mossa a partját. Ennek akár szimbolikus jelentése is lehetne, de nincs.

A tenger

Amikor a tengerre kerül a sor, cserben hagy a szókincsem, eláll a szavam. Mint az *Indian Trails* (indián ösvények) nevű versenyen, ahol az ígéret szerinti lélegzetelállító látványban volt részünk, amikor a tizennegyedik kilométernél a hegyről lefelé futva megpillantottuk a tengert. Naná, hogy szó bennakad annyi futás után! Azzal nyugtatom magam, hogy egy csomó tengerrel kapcsolatos kifejezésre biztos nincs is magyar szó: a víz színére, illatára, a hullámok fajtáira, a tenger habjára és így tovább. Az Országgh-féle szótárban pedig minden benne van, így tanították az egyetemen, tényleg, még a *curlinget* is megtaláltam. Tengeri szókincsem fogyatékosága a könyvtár-informatikus szókincsemével vetekszik magyarul. Hogy is mondják magyarul hogy *approval plan* vagy *crowdsourcing*? *Collaborative filtering* és *selector*? A tengernyi szóról nem is beszélve, amelyeket a könyvtárosok más szakterületekről fogadtak örökbe. Annak idején olasz tanulmányaim során is kevésnek éreztem a magyar tengeri szókincset, pedig ott főleg az ehető dolgokkal voltam gondban. *Frutti di mare*, a tenger gyümölcsei, miféle gyümölcs a kagyló-béka-rák?

A rákokkal vagyok a legnagyobb gondban, garnélarák, homár, languszta, annyiféle van belőlük, és egyik finomabb, mint a másik. Az angol *shrimp*, mint gyengeelméjű történelmi hősnők, *Forrest Gump* meggazdagodásának egyik forrása, a szótárban például apró tengeri rák, garnélarák néven szerepel. De van kicsi, közepes, nagy és óriás változata. Akkor a *jumbo shrimp* ezek szerint „óriás apró tengeri rák”? Forrest még ma is futna, ha ezen kéne törnie a fejét.

A haditengerészet is egy sor találó kifejezéssel gazdagította az angol nyelvet, ezekből is vett át a szakma. A könyvtárosok is tartanak *boot camp*-et, vagyis alapképzést, ahol bakancsot (*boot*) viselnek a katonák. A népnyelvi *joe* a kávé neve a tengerészeti miniszter után, aki betiltotta az alkoholt a hadihajókon, meghagyván a kávé, mint legerősebb stimuláns, és kis fantáziával a barakk-királynő értelme is kitalálható. Ilyesmirel nem beszélünk: *don't ask, don't tell*, vagyis ne kérdezd, ne mondd meg, ami a katonák szexuális orientáltságára vonatkozó íratlan szabály. Inkább talpra huszár, lóra! De a *Navy*, vagyis a haditengerészet nem azonos a *Marine Corps*-ral (tengerészgyalogság). A tengeralattjárón szolgáló matróz *bubblehead* (buborékfejű), a tengerészgyalogos *jarhead* (befőttésüveg-fejű), a tengerész *squid* (tintahal). A *Navy SEAL*-nek jár a legnagyobb megbecsülés, a különlegesen kiképzett katonák elit alakulata vízen, földön és levegőben (innen név: *Sea, Air, Land*) végzi a legveszélyesebb és az elképzelhető legnagyobb megpróbáltatást jelentő harcászati feladatokat, legyen az mentés vagy a fő terrorista ellenség eliminálása a *SEAL Team 6* által.

Ennyit a konferencia tengerparti helyszínéről a situációs tudatosság (*situation awareness*) jegyében, hogy a környezeti elemek taglalása után az olvasó is felkészülve érezze magát a konferenciabezámoló befogadására. A *sense-making* értelmében, szakmánk jeles képviselője, Brenda Dervin után szabadon, ezáltal kívántam áthidalni a kognitív szakadékot, amit képzeletbeli olvasóm tapasztal, miközben megpróbálja kihámozni eme írás lényegét.

A felhozatal

Emlék egyetemista korunkból: deresedő halántékú, ám délceg nyelvész professzor tétován nézelődik a harmadik emeleten szeptember első napjaiban az elsős egyetemista leánykák között: *vajon milyen a felhozatal?* Ez jár a fejében, amikor először megpillantom az előtérben a vegyes könyvtáros csapatot. Hova lett a sztereotip kontyos–szemüveges–enyhén molett, középkorú könyvtáros? Kik ezek a furcsa alakok? Jó helyen járunk?

A kirívó árnyalatú festett haj (értsd neonzöld, hupikék és rozsdás egyazon fejen), a közszemlére bocsátott tetoválás vagy stratégiaileg pozícionált piercing a radikális ifjú titánokat jellemzi, plusz fiúknál lófarok, fejfedő, esetleg simára borotvált koponya. A pár centisre kurtított haj a könyvtárosnők esetében a szexuális orientáltság nyílt felvállalása egyéb külsőségek mellett, ellentétben a korábban említett katonai gyakorlattal. Nem újdonság, hogy a GLBT (*Gay, Lesbian, Bisexual and Transgender*)-kerekasztal tagjai saját programokat szerveznek hasonlóan az egyéb alszövetségekhez. Az egyik elődöm a könyvtárban lelkes tagja volt a szervezetnek, a hátramaradt sok szívárványból ez a szimbólum is egyértelmű. A nyáron itt rendezik az LGBT-barát triatlont is, jut eszembe, kiváló alkalom lenne arra, hogy a kom-

fortzónából való kilépést gyakorolja az ember, ugyanis úszni sem túl egyszerű az erős hullámozás közepette. A punk könyvtáros sem ritka látvány a konferencián, ott-hon vajon beengedné-e a portás a tarajos könyvtárost egy ilyen előkelő helyre? A lila plüss szabadidő ruha viszont gondolkodóba ejt, és nem én vagyok az egyetlen. Kétkedően nézünk egymásra a lányokkal.

Lányok, vagyis a kolléganőim, akikkel egy posztert hoztunk, illetve délután elő-adunk. Ugyanis abban a megtiszteltetésben van részünk, hogy a könyvtáros-kutatói fórumra a mi bibliometriai témánkat választották a négy előadás egyikeként a tudományos eredmények mérésére szolgáló mutatók elemzéséről (reklám: a kutatás egy része olvasható magyarul a Könyvtári Figyelő 2011-es első számában). A könyvtár szakos diákjaimat is kollégáknak számítom, közülük kettőt az állami könyvtáros szövetség felsőoktatási könyvtárosi csoportja szponzorál jutalomként a mentor-programban való részvételükért. A mentor én lennék, akit viszont elfelejtettek meghívni a díszebédre, de se baj.

Az előzetes programot böngészve feltűnt egy-két érdekesség. Mostanában egyre több a nem könyvtáros végzettségű vagy jelentősebb könyvtári gyakorlat nélküli előadó. Vajon ez arra utal, hogy a könyvtáraknak érdemes még jobban kifelé tekintgetni és kívülről behozni az újításokat? Vagy a külső szemlélő lényeglátóbb? Esetleg jobb belátásra térünk mi könyvtárosok, és odafigyelünk, hogy mások mit mondanak a könyvtárunkról? A minap az állami egyetemi könyvtárosok konferenciájának előkészítő értekezletén is felmerültek lehetséges *outsider* külső előadók, mint akiknek esetleg nagyobb rálátása és lényegi mondanivalója lehet a mi témánkról. Ennek a konferenciának a munkacíme megint csak dilettámban fordítható: *Szép új könyvtáros: találkozás a kihívásokkal és a változás elfogadása.*

Milyen praktikus, hogy a programokat téma, helyszín és időpont szerinti táblázatban is közzéteszik, mint az országos konferenciákon. Ott szinte lehetetlen a gazdag programajánlatból választani. Most ez a veszély nem fenyeget, bár bosszantó, amikor az embert érdeklő program ugyanabban az időpontban van, mint a saját előadása, vagy a kötelező pofavízit. Minden könyvtáros minden típusú könyvtárból megtalálhatja itt a neki valót, és a különböző könyvtártípusok találkozása is szerencsés lehet abban az esetben, ha új jelenségre hívja fel a figyelmet, vagy olyan új problémára hoz megoldást, amivel előbb-utóbb mi is találkozni fogunk.

Mielőtt megkezdődnének a programok, azok számára, akik a szállodában töltik az éjszakát, ott a reggeli jóga szakképzett oktatóval. Esetleg el lehet menni, futni vagy sétálni a tengerpartra: a deszkázott sétány kevésbé viseli meg az ízületeket és üléshez szokott egyéb testrészeket, mint a beton. Egész nap rendelkezésre áll a *Tech Lounge* (mondjuk, kutyüváró), ahol kipróbálhatjuk a könyvtári programok és szolgáltatások számára érdemes játékokat és eszközöket. Olcsó és egyszerű módja annak, hogy kísérletezzon az ember olyasmivel, amit egyébként nem venne a kezébe, mert drága, bonyolult, zavarba ejtő, elérhetetlen vagy hasonló. Rögtönzött ajándékboltban vásárolhatunk könyvtárosoknak szánt dísz tárgyakat: az idén ismét a cicás dominál, állapítottuk meg elégedetten.

A hagyományos előadásokon kívül szerepelnek a programban még a különféle fogadások, villásreggeli az állami főkönyvtárossal, dedikálások, díjkiosztó ebédek, ahol a szerzőknek vagy könyvtárosoknak adják át az állami díjakat, a mentorok és könyvtárszakosok fogadása és villámebéd, ahol ötperces kiselőadásokat hallhatunk a könyvtárosokat jelenleg foglalkoztató vegyes témákról. A konferen-

cia közben természetesen folyik a már megszokott twittelés és egyéb közösségi hírmegosztás, a háromnapos esemény után pedig az interneten teszik közzé a PowerPoint-előadásokat, jegyzeteket, poszttereket, fényképeket és videofelvételeket, amihez előzetesen kikérték az előadók és résztvevők engedélyét. A visszacsatolás, vagyis *feedback* az ingyenes *surveymonkey* kérdőívgyártó alkalmazás segítségével történik a konferencia utáni hetekben.

A szakmai kiállítás

A könyvtáros konferenciák expóit nyilván nem kell senkinek sem bemutatni, egyik olyan, mint a másik. Sőt, meglepően hasonlít egy maraton futóverseny expójához. A látogatók egy része a minél több ingyen cuccra hajt, mások igyekeznek elkerülni a szemkontaktust, nehogy hozzájuk szóljon valaki. A nagy állami konferencia kiállításán ügyes könyvtári bútoroktól kezdve elektronikus szolgáltatásokig mindenfélét reklámoznak. Sok a barátságos cégképviselő, egyesek nem is annyira rámenősek, mint ahogy az ember megszokta. A nagy könyvterjesztők és elektronikustartalom-szolgáltatók jól tudják, hogy a döntés nem egy ember kezében van egy nagyobb könyvtárban, így aztán igyekeznek mindenkihez testre szabottan kedvesnek lenni. Az egyáltalán nem meglepő, hogy mennyire felkészültek a portékájukat és a könyvtárak általános helyzetét illetően, legyen akár magazin címlapra való huszonéves hölgy vagy középkorú, enyhén pocakos férfi a *rep*, vagyis cégképviselő. Az alapképzésükben szerepelhet az is, hogyan kell felmérni a potenciális vevőt, mert nemcsak a látogatókon fityegő jelvény adataihoz igazítják mondandójukat könyvtártípus és -méret, beosztás, szakterület szerint, hanem igyekeznek személyesebb hangot megütni pár bemelegítő kérdéssel. Hiába, egyre nehezebb a dolguk. Összegyűjtik az információt azért így is a jelen lévő könyvtárosokról: a napi többszöri sorsolásokon csak úgy vehet részt az ember, ha otthagyja névjegykártyáját a kiállítópultnál. Ennyi szerencsejátékot mindenki megenged magának egy-egy iPod vagy e-könyv olvasó reményében, bár az ACRL-konferencián a tavasszal Philadelphióban iPadeket is sorsoltak.

A cégek többféleképp is támogatják a konferenciát, például kávé és péksüteményt hozatnak mindenkinek reggelire és szünetben. Szerencsére ebben az államban nem divat az, ami a nagy ALA-konferencián, ahol az egyik cég a könyvtári kocsitologató versenyt szponzorálja. Hogy miről beszélék? Ha valaki esetleg elmaradt volna a modern könyvtártudomány eme vívmányának megismerésében, tessenek tovább olvasni. Könyvtári dolgozók előre tervezett koreográfiára lejtnek a raktári könyveskocsikkal, az előadást könyvtáros-szakmai zsűri pontozza. Ha hiszik, ha nem, ebből világbajnokság is létezik, és konferenciaprodukciónak nagy része fenn van YouTube-on. Csak be kell gépelni, hogy: *book cart drill team*, vagyis könyveskocsi kiképző csapat, ami lehet akár vikingnek öltözött, acélmellű vaszüzek csoportja. A 2010-es ALA-nyertes is kissé ellentmondásos azokkal a sírkövekkel a kocsikon. Mi a mondanivaló itt, kérem? Most akkor temetni jöttek vagy mi? A zenei aláfestés némiképp érzékelteti a könyvtárosok széles körű műveltségét, sok a klasszikus és a témához illő dallam. A texasi csapat viszont kifejezetten szánalmas. Hosszútávfutó énem szemrevételezi, hogy ezen a versenyen nem divat a sportmelltartó. A narancssárgára festett hajú, rózsaszínű térdzoknis, hawaii szok-

nyás vagy rojtos farmer rövidnadrágos éltesebb könyvtárosnők produkciója pedig már-már meghaladja a jó ízlés határait. XXXL-es, 58-as méretben máshol talán óriási üzleti bukás lenne forrónadrágot forgalmazni, de ez tiszta Amerika. *Girls wanna have fun*, éneklí Cindy Lauper a háttérben, vagyis a lányok jól akarják érezni magukat. A probléma ott kezdődik, hogy lányok. A táncmozdulatok sem a fiatal John Travoltát idézik. De hát más kultúra, más felfogás, a feledésbe merülő örökérvényű idézet szerint. A jelen amerikai könyvtáros-generációk önéletrajzában szerepelhet a *cheerleader*, vagyis hajrázó, vezérszurkoló. Az USA-ban évtizedes hagyományai vannak a középiskolai és egyetemi sportversenyeken és bajnokságokon a meccsek előtt és a szünetben zenére előadott, gondosan koreografált produkcióknak. Bár eredetileg férfiak buzdították a férfiversenyzőket, manapság szinte kizárólag lányok rázzák a pomponos egyenruhába bújtatott hátsó felüket, jöllehet a sok akrobatikus és gimnasztikus elem, az emelgetések és piramisok közelebbi elemzése minden bizonnyal értékelendő sportteljesítményt takar. A közben fennhangon skandált rigmusok és csasztuskák poétikai értéke megint más elbírálás alá esik. A könyvtáros lányok viszont szemmel láthatóan remek hangulatban vannak a videókon.

Előkonferencia, nem-konferencia

Lemaradtunk az előző napi prekonferenciáról, ahol Maureen Sullivan, az ALA azóta beiktatott új elnöke, arról beszélt, hogyan tudják a könyvtárosok egyéni befolyásukat és meggyőzési képességeiket mozgósítani céljaik elérése érdekében. Az összefoglaló szerint a szűkülő anyagi lehetőségek között minden taktikát ismernünk kell, amelyekkel a könyvtár értékét bizonyítani lehet. A könyvtárosoknak meg kell ismerniük saját erejüket és hatalmukat, érteniük kell a mások meggyőzésének elveit és technikáit, fel kell mérniük egyéni lehetőségeiket e téren, és a megfelelő megközelítési mód tudatában össze tudnak állítani egy, a könyvtárak működését elősegítő programot. Maureen Sullivan szervezetfejlesztési tanácsadó (*organization development consultant*), elsősorban könyvtárak (egyetemi, köz-, iskolai és szakkönyvtárak, könyvtári konzorciumok) és egyéb információszolgáltatási szervezetek számára végzi tanácsadási és oktatási tevékenységét. Több mint húszéves gyakorlattal rendelkezik a szervezetfejlesztés, stratégiai tervezés, vezetőképzés, szervezeti változások bevezetése és menedzselése, szervezeti és munkafolyamat-újratervezés és munkaerő-továbbképző programok összeállítása terén. A Yale és a marylandi egyetemi könyvtárak humán erőforrás vezetőségében szerzett tizenkét éves gyakorlata, az országos könyvtáros szövetségek elnökségi és bizottsági tapasztalata bizonyára jól jön jelenlegi pozíciójában és a szakma számára, csakúgy, mint a szakterületek, amelyekben jártas és rendszeresen tart továbbképzéseket: például munkahelyi kapcsolatok javítása, stresszmenedzselés, pályatervezés, csapatépítés, kollaboratív intézmény kialakítása, egyéni és szervezeti teljesítmény javítása, interkulturális kommunikáció és projektmenedzselés. Elnökségi kampánya idején, minden blogolás, twittelés és facebookolás mellett, a mi egyetemünkre személyesen is ellátogatott. A könyvtárosok és könyvtár-informatika szakos oktatók közönsége előtt rendezett nyilvános vita másik elnökjelölt résztvevője videokonferencia segítségével volt jelen. Sullivan a honlap hangzatos szavainak

beharangozásához képest kellemes csalódást okozott, ahogy megnyerő módon, de határozottan foglalt állást az érintett kérdésekben: a könyvtár szerepe a gazdasági nehézségek közepette, a frissdiplomások elhelyezkedési lehetőségei, a diverzifikált szakemberréteg kialakításának és megtartásának lehetősége és természetesen az e-könyvek körül kialakult új helyzet. Amellett, hogy a könyvtár célközönségével való kapcsolatteremtésre és ezen kapcsolatok ápolására hívta fel a figyelmet az egyetemi fórumon, Sullivan hangsúlyozta a kollegák közötti együttműködés szerepét, az ismeretek, ötleteket és tapasztalatok megosztását, az egymástól való tanulás lehetőségét – megfigyelés, részvétel és aktív tevékenység révén. A könyvtárosok konferenciája mindezekre kiváló alkalmat biztosít, és nemcsak hagyományos formákban, mint tapasztalhattuk az idén.

Egy másik, nagy érdeklődést kiváltó című prekonferencia-program, amit sajnálatosan kihagytunk, a *Bringing Sexy Back: Future of Library Service*, vagyis Ismét divat a szexi: a könyvtári szolgáltatások jövője. Ennek formája is rendhagyó volt: nem-konferencia (*unconference*). A műfaji elnevezés lényegében a résztvevők által irányított találkozót jelenti egy esetleges bevezető után, vagyis a felhasználók és résztvevők biztosítják a tartalmakat az eseményen. Több fajtája is ismeretes, kisebb-nagyobb közönségek számára, illetve hosszabb-rövidebb előadói időtartammal. A *BarCamp*, szójáték a katonai *Bootcamp* (alapkiképzés) és *Foo Camp* (computer hackerek összejövedele) szavakból. Ez utóbbi része a *Foo Bar*, amelyben a bár mint vendéglátó-ipari egység értendő, de kiejtése megegyezik a matrózok *FUBAR* rövidítésével, aminek jelentése, nyomdaképes változatban „javíthatatlanul elcseszve”. Egy másik forma a *BoF*, vagyis *Birds of a feather*, ami a „madarat tolláról” mondásból származik (*Birds of a feather flock together*), és gyakorlatilag a hagyományos érdekcsoportok megfelelője. A *Fishbowl* (gömbakvárium) koncentrikus körökben helyet foglaló résztvevőkkel rendezett nem-konferencia nagyobb közönség számára is megfelel. A zárt változatban a legbelső körben ülők vitatják meg a moderátor által felvezetett témát, a többiek hallgatnak. Adott idő után az egész csoportot újabb résztvevők váltják fel a közönség soraiból. A nyitott változatban a belső kör négy-öt széke közül egy üresen marad, ezt bárki elfoglalhatja a vita során, akinek mondanivalója van. Ugyanakkor valakinek el kell hagynia a belső kört. Ugyancsak nagyobb közönségek számára rendezett találkozási forma a tudáskávézó (*knowledge café*), ahol a bevezető és általában két kiegészítendő kérdés elhangzása után a résztvevők kisebb csoportban vitatják meg a témát negyvenöt percig. A második negyvenöt perces időszakban pedig egy moderátor irányításával a teljes résztvevő gárda osztja meg a korábban kics csoportban megbeszélteket.

Vannak aztán gyorstüzelő előadásformák, mint a *Lightning Talks*, vagyis villámelőadások, ahol a résztvevők, akár a plenáris előadás után azonnal, ötperces beszédekben adhatják elő mondanivalójukat egymás után, szünet nélkül, mindenféle dia és egyéb segédeszköz nélkül. A japán eredetű *Pecha Kucha*, tereferé talán már kevésbé népszerű, mint pár éve, hiszen valóban nagyon nehéz a formai követelményeknek eleget téve 20 diát bemutatni, amikor mindegyikre csak 20 másodperc jut, vagyis minden előadónak összesen 6 perc 40 másodperc! Ennél is nehezebb talán a *Speed Geeking* (lefordíthatatlan, talán villámkockulás), amikor a *Speed Dating*, vagyis a villámrandi mintájára ötpercenként csengőhangra rendeződik át a terem. A körben elhelyezkedő *geek* (computerzseni, kocka) előadókhöz újabb csoport érkezik, az előadónak öt perce van mondanója felvezetésére, és a következő csen-

gőre mindenki jobbra át, és eggyel odébb ül. A *TeachMeet* (mondjuk, OktKonf vagy TanKonf, ami bennünk a tudszoc és okiteki rövidítéseket idézi fel) inkább a tanárok, oktatási szakemberek körében terjedt el, ahol hétperces mikro-előadások vagy kétperces nano-előadások váltják az egymást előzetesen önként jelentkező előadókból véletlenszerűen választva. Nagy szerepe van a közönség részvételének ebben a formában is, és az egész gyorsan pörög, szimulálva a gyors információ-áramláshoz és feldolgozáshoz szokott módot. Kérdés, hogy mennyire lehet elmélyedni bármiben is egy zanzásított TIT-előadás során.

A konferencia programja

A plenáris ülések előadójaként országosan ismert figurák, általában írók, közéleti személyiségek és más, könyvtár iránt elkötelezett, lehetőleg a könyvtáros tömegek figyelmét egy órán át lekötni képes személyiségek szerepelnek. Köztük is előfordul unalmasabb, de a csillagászati honoráriumért ezek az előadók igencsak igyekeznek, hogy megtalálják a hangot a könyvtáros közönséghez. Viszont idegesítő, ahogy jönnek-mennek az emberek az előadás közben, sőt, esznek-isznak és zörögnek a cukros zacskóval. Egy másik fogalom, a *brown-bag lunch*, amit sose fogok megszokni. Először is, a *brown bag*, a barna zacskó a legtöbb amerikai államban az alkoholtartalmú italok elrejtésére szolgál, miután megvette az ember az erre célra fenntartott üzletben. A közterületeken ugyanis tilos az italozás és a bontott alkoholos üveg, ezt nagyon szigorúan veszik. A barnazacskós ebéd viszont az az esemény, amikor a közalkalmazott a neki járó fizetetlen ebédidőt kollégái társaságában szakmai továbbképzéssel tölti. A tartalom változatos, de a zacskózörgés, a kóla ráborítása a mellettünk ülőre, a csámcsogás és hasonlók nem igazán teszik vonzóvá ezt a tudományos kommunikációs formát. Vajon mi lehet a zacskóban a tengerparti konferencián? Kóktérlák?

A konferencia témái közt a mostanában divatos tartalmak szerepelnek: vezet az információs írástudás, ezt követi az innováció, új technológiák, videojátékok, webkettő, olvasásfejlesztés, közösségi média, a könyvtárosi szerepek stb. Az *embedded librarian*, vagyis a beépített könyvtáros nem annyira új, de egyre jobban elterjedőben lévő fogalma a könyvtáros távoktatásban betöltendő szerepére hívja fel a figyelmet, vagyis a könyvtár szolgáltatásainak beépítésére az oktatásmenedzselési rendszerekbe, mint a *Meebo*, *Sakai* vagy *ECollege*. A cenzúra és betiltott könyvek témája örökzöld, beleértve a tanácsokat, hogyan reagáljunk saját könyvtárunkban az olvasói panaszokra. Népszerűek az úgynevezett *hands-on* programok, vagyis ahol a taktilis-kinetikus típusú tanulók nagy örömeire teszek-veszek formában zajlik az előadás: hagyományos és interaktív könyvtári módszerek összekapcsolása gyermek- és ifjúsági könyvtárakban, főzéstől a barkácsoláson át a videojátékgig. A közkönyvtárak nagy számát tekintve érthető, hogy sok a populáris téma: milyen könyvekkel lehet a tinédzsereket olvasásra szoktatni, melyek a legjobb gyerekkönyvek, képregények. Mit olvassunk csak úgy, szórakozásból: a bűnügyi történetek, mystery, szerelmes és történelmi regények népszerűsége elsöprő. Mégiscsak meg kellenne próbálkozni *A test angyala* (Parti Nagy Lajos műve 1997-ből) angol kiadásával?

Több előadás érinti a könyvklubok és a könyvajánlás témáját is. A nyár és a szünet közeledtével gyakorlati tanácsokat kaphat az ember a nyári olvasási prog-

ram összeállításához különféle olvasói rétegek számára, beleértve a jelbeszédet értőket is. Az iskolai és gyermekkönyvtárosok érdeklődésére tarthat számot az összefoglaló a videojátékok szerepéről a gyermekek fejlődésében, amely hangsúlyozza a komolytalannak tűnő téma szerepét olyan területeken, mint társasági és tanulási készségek, szokások kialakítása, memorizálás és az alapvető olvasási készségek fejlesztése. Elmaradhatatlan a lamentálás a könyvtárak külső támogatásáról, *fundraising*, *corporate sponsor* stb. vagy annak hiánya. E-könyvek, hangoskönyvek, webes és mobilszolgáltatások továbbra is rágható csontok, sok az ismeretterjesztő program ezekben a témákban. Údítóen hat az ételreceptek és könyvtári tájékoztatás témájú program a sok komoly tárgy között, étvágygerjesztő tengeri finomságok jelennek meg az ember lelki képernyőjén, semmi olyan koleszterines. De az előadás inkább arról szól, hogyan lehet megítélni a főzős honlapok értékét.

Általánosabb jellegű az ingyenes számítógépes alkalmazások gyűjteményéről szóló összefoglaló, amelyek közül minden könyvtár szabadon válogathat. Egy másik előadás mintegy térképként vezet minket a permanens számítógépezés világának hyperlinkelt könyvtárába, amely a szakma alapjainak és értékeinek szellemében átlátható, részvételre épülő, játékos és felhasználó központú. Ezután következik egy előadás a katasztrófa-helyzetekről, az elhárításról, amely az előre tervezés szerepére mutat rá. Nem maradhat el a könyvtárak jövőjének latolgatása, az új elem itt a buzdítás a kockázatok vállalására, beleértve a lehetséges kudarc elfogadását is. Hogyan léphet túl a könyvtáros a rosszul sikerült próbálkozás után? Lehet-e tanulni a kudarcból és erőt gyűjteni a jövőbeli innovációkhoz? Elsőre nehéz az előadóval azonosulni: egy befuccsolt vállalkozás vagy teljes csőd – szerinte – fényt deríthet erényeinkre és fogyatékosságainkra, a körülmények értékelése és a hibák elemzése erősebbé tesz bennünket, inspirál és bátorságot ad. Ez valami általános adaptációs szindróma alkalmazása lenne könyvtári környezetre? Kétségtelen, hogy újfajta, harcedzett könyvtáros-generáció van kialakulóban („Rambo a könyvtárban”, lehetne egy adekvát előadascím). A hallottak szerint a sikertelen próbálkozások és az adott helyzet újraértelmezésének képessége, magyarul a szükségből erényt kovácsolás, nagyobb eséllyel fog egy új perspektívához vezetni a látzólag mellékes tényezők figyelembe kerülése révén, mint a kudarcon való tépelődés. *Next* – mondja az amerikai, vagyis: a következő. De talán az „ugorgyunk” még jobb fordítás.

A konkrét megoldásokat javasoló előadások kevésbé tűnnek hasznosnak elsőre. Annyira mások a körülmények mindenhol, bár egy-két jó ötletet kaphat az ember. Keserű szájjal hallgatta a közönség a könyvtári szolgáltatások hátrányos helyzetűeknek témájú előadást is. A könyvtári dolgozók közül is sokan elvesztették állásukat, vagy fizetés nélküli szabadságra kellett menniük (*furlough*, az Országgh-féle szótárral ellentétben nem katonai szabadság, hanem a közalkalmazott kényszer-szabadságolása, fizetés nélkül, szerencsére nincs még igény a magyar szóra). Egy másik aggasztó téma a *bullying*, a basáskodás az iskolákban és azon túl, így a *cyber-bullying*, ami államunkban nagyon is időszerű. Tavaly szeptemberben történt az a tragikus esemény, hogy egy tehetséges, tizennyolc éves egyetemista fiú leugrott a George Washington hídról, miután szobatársa a közösségi média (Twitter és YouTube) segítségével webkamerával egyenesben közvetítette homoszexuális kapcsolatának legintimebb pillanatait ország-világ számára. A róla elnevezett törvénycikkelyt villámgyorsan megfogalmazták, de Tyler Clementi ezt nem érte meg.

A poszter szekció

A poszter szekcióba bekerülni általában nem annyira nehéz, bár az utóbbi időben eléggé megnövekedett a pályázók száma bármilyen konferencián. Mindenkinek dokumentálnia kell a tudományos és egyéb tevékenységet, ki kell állni a szakmabeliek elé, és vállalni kell a megmérettetést. Több poszter szekció is van a konferencián, általában egyórás időtartamúak. A hét-nyolc állvány vagy asztal mellett a kiállítók fegyelmelzetten várják, hogy a könyvtárosok ízlésük szerint átfussák vagy végigolvassák a posztert és kérdezzenek. Ehhez is illik tisztességesen felöltözni, férfiaknak öltöny-nyakkendő, nőknek nadrágkosztüm vagy legalább egy elegáns blúz. A cipő a konferencián kevésbé számít, annyit kell jönni-menni, hogy legjobban a kényelmes, lapos sarkú könyvtáros lábbeli.

Nagy rutint szereztünk már a posztergyártásban. Nehéz olyan témát találni, ami még nem teljesen lerágott csont, amihez értünk is, és saját anyagunk is van hozzá. Tapasztalataink szerint sokat segít, hogy három-négy ember dolgozik a poszteren, csakúgy, mint minden egyéb könyvtári feladaton. A sokféleség, a különböző szellemi háttér, érdeklődés és nézőpont szinte minden esetben a javunkra szolgált, aminek eredménye a mai poszter is. Egyik hallgatónk érdeklődési területe a szórakoztató olvasmányok, a másik kolléga lelkes webkettős-katalogizáló, a harmadik szívesen olvas memoárokat, jómagam pedig beleástam magam az olvasásfejlesztésbe az OSZK jóvoltából, így csak a közös nevező és az új nézőpont hiányzott. Az előadások és poszterek címei egyre meghökkentőbbek és lebilincselőbbek, vagyis fel kell kötni rendesen, amikor beadja az ember a javaslatot. A miénket simán elfogadták, sikerült egy kézenfekvő, enyhén nagyképű címet találni: *Az Elefántcsonttoronyból az Üvegpalotába: az olvasás népszerűsítése az egyetemi könyvtárban*. Az utalás részben az egyetemi könyvtár különleges helyzetére történik, miszerint, az igény ellenére nem szokás szórakoztató jellegű könyvekkel gyarapítani az állományt. Viszont a közösségi könyvtári alkalmazások kreatív felhasználásával mint a *LibraryThing* vagy a *LibGuide*, a kölcsönzési adatok és a jelzetszámok összefüggéseinek segítségével, szinte bármilyen témában össze lehet állítani egy félig virtuális, félig valós gyűjteményt. *Az üvegpalota*, Jeannette Walls magyarul is megjelent könyve, könyvtárunk leggyakrabban kölcsönzött könyvére utal.

A poszterek tartalma és kivitelezése szintén nagy változatosságot mutat. Meglepő, amikor viszonylag nagynevű intézményből házilig tákolt, filléres kartonra ragasztgatott A/4-es lapokon, fekete-fehér szöveggel próbálják az információ-túlterhelésben szenvedő konferencialátogatók figyelmét megragadni.

A másik véglet a színes-szagos-beszélős változat, amikor háromdimenziós poszter mellé még egy véget nem érő diavetítés is fut laptopon vagy óriásképernyőre kivetítve, háttérben diszkrétén szalondzsessz, miközben a szerzők csokoládét és cukorkát osztogatnak a nézelődőknek. Nem vicc, *Hershey Mini* képre tessék rákeresni, a könyvtárosok kedvence a hajdani hatvanfilléres Boci csokit idézi. A mi poszterünk az intézeti óriásnyomtatón készült, egy egyszerű PowerPoint-dia sablonjára, és az egész tetőpózárral tesszük fel a poszterállványra. Még nem éltünk a legújabb lehetőséggel, a textil-alapú poszterrel: a posztert egy textillel bevont papírfelületre nyomtatjuk, majd a textilrészét szépen lehámozza az ember, és ezután kedvére hajtogathatja, gyűrheti, akár zsebre is vágthatja – utazáshoz praktikus módon.

A többszerzős poszter másik nagy előnye, hogy sokan tudunk egyszerre válaszolni a sok kérdésre, miközben van időnk megnézni mások munkáit is. A kérdések a totálsóttétől a beleokoskodóig skáláján mozognak, de ez nem meglepő ilyen változatos közönség mellett. Már rég megtanulta az ember, hogy nyugalmát megőrizve, mosolyogva válaszol a legostobább kérdésre is. Az egyik látogató számára túl sok az információ, a másik a részleteket kéri számon. Egy tengerparton rendezett konferenciának nagy előnye, hogy ha nagyon szenved valaki az információ-túlterhelés fojtogató légkörében, akkor figyelmét könnyen eltereli a háttérben lévő óceán. Mi tagadás, megesett, hogy egy órán át figyeltünk három bátor legényt, ahogy vidáman szörföztek a tizenhárom fokos vízben, *wetsuit*ban persze, vagyis neoprén anyagból készült szörfös–triatlonos öltözetben, *Aqualung, my friend*.

Ami a témákat illeti, a posztetek közös nevezője az erők egyesítése a könyvtárban, könyvtárak között, a könyvtárak és olvasóik, finanszírozók között. A kiállítók egyszerűen és közvetlenül megosztják saját tapasztalataikat, hátha mások is okulhatnak belőle, például a közkönyvtárak együttműködéséről, az össz-állami felsőoktatási nyílt forráskódú könyvtárrendszer állásáról, vagyis lényegében arról, hogyan lehet a szükségből erényt kovácsolni. A partnerkapcsolat két hasonló demográfiai jellemzőkkel rendelkező könyvtár között mindenképp megfontolandó. A könyvtáros szerepe a szakma változásában, marketing-stratégiák, *pushing information* és hasonló visszatérő, számomra egyelőre lefordíthatatlannak ítélt címkékről eszembe jut a népszerű amerikai szerencsejáték, a *bingo* könyvtári változata, amelyre egy nyugdíjas kolléganő hívta fel a figyelmemet pár éve. Nem lenne nehéz feladat összeállítani itt sem az ún. *buzzword* bingót (*buzzword*, ez is hiányzik a szótárból, kb. bűvszó, valamilyen felkapott közhely), más néven *bullshit* bingót (*bullshit* – ízlés szerint fordítandó, maradjunk annál, hogy ostobaság, marhaság). A másik játékban mindenki kap egy táblácskát, amelyen ötször öt négyzetben összesen huszonöt szó szerepel a mostanában divatos könyvtári frázisokból válogatva (a lehetséges szavak számát nehéz lesz korlátozni). Mindenki tábláján más szavak állnak, némi átfedéssel. Amikor az előadó elpuffantja valamelyik frázist, bárki, akinek a tábláján ez szerepel, felállhat, és jó hangosan bekiabálhatja, hogy: nem azt, hogy bingó, mint az eredeti játékban, hanem valami olyasmit, hogy marhaság! Már rég kitalálták azt a számítógépes programot is, amivel könnyen lehet ilyen lapokat gyártani. Aki nem hiszi, járjon utána az interneten, vagyis keressünk rá a *buzzword bingo generator* szavakra! Íme a jelenlegi könyvtári frázisok közül egy csokor a konferencián látottak és hallottak közül (a lefordíthatatlanság szellemében): *value-added* (értéknövelt), *client-focused* (kliensközpontú), *bottom line* (alapvonal, vagyis a lényeg), *proactive* (előre felkészült, a reagálás ellentéte), *strategic fit* (stratégiai megfelelés), *best practice* (legjobb gyakorlat), *fast track* (gyorspályán), *challenge* (kihívás), *knowledge base* (tudásbázis), *self-motivated* (belsőleg készített), *result-driven* (eredményközpontú), *empower* (felruház), *ball park* (pálya, elsősorban baseball-kifejezés, kb. határokon belül).

Értékelés

Kifejezetten előnyös, hogy négyen mentünk. Mindenhova jutott belőlünk, megtartottuk az előadásunkat is, és a konferencia végén hazafelé, összezárva a kocsiban,

megosztottuk egymással a látottakat-hallottakat. Eközben ért még pár meglepetés. A munkába állás nehézségei, az álláskeresés és pályamódosítás vitafóruma nagy közönséget vonzott, köztük félállású kollégáimat. Néhány keresztkérdés segítségével azonosítottuk a nagyképűnek tűnő előadót: együtt jártam vele könyvtár szakra. A világ legkedvesebb, legbarátságosabb könyvtárosa, aki eredeti szakmájából, az üzleti–pénzügyi világból hozott manírjait ezek szerint még mindig képtelen a nagyközönség előtt levetközni. Megoldódott a lila plüss szabadidő ruha kérdése is: az egyik előadó, Kathy Dempsey szerepéhez tartozott, aki könyvének címéhez illően, az alkalmi marketinges-könyvtárosokhoz szóló előadásában a díszében adott elő *Propagáld értékeidet, bizonyítsd be, hogy szükség van rád* címmel. Viszont úgy tűnik, többen is kifogásolják a könyvtárosok öltözködését, mert egy másik előadó állítólag nem győzte hangsúlyozni, milyen fontos az első benyomás valakiről, és szinte minden könyvtárosnak meg kellene végre tanulni, mikor mit vegyen fel.

A szakmai és egyéni imázs változatos keveredését láttuk a konferencián. A színes egyéniségeknek kétségkívül nincs híján az amerikai könyvtáros szakma. Mint az egyik tévécsatorna is reklámozza, „karakter kerestetik!” Annak idején, amikor először hallottam, milyen közkedvelt az egyik kínai származású könyvtáros az egyetemen, a mérnöki karon, azt gondoltam, persze, mert sok a hasonló ázsiai származású az oktatók között is. Az angol nem anyanyelvük, ez egyből pozitívum és kapcsolatteremtési lehetőség a könyvtárban. Közlebről megismerve, a kolléganő viszont valóban karakter, aki nem szégyelli egyéniségét, vidám alaptermészetét belevinni mindennapi könyvtárosi munkájába. A szakmai szervezetekben és a fórumokon történő megnyilvánulásai is kedves, közvetlen személyiségről tanúskodnak, vagyis mindenkivel tud kontaktust teremteni. Ennek ellenére személyes életéről nem sokat tudunk. A kép kialakításához manapság segíthet a Facebook és segíthetnek egyéb közösségi alkalmazások, ahol az ember maga határozza meg, milyen képet kíván a világ elé tárni önmagáról.

Habár ezen a konferencián nem szerepelt a programban könyvtárlátogatás és kirándulás, a formai változatosság mindenképp egyik fő elemnek könyvelhető el, tükrözvén a szakma sokféleségét. Mindez a nyelvhasználatban is megnyilvánul – ahogy ez az írás érzékeltetni próbálta. A szakma nyelve gyorsan követi a változásokat, és a határok elmosódní látszanak a szakterületek között. A közös nyelv révén a könyvtár mintegy közös nevező és közös megoldás szerepét töltheti be. Akkor helyszínként miért ne választhatnák olyat, ami közös, ami összehoz? Igaz, hogy a résztvevők közül kevesen tudnák a távolból megkülönböztetni a F-4 Phantom és a Cseburáska, a MIG-23 hangját, vagy pontosan leírni, hogy néztek ki azok a békaemberek, de ez talán nem perdöntő. A könyvtár is mozaik lett olvasztótégely helyett, mindenki hoz valamit az asztalhoz (csúnya tükröfordításban angolból), és a nap végén (újabb angol közhely) a sokféle, színes egyéniség és transzferábilis készség, valamint ezek kombinációi összeadódnak. A végeredmény az értékében exponenciálisan megnövekedett könyvtári szolgáltatás lehet. Ennek alapja az a stratégia, amit egy másik, a menedzsment szakirodalomból a könyvtárosok által is átvett közkeletű frázissal élve *Think outside the box* (nyersfordításban: gondolkodjunk a skatulyán kívül) néven emlegetnek, vagyis ne a hagyományos módon próbáljunk valamit megoldani. Nagy örömmre, a magyar találékonyság sokat segít, amolyan szükségből erényt kovácsoló módon, újfent. De az is erény, ha az ember nem ismeri a skatulyát, egyből másként gondolkodó lesz belőle.

Ami a hagyományokat illeti, adjuk meg a tiszteletet, ahol ildomos. Ha szabad, hadd idézzek még egy katonás élményt. Tavaly nyáron washingtoni városnéző futóedzés közben utolért a haditengerészek egy csoportja a Lincoln-emlékmű mögött. Lihegtünk egyet közösen, amíg bevárták a lassabban futókat, majd elindult a csapat. Tisztes távolságból követtem őket, biztonsági okokból, mondhatnám, de inkább nem bírtam a tempót, csak a következő állomásukig, a Vietnami Veteránok Emlékművéhez (*Vietnam Veterans Memorial*). A kiképzőtiszt vezetésével a kiskatonák futós szerelésben rótták le tiszteletüket a közel hatvanezer, a vietnami háborúban elesett haditengerész, pilóta, sorkatona és tengerészgyalogos nevét feltüntető emlékfal előtt. Legalább olyan megható volt, mint egy katonai díszpompával történő temetés az Arlington Nemzeti Temetőben.

* * *

A konferencia legnagyobb tanulsága számunkra az volt, hogy nem szabad kima radni. Részt kell venni a szakmai tanácskozásokon, lehetőleg aktívan, előadóként, hogy könnyebben lépést tartson az ember a változásokkal és új fejleményekkel. Emellett, minden hasonlítgatás ellenére, úgy döntöttünk, hogy továbbra is megpróbáljuk megőrizni egyéni vonásainkat, könyvtárunk sajátosságait. Ami az egyik könyvtárban bevált, nem biztos, hogy nálunk is sikeres lesz. Épp itt tartottunk az értékelésben, amikor végszóra, az autórádióból felhangzott egy másik New Jersey-i sztár, Jon Bon Jovi, hogy *We weren't born to follow* (nem arra születünk, hogy másokat kövessünk). Akkor hogyan tovább, néztünk össze, miközben majdnem elvé tettem a feljáromot a főútra. Egyetértettünk, hogy továbbra is figyelemmel kísérjük, merre halad a szakma, ellenben nem árt, ha van saját célunk, ha tudjuk, hová szeretnénk eljutni könyvtári szolgáltatásaink fejlesztésében. De ennyire nem sikerült megőrizni szakmai komolyságunkat útban hazafelé a fárasztó napok után. Így a sok közhely után, végezetül, álljon itt a legszórakoztatóbb, Yogi Berra, a paradox kijelentéseiről ismeretes baseball-játékos vonatkozó mondata: *If you don't know where you're going, you might not get there* („Ha az ember nem tudja, hova megy, esetleg sose ér oda”).

Hajnal Ward Judit

A párhuzamosok találkozása

A boldogtalan könyvtárosok mind hasonlóak egymáshoz, viszont minden boldog könyvtáros a maga módján az.

A boldogtalanok nem veszik észre, hogy univerzum veszi körül őket; a boldogok számtalan okot találnak arra, hogy lubickoljanak a szakma változatosságában, a vélemények és ellenvélemények, a valóságos történetek és mesék, a tételek és cáfolatok, a talmi és a gyémánt, a hazugság és az örök igazság szivárványos tengerében. De hagyjuk a képes beszédet! Vegyünk egy példát. Itt van mindjárt két tétel: a párhuzamosok a végtelenben találkoznak, mondja Euklidész, erre mit mond az egyik Bolyai, hogy nem, a meghirdetett találkozó elmarad. Jó hírem van, egyiküknek sincs igaza. A párhuzamosok igenis találkoznak, de nem a végtelenben, hanem itt, előttünk. Két boldog könyvtáros személyében.

Olyan nincs, hogy „született” könyvtáros. Olyan van csak, hogy a sors úgy hozza, hogy az ember könyvtáros lesz vagy könyvtárossá teszik. Van, akit egyenesen a történelem szele repít e gyönyörű pályára. Egyikük elindul Zalából, a másik meg Baranyából. Egyiknek jut kis könyvtár, majd egy kicsit nagyobb, majd Budapest, az irányító szerep, hogy majd onnan a többire, a sok kis könyvtárra is hathat. Milyen igaza volt annak, aki hívta! És a könyvtáros, a boldog, olyan, mint a folyadék: kitölti a rendelkezésére álló helyet. Először kislányok és fiúk boldog könyvtárossá nevelése, nem oktatása, nevelése. Utána a valamennyi magyar könyvtár legkisebb közös többszörösének irányítása, magyarul a KMK azon évtizedeinek alakítása, étellel való megtöltése, fogalomná nemesítése, amikor a KMK KMK volt. Aki tudja, tudja, hogy miről beszélek, aki nem, nem, Megyünk tovább. Hová? Egy kicsit a senki földjére, utána baráti hívásra, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárba. És ott aztán a legfontosabb stratégiai pont elfoglalása, strukturálás, álmódzással és valóráváltásokkal. Előbb egy kis ismerkedés a „hálózattal”, lehetőleg úgy, hogy a kolleginák tátsák el a szájukat, hogy jön valaki, aki azonnal átlátja a teret; előbb szóban, majd valóságban kidobja a könyvtárból a felesleget (na, nem könyvet vagy könyvtárost, az nem az ő dolga), hanem a szellősséget, az átláthatóságot, az esztétikumot gátló falakat, polcokat, mifénéket. Aztán egy zenei könyvtár megálmodása, meg egy új központi könyvtáré, annak minden zegét-zugát bejárva, minden funkcióját átgondolva. A tervező-építésszt könyvtárossá faragni már szinte gyerekjáték volt. Struktúra, funkció, stratégia – gondolnánk, hogy csúf szavak, de nem, ha hévvel, szívvel, ésszel, lendülettel, meggyőző érvekkel töltődnek meg. Mindeközben a szakma nemzetközi meghódítása, legalább három nyelven. És ha történelmileg úgy alakul, hogy kész, ennyi volt, akkor jöjjenek a – na jó, a már nem annyira – fiatalok, akkor elhagyható a gyakorlat színes terepe, jöhet az elméleti megalapozás, immár legalább ötven év tapasztalatának kézikönyvesítése. És megszülethet a Sallai–Sebestyén XXI. századi változata, a *Könyvtárosok kézikönyve* öt kötetben. (Tedd a szívedre a kezed gyarló, de boldog könyvtáros – a boldogtalanokat nem is kérdezem –, hány kötetten rágtad át magad? Na látod, hát ezek voltak ők; amit mi

elolvasni sem bírnunk emberi kicsinységből, azt ők meg tudták írni – emberi nagyságból.) És, amikor ennek is vége, akkor jön el az önfelelt olvasás ideje, na, meg a bridzselése, a kiválasztott rokonok, barátok lelkének ápolásáé.

És most, mielőtt a nagy találkozásról is beszámolnék, nézzük a sínpár másik szárát. Vihogó kamaszlányok tanára '56-ig, belegondolni sem merek, hogy mit művelhetett a „sajnálatos események” idején, hogy azonnal kirúgták, és évtizedek múltán meg Füzéki-díjat kapott. De belegondolok, és nagyon örülök, hogy később közletről is megismerhettem a gondolkodását. Veszprém megyei könyvtár, borozgató, jó kedélyű könyvtároskodás, majd KMK. (Figyelem: a párhuzamosok már itt elkezdnek közeledni egymáshoz!) Olvasáskutatás, olvasásszociológiai alapvetések elkészítése, mellé üdítőnek jóízű könyvtári kalauzok készítése gyerekek, felnőttek egyaránt, mert bújik belőle kifelé a pedagógus. Aztán, amikor kibújt, akkor kedvvel nekiláthat a könyvtárosoktatás megújításának, addig-addig, amíg ő is a Fővárosi Szabó Ervinben találja magát. Ő, ezek az ügyes párhuzamosok! Stratégiázhat és strukturálhat ő is egy darabig, szervezhet központi ellátószolgálatot, meg megyebet, de azért előbb-utóbb mindenkiből az lesz, aminek lennie kell, kivált a boldog könyvtárosból, a sokféle módon boldogulóból: mert eljött a pálya csúcsa: a tájékoztatás. Nem ám csak egy osztály vezetése, vagy egy új szolgáltatás, a közhasznú információszolgálat megszervezése, azt bárki meg tudja csinálni, hanem a személyes rohangálás lexikontól katalógusig, enciklopédiától szótárig, hogy kellő választ találjon a hozzáérkező kérdésre. (Hol volt akkor még az adatbázis, meg a wikipédia!) Hol, hol, hát az ő fejében!

És aztán, ahogy ez lenni szokott, eljött a búcsú pillanata, de hát a boldog könyvtáros, esetünkben még nem boldogult eléggé, ezért gyorsan megírta Budapest könyvtárainak történetét. Két kötetben. Remélem, nincs ember ebben a szakmában, aki nem vette kezébe, és ne örvendezett volna, hogy milyen izgalmas is tud lenni egy ilyenféle könyvtártörténeti olvasmány. És, amikor már ez is megvolt, akkor még koronaképpen a Budapest Gyűjtemény történetét is kirázta a kisujjából, majd eljött nála is az olvasás ideje, no meg egy kis kertészkedés és unokahadak pásztorolásáé.

És képzeljétek, jó kollégák, a két sínszál, a párhuzamosan futó két boldog könyvtáros nem írókat olvas, mint te vagy én, hanem auktorokat. Veretes antik szövegeket, pihenésképpen jó XIX. századi szerzőket. Nem izgatja őket az aktuális kánon, divat és a posztmodern. Ők nem szövegeket olvasnak, hanem gondolatokat. És ezeket, meg az évek alatt gyűjtött ismereteket, helyismereteket péntekenként budapesti sétáikon megosztják egymással, mert a párhuzamosok minden pénteken találkoznak. Egy városrészt bejárnak, elmondják egymásnak, amit tudnak, és boldogok. Plusz egy korsó sör.

És, hogy mindezt miért mondtam el itt és most? Azért mert Papp István novemberben, Katsányi Sándor decemberben 80 éves. Aki találkozik velük és rájuk néz, akkor is kívánjon nekik egészséget és boldogságot, ha nem hiszi el, hogy ez igaz lehet. És ha valóban kételkedtek, hogy ez a két deli ifjú nyolcvanéves, hát keressék a nőt: Adrit és Lillát.

Az ünnepeltek egyike után ötven, a másika után negyven éve lihegve futó

Havas Katalin

A humanista alapműveltség olvasmányai a Kárpát-medencében 1526-ig

Lingua Latina fundamentum et salus Europae, vagyis *A latin nyelv Európa alapja és jótévője* címmel írt terjedelmes értekezést 2002-ben Fritz Sturm egy nemzetközi jogtudományi folyóiratban, írásában az Európai Unió kommunikációs gondjainak megoldására a közös nyelvi örökséget jelentő latin ismételt bevezetését, használatát indítványozta. Hogy felvetését elfogadja-e a jelen világot irányító politikai és gazdasági establishment és lemond-e a „ma mikronéziai (pápua) szinten beszélt európai angol” (Szörényi László professzor kifejezése) használatáról a nemzetközi celebvilág, az más kérdés. (Szinte biztos, hogy nem.) Sturm felvetése napjainkban nyilván egyfajta kulturális utóvédharc, azonban közel kétezer éven keresztül az európai valóság volt: a latin nyelv és a latinhoz kapcsolódó, a vallásban is kifejeződő közös kulturális tradíció vitathatatlanul szilárdabb európai identitást teremthetett, mint amilyent mostani világunkban a totális anómia létrehozhat.

A kulturális tradícióba – vagy annak hiányába – beleszületnek az egyének, ugyanakkor tartalmának megismerése, a tudás fölényes és magabiztos alkalmazása, illetve ennek a képességnek elsajátítása igen kemény munkát jelent. A tudományszakok latin „diszciplína” elnevezése egyik mai jelentésében is „fegyelem, rend, fegyelmezettség”, Szenczi Molnár Albert 1604-es szótárában a „disciplína” mellett a „tudomány, mesterség, fenyíték” értelmezés olvasható, jól érzékeltetve a tudomány művelésének, egyáltalán mindenféle tudás megszerzésének egyik nélkülözhetetlen előfeltételét, a fegyelem és a tanulás szerves kapcsolatát. Nagyjából a XVIII. század végéig a latin nyelv és irodalom jelentette a műveltség alapját, az iskolai tanulmányok alapszintjén túl minden képzésben hangsúlyosan jelent meg a studia humanitatis fogalmába tartozó ismeretek oktatása, amely a grammatikát, a retorikát, a poétikát, a történetírást és a morálfilozófiát jelentette. De milyen latin? A XV. századi itáliai humanisták döbbenet fedezték fel, hogy a csodált latin nyelvbe egyre több vulgáris, a népnyelvből származó elem szivárgott be, „elszennyezve”, kontaminálva azt. A kor humanistái számára adott volt a feladat: az igazi, klasszikus, romlatlan latin nyelv helyreállítása. Itáliából kiindulva, majd az Apokon túli területeket is elérve az új kulturális és nyelvi program számos értekezést, tankönyvet, különféle szöveget produkált, olyan műveket, amelyek az európai humanista műveltség alapolvasmányai lettek, és az értelmiségi diskurzus legfontosabb rétegét jelentették. Ezekből a művekből gyűjtötte egybe Ekler Péter azokat a szövegeket, amelyeket a Mohács előtti magyarországi humanisták is ismertek, olvastak, személyiségük és műveltségük formálódásában meghatározóak voltak.

Az antológia címe – *Margarita poetica* – Albertus de Eyb (Albrecht von Eyb, 1420–1475) német humanista 1459-ben keletkezett gyűjteményére utal, amelyben a helyes beszéd elsajátítására vonatkozó szövegeket tette közzé. „Költői gyöngyszem” – adható meg a cím magyar jelentése, ugyanakkor a szerző édesanyja, Margarita emlékét is felidézte a címválasztással. Az alcím – *A humanista alapműveltség*

olvasmányai a Kárpát-medencében 1526-ig – pedig pontosan kijelöli a válogatás szempontjait. A hatalmas anyagból azokat gyűjtötte egybe az összeállító, amelyeket magyarországi vagy huzamosabb ideig itt élő személy írt, a külhoni szerző magyarországi személynek ajánlotta művét, illetve ha személyi vagy földrajzi hungarikumnak nem is tekinthető a szöveg, a magyarországi humanizmus Mohácsig terjedő korszakában nálunk is ismerték, használták, netán tanították a textust. Albertus de Eyb műve is részben ezért kerülhetett a kötet címébe és egy részlete az antológiába: a középkori hazai könyvanyagot összegyűjtő katalógusában Csapodi Csaba és Csapodiné Gárdonyi Klára (*Bibliotheca Hungarica. Kódexek és nyomtatott könyvek Magyarországon 1526 előtt*. 2. kötet. Bp. 1993. 1938., 2487., 2610. tétel) három, ma is meglévő példányáról tud az 1470-es évektől immár nyomtatásban is hozzáférhető műnek. Krakkóban őriznek egy 1479-ben nyomtatott tomust, ennek possessora a korabeli bejegyzés szerint Valentinus Budensis volt; e kiadás egy másik egyede 1480-ban Kassán, a domonkosok tulajdonában volt, jelenleg a pozsonyi egyetemi könyvtárban található a kötet. A harmadik fennmaradt példány Selmecbányán tanulmányozható, korabeli tulajdonosa Balthasar Stek, az 1522-ben elhunyt művelt selmecbányai jegyző volt. Albertus de Eyb művének hazai népszerűségét bizonyítja Tarnai Andor közlése is („*A magyar nyelvet írni kezdik*”. *Irodalmi gondolkodás a középkori Magyarországon*. Bp., 1984. 158 p.), miszerint András brassói diák 1515-ben kelt végrendeletében néhány könyve között említi a *Margarita*. Tudva a középkori magyarországi könyvkultúra óriási arányú pusztulásáról, a négy, nyilvánvalóan véletlenszerűen fennmaradt, illetve említett példány a mű intenzív és széles körű ismeretét jelenti a Mohács előtti Magyarországon.

Az antológiába összegyűjtött és lefordított, bevezető esszékkel ellátott szemelvények eredendően pedagógiai célzatúak voltak, vagy közvetlenül tankönyvnek szánta őket szerzője, vagy pedig a személyiség egészére hatni akaró, a példákkal és a remélt erkölcsi tanulsággal nevelő szövegek voltak. Az utóbbi cél még fontosabbnak tűnt a studia humanitatis eszményét vallók számára, hiszen a klasszikus, a cicerói latin nyelv és az antik kultúra elsajátítása révén vélték elérhetőnek a humanista eszményt, azaz a közösség életében hasznosan és eredményesen tevékenykedő művelt embert. Az alapot mindehhez a sokoldalúsághoz értelemszerűen a tökéletes latin tudás jelenthette.

Az öt nagyobb szerkezeti egységre tagolódó antológia első tematikus része ennek megfelelően a kor grammatikai műveiből ad válogatást. Persze ezek a művek mai értelemben azért nem tisztán nyelvtankönyvek, mint Ekler Péter is hangsúlyozza, a kiválasztott szövegek nem egyszer más tematikus egységbe is besorolhatók lennének. A szemelvények között akad nyelvtudományi értekezés, komoly tudós szöveg, de akadnak olyanok is, amelyek a maguk korában például iskolai színdarabok voltak, és a szerző a cselekménybe ágyazottan próbálta átadni tanítványainak a grammatikai szabályokat, az elegánsak ítélt nyelvi fordulatokat. Vagyis sok száz évvel ezelőtt is különféle módszerekkel próbálták élővé tenni a nyelvtanulást. Példa erre a feltehetően Budán született Bartholomaeus Frankofordinus két humanista vígjátéka vagy a Bártfán iskolamesterként is működő Valentin Eck *Supellectilium fasciculus* című verses írása, amely patrónusa, Thurzó Elek háztartását mutatja be, és egyúttal megtanította korabeli olvasójának a mindennapi élethez szükséges latin alapszókincset.

A nyelvi alapok elsajátítása után lehetett komolyabban foglalkozni a retorikával. Az antológia következő része tehát a retorikai és a levélfírást tanító művekből tartalmaz

válogatást. Ebben a fejezetben kapott helyet a címadó munkából egy részlet, a levelek választékos befejezéséhez ajánlott, Cicerótól származó példamondatok közlése.

A harmadik szerkezeti egységben történetírói munkákból válogatott szövegek találhatóak. Ellentétben a korábbi fejezetekben közölt művek íróival, a történetírást tárgyaló, viszonylag rövid egységben bemutatott szerzők szinte mindegyike kötődött Magyarországhoz, vagy megfordult nálunk, esetleg magyar személynek ajánlotta munkáját, mint például a flandriai születésű, majd Párizsban élő jeles teológus, Jodocus Chlichtoveus, aki barátja, Gosztonyi János győri püspök ösztönzésére írta királytükkrét II. Lajos király számára, 1519-ben.

A negyedik rész a *Poetica*. Jól érzékelhető e részből is a kötet egyik szerkesztési koncepciója, hogy lehetőleg ismeretlen, vagy legalábbis kevésbé ismert szövegeket tegyen közzé magyar nyelven. A Janus Pannoniustól kiválasztott szemelvény a közelmúlt egyik filológiai szenciájából közöl részletet. Egészen 2009-ig Janus Renatus panegyricusa csak töredékesen volt ismert, a terjedelmes költemény első 497 sora volt hozzáférhető. Szentmártoni Szabó Géza egy nápolyi kéziratban találta meg a teljes, 1043 sor terjedelmű művet. A közölt részlet a második könyv eddig is ismert 107–110. sorát és az újonnan felfedezett folytatás egy részletét, a 111–120. sorokat tartalmazza.

A kötet utolsó tematikus egysége a Magyarországon is ismert és olvasott morál-filozófiai értekezésekből, fejedelmi tükrökből, viselkedési kézikönyvekből tartalmaz válogatást. A szerzők egyike Valentin Eck, a jeles szerző a kötetben három szemelvényt szerepel, a poetikai részben is olvasható egy részlet a krakkói egyetemen tartott és 1515-ben nyomtatásban is megjelent költészettanából. A Németországban 1494-ben született humanista Lipcsében tanult, majd Krakkóban folytatta tanulmányait és egy ideig tanított is az ottani egyetemen. Krakkóhoz élete későbbi szakaszában is kötődött, művei szinte kivétel nélkül ott jelentek meg. 1517-ben Bártfára került a Thurzó-család nevelőjének. Ha igazi európai ismertséget nem is szerzett, fontos közép-európai közvetítője volt az Erasmushoz kapcsolható humanista törekvéseknek. Munkásságát és jelentőségét a közelmúltban kezdték elmélyülten kutatni, Szlovákiában legfontosabb műveit 2006-ban kiadták, és északi szomszédunkban több tanulmány is tárgyalja tevékenységét. A hazai humanizmus kutatói közül Kiss Gábor Farkas terjedelmes tanulmányban elemezte *De reipublicae administratione dialogus* című művét, amelyből egy részlet a *Margaritában* is megtalálható. A párbeszédés formában írt munka a magyarországi politikai irodalom egyik korai és jelentős alkotása.

A *Margarita poetica* Ekler Péter összeállításában jelent meg; a kötetben közölt szemelvények jó részét ő fordította és a bevezetőknél is részben szerzője volt. Mellette rövidebb-hosszabb részletek fordítását és jegyzetelését Berkes Katalin, Ittész Dániel, Lakatos Bálint, Lázár István Dávid, Marton József, Nemerkenyi Előd, Németh András, Németh Csaba, Ósz Ferenc, Preseka Diotima, Simon Lajos Zoltán, Szilágyi Emőke Rita és Zsupán Edina végezte, egy fejezetet pedig Bolyai Gábor írt. A kötet ajánlását Szörényi László jegyzi; a rá jellemző markánsan ironikus, már-már szarkasztikus stílusban tesz hitet a latin nyelv oktatása és a közös európai örökség megőrzése mellett.

(„Margarita poetica”. A humanista alapműveltség olvasmányai a Kárpát-medencében 1526-ig. Összeállította: Ekler Péter. Bp. 2011, OSZK–Gondolat Kiadó. 220 p./Nemzeti Téka/)

Pogány György